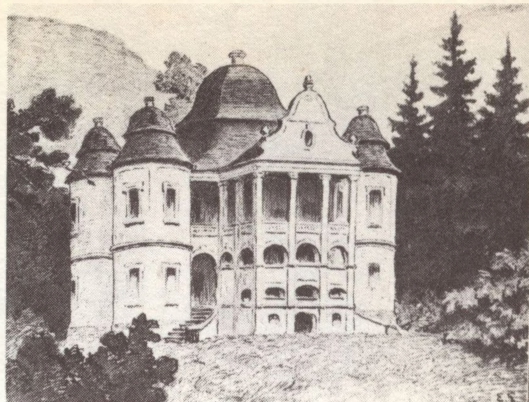

Ráday Eszter, gróf Teleki László felesége

Erdélyi udvarház (Bonyha),
ahol Bethlen Kata született

**Képek a 18. századi
magyar
könyvgyűjtő asszonyokról
Cikkünket
lásd a 290. oldalon**

Bethlen Kata első férjével,
gróf Haller Lászlóval

Gróf Bethlen Zsuzsanna,
gróf Teleki Sámuel felesége

41. évfolyam, 5. szám
1991. május

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Kezdődik minden előlről	251
Zsidai József	Húszéves a Miskolci-Borsodi Regionális Szakkönyvtári Együttműködés	254
Török Györgyné	Az FSZEK II. főkönyvtára munkaerő-fluktuációjának okai és csökkentésének lehetőségei II. (<i>Műhelykérdések</i>)	257
SORSOK ÉS PÁLYÁK		
Horváth Tibor	A véletlen és a predesztináció 70 éve. Tisztelet Bóday Pálnak	262
Korompai Gáborné	„Az intézmény idegközpontja a könyvtár...” Látogatás a 84 éves Sándor Istvánnál	265
Dósa István	Közös kincs, mely majdan nincs?	269
Dr. Tóth Lajos	Dr. Kelecsényi Gábor 1919–1991 (<i>Perszonália</i>)	271
Futaky László	A pálya vonzásában. Beszélgetés Merkovszky Pál ny. főiskolai könyvtárigazgatóval	274
	A könyv útjai, avagy még egyszer a könyvtárközi kölcsönzésről AraTóni (<i>Napló</i>)	280
Máté Éva	A gyermek és a könyvtár (<i>Könyv és Nevelés</i>)	282
HOLMI		286
LÁTÓKÖR		
Batári Gyula	Mátyás király olvasmányai, műveltsége	287
Somkuti Gabriella	Könyvgyűjtő asszonyok a 18. századi Magyarországon	290
Vargha Balázs	Kunszentmiklóstól Debrecenig és tovább... (VII.)	296
Révész András	Servus Ungarn (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	301
BIBLIOGRÁFIÁK		
V. Ecsedy Judit	Régi könyvek – új katalógusa	302
Pogány György	A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1971–1975	303
Vajda Erik	A számítógéppel készült Magyar Orvosi Bibliográfia	304
Végh Ferenc	Kuriózumok a magyar művelődés történetéből (<i>Könyvekről</i>)	308
	Kérdezz – felelek	310
SZAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		311
Lapunk e számában az Osztrák-Magyar Kultúrintézet kiállítási anyagából válogattunk		

Из содержания

József Zsidai: Двадцать лет Сотрудничеству Специальных Библиотек Мишколц–Боршодского Региона (254);
Разговор с *Палом Бодаи*, выдающимся деятелем венгерской библиотечной истории (262);
Эва Мате: Ребенок и библиотека (282);
Габриелла Шомкути: Женщины-книгособратели в Венгрии в 18-ом веке (290).

From the contents

József Zsidai: Twenty years of regional cooperation among Miskolc–Borsod special libraries (254);
Talk with *Pál Bóday*, outstanding figure in Hungarian library history (262);
Éva Máté: The child and the library (282);
Gabriella Somkuti: Woman book-collectors in 18th century Hungary (290).

Aus dem Inhalt

József Zsidai: Die zwanzigjährige fachbibliothekarische Zusammenarbeit in der Miskolc–Borsoder Region (254);
Interview mit *Pál Bóday*, der hervorragenden Persönlichkeit der ungarischen Bibliotheksgeschichte (262);
Éva Máté: Das Kind und die Bibliothek (282);
Gabriella Somkuti: Büchersammelnde Frauen in Ungarn im achtzehnten Jahrhundert (290).

Cikkeink szerzői

Dr. Batári Gyula, az OSZK főmunkatárs; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *dr. Dósa István*, a Biogál Gyógyszergyár Könyvtárának csoportvezetője; *V. Ecsedy Judit*, az OSZK főmunkatársa; *Futaky László*, a Nyíregyházi Megyei és Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *Hováth Tibor*, az OPKM főigazgató-helyettese és az MKE elnöke; *Korompai Gáborné*, a KLTE Könyvtárának tudományos főmunkatársa; *Máté Éva*, a Kőszegi Városi Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, az MTA Zenetudományi Intézet könyvtárának munkatársa; *Révész András*, a Könyvtáros munkatársa; *Somkuti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *dr. Tóth Lajos*, a TIB jogtanácsosa, az OSZK ny. osztályvezetője; *Török Györgyné*, az FSZEK főmunkatársa; *Vajda Erik*, az OMIKK ny. igazgatóhelyettese; *Vargha Balázs* író; *Végh Ferenc*, a BMEKK ny. főmunkatársa; *Zsidai József*, a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója.

TANÁCSADÓ TESTÜLET

Futala Tibor, Horváth Tibor, Huszár Ernőné, Kiss Jenő, Marót Miklós, Maróti Istvánné, Nagy Attila, Nagy Ferenc, Pogány György, Surján Miklós és Takács Miklós

A szerkesztőség címe: 1145 Budapest, Róna (Lumumba) u. 207.

Telefon: 251-6700; 251-6660; 251-6460/14. és 15. mellék

Kiadja az **Arany János Lap- és Könyvkiadó Kft.**

1055 Budapest, Szalay u. 10–14. Tel.: 112-7870

Felelős kiadó: **Szabó B. István** ügyvezető

Szedte a Fényszedő Központ Kft. (910423/20)

Petőfi Nyomda – 91/120067 Kecskemét, 1991

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési Minisztérium Osvát Ernő Alapítványától és a Magyar Hitelbank Kurátor Alapítványtól

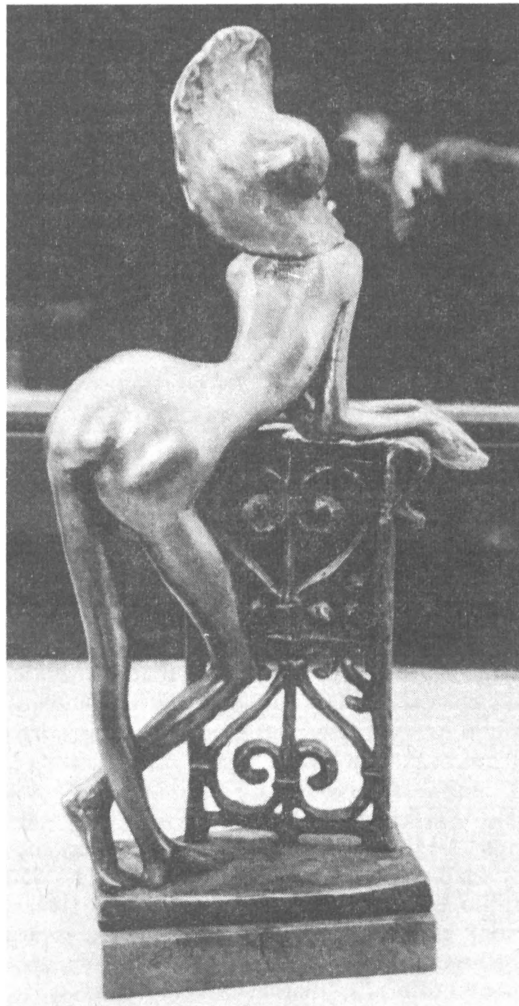
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hirlapkézbesítő postahivataltól, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a. –1900–, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 219-98636, 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1 évre 624, ½ évre 312, ¼ évre 156 forint. Egy szám ára 52 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

FŐSZERKESZTŐ:
BERECZKY LÁSZLÓ

Kezdődik minden előről

Mármint a reszketés lapunk életéért. Ez most már – úgy látszik – minden tavasszal így lesz. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium – akárcsak elődje tavaly – a rendelkezésre

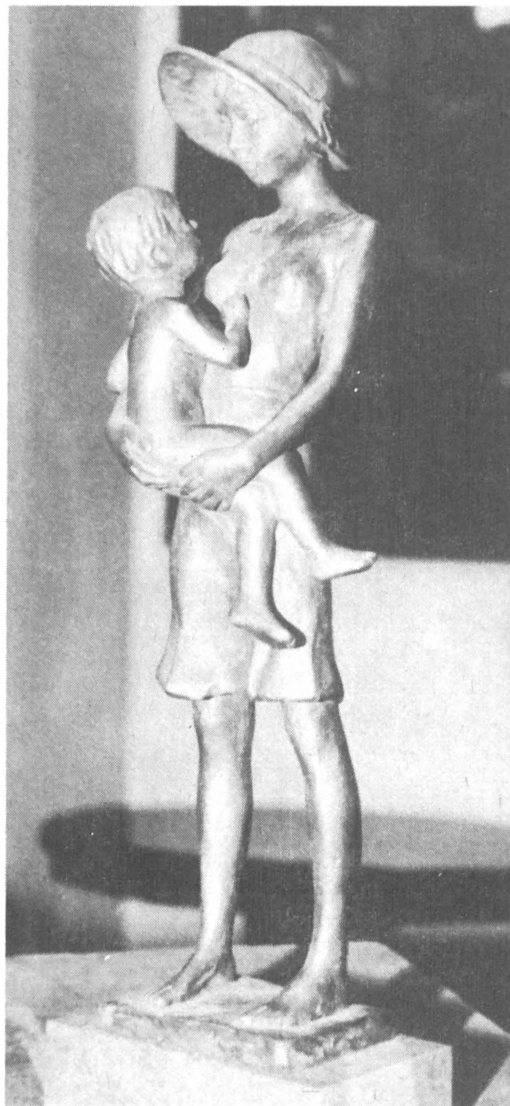
álló költségvetés terhére pályázatot írt ki a kulturális, irodalmi és művészeti folyóiratok 1991. évi megjelenetésének elősegítésére. A felosztható összeg – akárcsak tavaly az *Osvát Ernő*ről elnevezett kvázi-alapítványé – kerek százmillió forint volt. Természetesen az idén is benyújtottuk pályázatunkat, remélve, hogy az elbíráló kuratórium segíteni fogja lapunkat. Tavaly összesen kétfélmillió-nyolcszáz ezer forintot kaptunk az ún. Osvát-alapítványtól. Az idén – számolva az inflációval, az emelkedő papírárakkal és nyomdai költségekkel – négy-milliót kértünk. A pályázatokat elbíráló ad hoc kuratóriumnak nem nagyon tetszhetett pályázatunk, mivel összesen ötszáz ezer forintot szavazott meg részünkre. Természetesen kétségbeestünk, hiszen jól emlékeztünk, hogy tavaly laptársunknak, a *Népművelés*nek szintén csak egy szimbolikus összeget juttatott az Osvát-alapítvány, s néhány hónapon belül meg is szűnt a lap. Kiadónk, az Arany János Lap- és Könyvkiadó Kft. azonban megnyugtatót, hogy egyelőre nincs veszélyben lapunk léte. Akárhogy is van, meg kell vizsgálnunk, hogyan jutottunk idáig. Vajon nem bennünk van-e a hiba?

Az az igazság, hogy pályázatunkat szinte hatra-vakra készítettük el – akárcsak a tavalyit –, ugyanis a pályázatoknak nincs kidolgozott szempontrendszere. Így a mi pályázatunk, akárcsak a többi kétszázötöd, a pénzügyi adatokon túl csupán stílusgyakorlat, amelyik azt kívánja bizonyítani, hogy az adott lap a legfontosabb, a legjobb, a legnélkülözhetetlenebb ezen a széles világon. A pályázat zsűrije nem indokolta meg döntését, csak itt-ott lehetett a sajtóban olvasni, hogy egy-egy lap miért kapott elegendő pénzt, más pedig miért nem kapott egy fillért sem.

Apropó, zsűri. A kulturális miniszter által felkért kuratórium elnöke, *Tóth Sándor* képviselő, az Országgyűlés Kulturális Bizottságá-

nak tagja, amúgy az *Új Ember* szerkesztője. A kuratórium további tagjai: *Gyurkovics Tibor* író, *Koncz Gábor* kultúrszociológus, *Mojzer Miklós* művészettörténész, *Orbán Sándor*, a Lapkiadók Egyesületének főtítkára, *Szakály Ferenc* történész, *Szokolay Sándor* zeneszerző és *Taxner-Tóth Ernő* irodalomtörténész. Amint a felsorolásból kiderül, ettől a zsűritől sok jóra nem számíthatott egy olyan lap mint a *Könyvtáros*. A tavalyi bírálóbizottságnak két könyvtárhoz közel álló tagja is volt, *Kovács Dezső*, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének volt főtítkára, gyakorló könyvtáros és *Pomogáts Béla*, a kuratórium elnöke, az egyetemen könyvtáros szakot végzett, s egy időben könyvtárosként is dolgozó irodalomtörténész. Az idei kuratórium tagjainak egy része tán csak a pályázatból értesült, hogy van egy *Könyvtáros* elnevezésű folyóirat. Nem tudom a magyarázatát, miért kellett szakítani a tavalyi gyakorlattal, mikor is a különböző kulturális egyesületek delegáltak egy-egy főt a zsűribe. A tavalyi döntőbizottságból egyedül *Taxner-Tóth Ernő* vett részt az idei „ítélkezésben”. Ő aztán a *Magyar Nemzet*ben igyekezett is megmagyarázni a „bizonyítványát”. Volt is mit, hiszen az általa nyilvánvalóan támogatott „igazi” irodalmi lapok, a rendelkezésre álló százmilliónak csaknem a felét, 43 500 000 forintot kaptak. Nem járt rosszul *Szokolay Sándor* zsűritagságával például a *Muzsika* című folyóirat se, ötmilliót kértek, ötmilliót kaptak. Lehetne még elemezni, ki mennyit, s miért kapott, de hát nem szabad érzékenységeket sérteni.

Más lapra tartozik, hogy néhány neves folyóirat még olyan jelképesnek mondható összeget sem kapott mint a mi lapunk. Fel is hördült a nyomtatott és elektronikus sajtó, sítatva a *Filmvilágot*, a *Mozgó Világot* és a többieket. Köztük és mi köztünk az a különbség, hogy értük van, aki kitérte a száját, a *Könyvtárost* pedig a kutya sem ugatja. Az igazsághoz tartozik az is, hogy nem tett különösebben jót a mi pályázati pozícióknak az sem, hogy az *Új Könyvek* és a *Könyvtári Levelező/lap* is a pályázók között szerepelt. Kiszivárgott értesüléseim szerint ugyanis az történt, hogy a bírálóbizottság összezsáptta a könyvszakma folyóiratait, kezdve a *Budapesti Könyvszemlével* (kapott egymilliót), folytatva a *Könyvtári Levelező/lappal* (200 000), *Könyvtárossal* (500 000), a *Könyvvilággal* (500 000), zárva az *Új Könyvekkel* (200 000). Ugye így már egészen más, hiszen a „könyvszakma” folyóiratai csaknem két és fél milliót kaptak.

Azért mégis van némi remény. Az Országgyűlés Kulturális Bizottsága március 21-ei ellenszavazat nélküli döntése mintegy hatvanmillió forintot szavazott meg a kulturális, irodalmi és művészeti lapok megsegítésére. A pénz forrásáról *Kósa Ferenc* MSZP-képviselő az alábbiakat nyilatkozta a *Mai Nap* március 22-i számában: „Az MSZP tizenegy megyei lapja eladásából származó bevételét – 450 millió forintot – felajánlotta a közjó javára. Hogy ez a pénz valóban a társadalom javára fordíttassék, az MSZP elnöksége kérte a parlament kulturális, illetve szociális bizottságát,

hogy segítsenek egy közérdekű alapítvány céljainak megfogalmazásában. Ennek során három terület rajzolódott ki: a társadalom legelcsétebb, legkiszolgáltatottabb rétegeinek, továbbá a kulturális, nemzetiségi és ismeretterjesztő sajtónak a támogatása, végül pedig a tehetséggondozás. Így az alapítvány három egyenlő részre bomlik, amelyek kuratóriumai-ba a hat parlamenti párt és a független képviselők delegálnak egy-egy tagot. A bizottság javasolja az MSZP-nek, hogy tíz napon belül tegye meg a szükséges lépéseket a bejegyzésre, hogy az alapítvány idei kamatát, hozadékát – 60 millió forintot – az említett lapok támogatására

fordítsa. A támogatást pályázati úton a héttagú kuratórium döntése alapján lehet elnyerni.”

Remélhetőleg ebből a tekintélyes summából nekünk is fog jutni annyi, hogy ne kelljen naponta reszketni létünkért. Persze az lenne az igazán megnyugtató, ha sikerülne elérnünk a nullszaldót, azaz saját erőből eltartani a lapot. Ehhez több új előfizetőre lenne szükségünk. Bízunk benne, hogy a könyvtárak és a könyvtárosok megértik, hogy bármennyire is üres a kassza, a szakma központi lapjának csak úgy tudnak segíteni, ha minél többen előfizetik. A túlélésre kell koncentrálnunk. Meggyőződésem, ha sikerül kihúznunk az idei és a jövő esztendő, nem lesz baj. Ha viszont megszűnne a lap, nagyon nehéz lenne 1993-ban újraindítani, nem szólva a szüneteltetés okozta erkölcsi kárról.

Elnézést kérek, hogy belső problémáinkkal vagyok kénytelen traktálni kedves olvasóinkat, de tényleg a lap életéről van szó. Adná Isten, hogy ez legyen az utolsó panaszkodó bevezető, s ha valaha még szóba kerülnek „háztáji” ügyeink, csak dicsekedni tudnék sikereinkkel.

Még valamiről szót kell ejtenem. Olvasóink egy új rovatcímmel találkozhatnak: *Könyv és Nevelés*. Bizonyára sokan emlékeznek a pénzhiány miatt nemrégiben megszűnt *Könyv és Nevelés* című lapra, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum folyóiratára. A lap újraindítására egyhamar nem kerülhet sor, az ismert okoknál fogva, pedig szükség lenne rá, az iskolai könyvtárak és könyvtárosok nagyon hiányolják. Ezért döntöttünk úgy az OPKM vezetőivel együtt, hogy külön rovatot nyitunk a *Könyv és Nevelés* régi gárdája számára a *Könyvtárosban*. Szeretettel kérjük tehát az iskolai könyvtárosokat, hogy cikkeiket a *Könyvtáros* szerkesztőségébe címezzék, örömmel adunk helyet minden arra érdemes írásnak, feltámasztva ezzel a folyóiratot – addig míg mi fennállunk. A rovat címét névbecsülésből úgy használjuk, mintha tényleg a régi lap indulna újra.

Bereczky László

A cikkek és ismertetések szerzőik véleményét tükrözik, és nem képviselik szükségszerűen a szerkesztőség álláspontját. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza

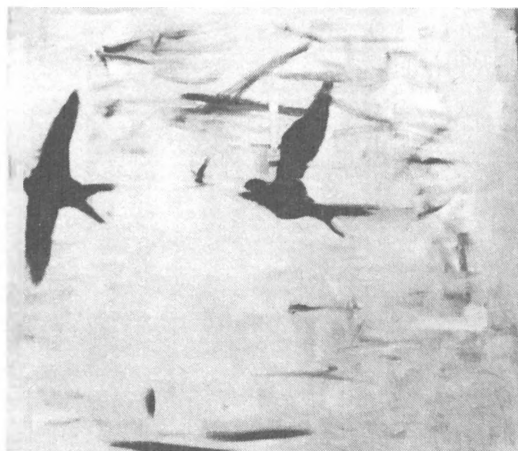
Húszéves a Miskolc-Borsodi Regionális Szakkönyvtári Együtműködés

A miskolci egyetemi könyvtár patinás Selmeci Műemlékkönyvtárában ez év február 8-án ritkán adódó ünnepségre gyűltek össze az egyetem és a borsodi vegyipari vállalatok képviselői: mérnökök, könyvtárosok. Megünnepelelték, tárgyilagosan és szerényen visszatekintve és előrenézve, annak a húsz esztendőnek a közösen elért eredményeit, amelyet hasznos együttműködésben töltek el.

Húsz évvel ezelőtt, 1971. február 8-án írták alá azt a szerződést, amelyben a Borsodi Vegyi Kombinát, az Észak-magyarországi Vegyiművek, a Tiszai Vegyi Művek Kombinát és a Nehézipari Műszaki Egyetem rektora kinyilvánították, hogy a rendkívül drága, csak tőkés devizáért beszerezhető kémiai és vegyipari irodalmat legalább 1 példányban mindenképpen beszerzik, összeadott pénzből. Az elhatározás példásan szép eredményekben öltött testet a valóságban, holott a csapongóan változó időszakokban számos bizonytalansági tényező nehezítette a legjobb törekvések esélyeit is. A résztvevők számára felemelően megnyugtató, hogy ma is kiváló kondícióban, jó egyetértésben folyik az összehangolt munkálkodás. Minthogy ez a kooperáció Magyarországon egyedülálló jelenség mindmáig, és Európában is ritkaságszámba megy, szakmai értéket adhat a visszatekintés.

Miskolcon az egyetemi könyvtár impozáns új épületét 1966 és 1969 között építették föl. Ebben a hároméves időszakban, amely éppen egybeesett a gazdasági reformmozgalom kibontakozásával, kidolgoztuk a könyvtár feladatkeretét, működésének irányait, meghatároztuk a szükséges eszközzrendszer körét, és, szakmailag talán túlságosan is felfűtve, készülődünk a nehezebb, de ígéretesebb munkára. Olyan kitűnő könyvtárosok dolgoztak akkor itt, mint *dr. Uhlmann Aladár*, *Zircz Péter*, *Nagy Ernő*, *dr. Drahos Istvánné*, *Tóth Enikő*, *dr. Szabó Gábor*. Jó volt az összetartás, sokat

gondolkodtunk együtt. Ma már nem tudjuk megmondani, hogy közösen miként jutottunk el egy fontos, furcsa ellentmondás megfogalmazásához: egyfelől a könyvtárban gazdag szakirodalmi bázis halmozódik, eközben az optimális mértékű gyarapodásra nincsen pénz, az egyetem igényei szerint sem sikerül az állománygyarapodás finanszírozása; másfelől, ellentétesen, ez a bázis *kellő mélységig* kihasználva nincsen, a könyvtár külső szakembereket, kutatókat is szép számban képes lenne fogadni, kiszolgálni. Máig is ható meglepő és továbbélt paradoxon: nem elég az, ami van, ugyanakkor ami van, az nincsen jól kihasználva. Látni lehetett, hogy az út, amelyen járni kell, a regionális iparhoz vezet, de mint mindig, a kezdet ezúttal is nehéz. Ebben a helyzetben nem várt szerencse érte a könyvtárat 1970 őszén: a Borsodi Vegyi Kombinátból együttműködésre invitáló levél érkezett a könyvtárhoz. A két levélíró, *Érsek Lászlóné* és *Kovács István* elmondta, hogy megnézték a könyvtár állományát, melyet igen elismerően minősítettek, egyidejűleg

kinyilvánították azokat az érdekeket, amelyek részükről az egyetemi könyvtár továbbfejlesztéséhez fűződnek. A levélben többek közt a következő, igen lényeges szövegrész olvasható: „Az állomány célirányos gyarapítását a megyében érdekelt vállalatokkal, intézményekkel megbeszélve és együttműködve lenne célszerű megoldani. Részünkről fontosnak tartjuk, hogy a könyvtár beszeresse, illetve teljessé kiegészítse meglévő Gmelin sorozatát, beszeresse a szerves kémia területéről a Beilstein sorozatot, bővítse vegyipari, műanyagipari folyóiratbázisát, és a megvásárolta meglévő másolási kapacitáshiány enyhítésére szerezzen be Xerox másológépet”.

A vállalati érdeklődés az egyetemi könyvtár vezetése számára erőteljes bátorítást adott, és azonnal megkezdődött a szervezés. Igen nehéz munka következett, nehezen állt össze a négy fél együttműködése, amely azután több területen is gyümölcsöt termelt, és amely a szakirodalom közös beszerzése révén hozta a legjobban értékelhető eredményeket.

Irodalmi beszerzések vállalati forrásból

A vállalatok húsz év alatt 27 160 000 forintot fizettek be a könyvtár számlájára. Az összeget teljes egészében szakirodalmi beszerzésekre fordította az együttműködő kör. Nem elhanyagolható momentumként utalunk arra, hogy az anyagok kiválasztásáról minden esetben teljes egyetértésben döntöttünk. A beszerzett irodalomféléségek sora olyan gazdag, hogy itt nem is lehet a teljes listát megadni, mert a bibliográfiái leírás tíz nyomtatott oldalt töltene meg. Néhány tétel kiemelése azonban jelzőképpen utal a végzett munka értékére.

Sikerült teljessé tenni a *Chemical Abstracts* referáló lapot (az 1907–1935 közé eső évfolyamok hiányoztak), és az együttműködés folyamatosan gondoskodik az előfizetésről (1991-ben: 1 025 646 Ft). Mód nyílt a *Chemical Abstracts*hoz tartozó teljes indexállomány beszerzésére 1907-től 1986-ig. A könyvtár 10 milliót meghaladó cím-, képlet- és referátumanyagot birtokol és gondoz a kémia és a vegyipar területén. Ennyire teljesen ez az információs adathalmaz csak 2 példányban van meg Magyarországon, Micolcon és a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában.

A kézikönyvek vonatkozásában is korszakos beszerzésekről lehet számot adni. Mindenek-

előtt a *Beilstein Handbuch der organischen Chemie* (4. Aufl. 1971–1990. 204 kötet) és a *Gmelin Handbuch der anorganischen Chemie* (8. Aufl. 1971–1990. 387 kötet) képvisel számottevő értéket.

Ipari szükségletekre 1990-ben megvettük a *The Database for Chemical Engineers* elnevezésű, 1 millió címet meghaladó CD ROM adat-hordozót.

Az emlékülés nemcsak a közösen beszerzett irodalomra tekintett vissza, mivel egyéb fel- említesre való is akadt. Így például az 1970-es években az egyetemi könyvtár támogatta a vállalati könyvtárosokat a főiskolai oklevél megszerzésében. Számos esetben részt vehettek az egyetemi könyvtár szaktanfolyamain és a továbbképzési szakmai délutánokon. Az egyetemiek egyszerűsített eljárással fogadták a vállalati duplum- és fölösanyagot. Az egyetemi köteteket többször vállalt munkát a vállalatok számára. Az egyetemi gyűjteményeket igen eredményesen használják a vállalatok. Az online adatvégállomáshoz saját embereiket is le tudják ültetni, betanítottuk őket.

A vállalatok szorgalmazták az egyetemi könyvtár technikai fejlesztését

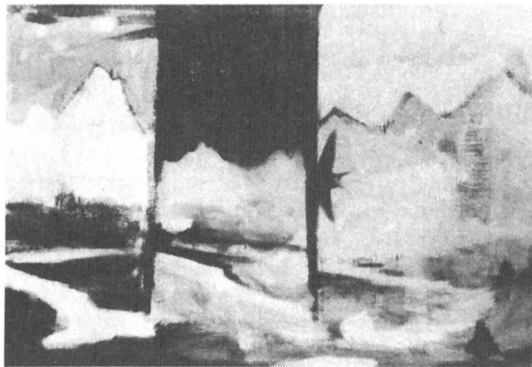
Az együttműködés során a vállalati könyvtárosok és információs szakemberek szüntelenül ösztönözték az egyetemi könyvtárat a fejlesztésre. Miután a könyvtár vezetése mindig is fogékony volt a szakmai és technikai haladás iránt, és az oktatói kar és a „főnökség” is akarta és igényelte a korszerűbb szolgáltatásokat, így a három csoport készítésére felgyorsult a könyvtári tevékenység átalakítása. A főbb állomások és szakmai irányok a következők voltak: 1971: elkezdődött a felkészülés a számítástechnika könyvtári alkalmazására; 1973: a METADEX mágnesszalagok feldolgozásával megindult a számítástechnikával segített tájékoztatás; 1983: az MTA-SZTAKI gépein, de egyetemi passworddel a könyvtár bekapcsolódott a nemzetközi online hálózatba; 1985: a könyvtár saját épületében NEDIX vonalon üzembe állította a több országba irányuló adatvégállomást; 1989: telefax távközlő szolgáltatás indult; 1990: a NEDIX vonalkapcsolt rendszerről az online szolgálat átkapcsolt a korszerűbb csomagkapcsolt hálózatra; 1990: a könyvtár meghonosította a CD ROM technikát, illetve szolgáltatást.

Mindeközben a reprográfia megerősödött, évi 500 ezer oldalnyi másoló kapacitás áll a kutatók és hallgatók rendelkezésére.

Az elmondottak azért kíváncsítottak ide, mert az ipar anyagi támogatása is közrejátszott az erőteljes fejlesztésben, mivel az állománygyarapítás területén számíthattunk a külső erőforrásokra, így saját keretünkből jutott a gépi technikára.

Az együttműködés problémaköréből készítette el e sorok írója *A könyvtárközi együttműködés elvi alapjai és meghatározó tényezői* című kandidátusi értekezését. Ebből több publikáció külföldön is megjelent. Nagyon érdekes volt tanulmányozni az együttműködés törvényszerűségeit, és azokat tételekben megfogalmazva, talán a könyvtártudományt is gazdagítottuk néhány gondolattal.

Végezetül egy negatív tényezőre is sajnálkozva emlékezni kényszerülök. Negyedik partnerként a Tiszai Kőolajipari Vállalat is

csatlakozott az együttműködési körhöz 1978-ban, de 1986-ban távozott onnan. A sikertelenség okát mindmáig nem tudtuk tisztázni, de nem adtuk fel a reményt, hogy közelesen visszatérnek. Bizakodva tekintünk a jövőbe.

Zsidai József

Figyelmébe ajánljuk a

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ ÚJ FOLYAM

című negyedévenként megjelenő lapunkat

Az **Új folyam** a korábban igen népszerű **Könyvtári Figyelő** címét és szellemiségét megőrizve, annak megújított, korszerűsített változatát kínálja olvasóinak. A könyvtárügy és informatika körébe vágó színvonalas hazai tanulmányok mellett, terjedelmesebb külföldi tanulmányok, monográfiák ismertetését, valamint az időközben megszűnt **Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom** c. referáló lap érdemi tematikáját és választékát is tartalmazza.

Egy szám ára 130 forint, az éves előfizetési díj 500 forint

Megrendelhető: OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár, 1827, Budapest.
Telefon: 175-0686. Fax: 175-1721. Videotex: 920060018

Telefonon, telefaxon vagy videotexen történő megrendelést is figyelembe vesszünk

Bízunk benne, hogy 1991-ben is olvasóink, előfizetőink között üdvözölhetjük!

a Könyvtári Figyelő Új folyamának szerkesztősége

Az FSZEK II. főkönyvtára munkaerő-fluktuációjának okai és csökkentésének lehetőségei (II.)

Műhelykérdések

Közös döntések, együttműködés

Nagyon fontosnak tartanám, hogy jutalom vagy bércorrekció esetén az egész kollektíva közösen döntsön a keret elosztásáról. Elképzelem szerint a könyvtár irányítói egy előzetes ajánlatot állítsanak össze és azt vigyék a közösség elé. Indokolják meg az elosztás módját és ezen keresztül értékeljék a munkatársak eddigi munkáját. A kollégák véleményezzék az elhangzottakat, és a vezető a módosítási javaslatok mérlegelése után hozza meg végleges döntését. Ez azért is hasznos lenne, mert elejét vennék az utólagos reklamálásoknak, találgatásoknak. Mindenki érvelhetne a saját igazá mellett, és nem vádolhatná a vezetőt szubjektivitással, hisz a végső döntés az egész kollektíva előtt születne. Erre történtek nálunk próbálkozások a tavaly őszi jutalmazás során. Mivel a kollégák még nem voltak jártasak az ilyenfajta jogok és lehetőségek gyakorlásában, ez a kísérlet nem sikerült tökéletesen. De próbálkozni továbbra is kell, esetleg más formákat kellene találnunk.

A kommunikáció nehézségei vagy hiánya nagyon sok kárt okozhatnak az együttműködésben. Ez a helyzet alakul ki akkor, ha bizonyos emberi és emberek közötti feszültségekről és annak esetleges okairól nyíltan és együttesen soha nem beszélünk. Sokszor egy-egy apró félreértés az oka egy óriásira fölnagyított konfliktusnak, melyben teljesen szélsőséges nézetek csapnak össze. A vezetőnek ilyenkor nagyon erőlesen kell ezeket a túldagasztott veszekedéseket a normális vita medrébe terelni, és a valóságtól elrugaskodott véleményeket háttérbe szorítani. Ez rengeteg türelmet, odafordulást, empátiát, de egyben határozottságot és következetességet kíván a vezetőtől. Ha lenne lehetőség, hogy mindenki nyíltan kifejtthesse álláspontját a többiek előtt, sokkal rövidebb idő alatt visszaállhatna a bizalom alapuló légkör. Mindehhez az kell, hogy a megbeszéléseken, értekezleteken olyan hangu-

lat uralkodjon, hogy bárki bátran elmondhassa észrevételeit. Ha nem ért egyet valamivel, a bírálatot a társaság és a vezető megértően fogadja, és meglegyen a változtatás, önmagunk felülbírálatának hajlandósága.

A demokratikus vezetés nem nélkülözheti a csoportdöntés biztosítását sem. Az ilyen esetben a vezető csak kezdeményez, alternatívákat állít a közösség elé. A mérlegelés után közösen választják ki a megfelelő megoldást. Szociálpszichológiai vizsgálatok bizonyították, hogy az ilyen milióban a csoport befolyásoló hatása olyan erős, hogy megnő a tagok kockázatvállalási hajlandósága, és az egyéni attitűdök megváltoztatására is nagyobb az esély (ha erre szükség van). Többszörös hatást érhet el a vezető a bizonytalankodók meggyőzésében is a csoportdöntések során, különösen akkor, ha a csoport néhány tagjában támogatót talál.

A jó együttműködés alapfeltétele, hogy mindenki építsen a másik képességeire, önállóságára, munkaszeretetére, szakértelmére. Ennek nem csak a mindennapi munkában van nagy jelentősége, hanem az új kolléga belépésénél is. Ha látja az egymás megbecsülésén alapuló közös munkát, akkor joggal remélhetjük, és el is várhatjuk tőle, hogy ezt elfogadja, és ennek szellemében váljon a csoport tagjává. A jó kollektívának azonban nem elég csak arra törekednie, hogy az általa kialakított csoportnormákat elfogadják, hanem tennie kell azért, hogy ezek között a normák és szabályok között az új ember jól és biztonságban érezze magát. A csoportidentitás kialakításában nélkülözhetetlen a jó betanítás. Nálunk ezzel is némi probléma van. Sajnos – mint már korábban utaltam rá – rendkívül kevés időt fordítunk erre a fontos feladatra. Az új kolléga nagyon hamar a pult mögé kerül anélkül, hogy a könyvtár állományát – akár csak felületesen is – áttekinthetné. Nehézkesen mozog a kiadás és visszavétel adminisztrációs rendjében is. Így

sok kellemetlen helyzetnek tesszük ki, hiszen az olvasók legegyszerűbb kérdésére sem tud választ adni, könnyen hibázik. Ez nagymértékben erősíti az egyébként is meglévő természetes bizonytalanságot, szorongást okozhat. A kölcsönzés során sok olyan váratlan epizód adódik, ami találekonytságot, gyors kapcsolást kíván. Ez a kezdeti időszakban még nem alakulhat ki, így az új munkatárs ügyetlennek, tehetetlennek érzi magát. Időt kell hagyni neki, hogy fokozatosan ismerje meg a könyveket, a kölcsönzés mechanizmusát, az adminisztrációt. Pontosan körül kell írni munkáját, fölfedni az összefüggéseket. Így csökkenthető a hi balehetőség.

Korábban már szóltam arról, milyen lényeges, hogy a belépő egymást segítő légkört találjon új munkahelyén. Ennek ott van a szerepe, hogy merjen kérdezni, biztos legyen abban, hogy a régi kollégák szívesen és teljes szaktudásuk felhasználásával segítenek neki. Ha nem kérdez, hibák sorozatát követi el, amire csak jóval később jövünk rá, és akkor már sokkal nehezebb kijavítani.

Ehhez a témakörhöz szorosan kapcsolódik az, hogy mit kell tenni, ha az új kolléga nem váltja be a hozzáfűzött reményeket. Nagyon lényeges a türelem, lehet, csak idő kérdése, hogy ráérezzen a munka jellegére, és akkor pillanatok alatt beilleszkedik a kollektívába. Van azonban egy határ – és itt lép be a vezető emberismerete, előrelátása –, ahol már ki kell derülni, lesz-e valakiből jó tájékozott könyvtáros vagy sem. Ha a vezető a kollektívával egyetértésben úgy ítéli meg, hogy nem, akkor teljesen fölösleges további haladékot adni a be nem vált kollégának. Ha emberbaráti érzelmekre hivatkozva húzzuk a dolgozó eltanácsolását javasló döntést, fölösleges feszültségeket generálhatunk a kollektívában, ez megronthatja az egész légkört, és fokozhatja a rosszul dolgozó munkatárs iránti ellenérzéseket.

A biztonságérzet azonban nem csak az új, hanem a régi munkatársnak is nélkülözhetetlen. Ez csak világosan meghatározott értékek és szabályok ismeretében alakulhat ki. Ezeket a normákat, értékeket a közösség együttesen hozza létre, de domináló lehet a vezető személyisége, ha megfelelő befolyásoló hatása van a kollektívára. Ezt nemcsak jutalmazással vagy büntetéssel érheti el, hanem akkor is, ha tekintélye van a tagok előtt, ha tisztelik szakértelmét, emberi tulajdonságait, vezetői képességeit. Helyzete sajátos, mert egyfelől irányítója az alatta álló közösségnek, másfelől beosztottja a

fölötte levőnek, és mindkét csoport elvárásának meg kell felelnie. Akkor kapja meg mindkét felől a bizalmat, ha végre tudja hajtani a felülről kapott utasításokat, és ezzel párhuzamosan képviselni akarja és tudja beosztottjai érdekeit, véleményét a magasabb fórumokon.

Külső kapcsolatok

Az odatartozás, a biztonság, a fontosság kérdése másképpen jelentkezik a fiókkönyvtárban dolgozóknál, mint az anyakönyvtár munkatársainál. A kontaktustartás a fiókkönyvtáraknál lényegesen nehezebb. A kerület legkülönbözőbb helyein, eltérő időbeosztásban dolgoznak, így az ő bevonásuk a közös ügyek megtárgyalásába szinte lehetetlen. A legnagyobb problémát objektív megítélésük jelenti, hiszen a távolság miatt nem látjuk mindennapi munkájukat, nem ismerjük eléggé igényeiket, olvasószolgálati képességeikről csak minimális ismereteink vannak. Az információcsere sem valószínűleg meg zökkenőmentesen, mert néhány helyen még telefon sincs. Sok veszélyt rejt magában az értékelés is, mert könnyen egyoldalú kép alapján ítélnünk. Megoldást abban látok, ha a könyvtárvezető gyakran látogat el a fiókokba. Csak így kaphat hiteles képet az anyakönyvtártól távol dolgozók ötleteiről, problémamegoldó képességükről, pontosságukról. A rendszeres kapcsolattartás nem szakítaná el a fiókokat a főkönyvtártól. Ha érdeklődést látnak munkájuk iránt, éreznék, hogy nem magukra hagyottan, segítség nélkül kell megküzdeniük a nehézségekkel. A vezetőnek ismernie kell a fiókvezetőket annyira, hogy tudja, milyen mértékben szóljon bele a fiók életébe. A fiókvezető személyiségétől, rátermettségétől függően kell meghatározni a beavatkozás intenzitását.

Ejteni kell még néhány szót a könyvtárnak más intézményekkel való kapcsolatáról. Nagyon fontos lenne a jó összhang kialakítása a kerületek egyéb (nem FSZEK) könyvtáraival, a kerületi tanáccsal, a művelődési házakkal, a helyi társadalmi szervezetekkel, szociális intézményekkel és az iskolákkal. Így jobban bekapcsolódhatna a könyvtár a kerület társadalmi életébe, és esetleg újabb pénzforrások felfedezésére is lenne mód. Különösen kiemelném a középiskolákkal való kooperációt, hisz az ifjúság nevelésében, kulturális szintjének emelésében, az irodalmi értékek közvetítésében a könyvtárnak is szerepet kell vállalnia. Erre a

feladatra azonban évekig nem volt alkalmas ember. Ehhez szakmailag képzett, türelmes, a fiatalokkal és a tanárokkal a megfelelő hangot megtaláló, nagy munkabírású kolléga szükséges. Ilyet elég nehéz találni. Ez lenne az elkövetkező időszak egyik legfontosabb feladata. Némi reménnyel kecsegtet, hogy néhány most belépett új kolléga alkalmasnak látszik erre a megbízásra.

Ide tartozik az is, hogy nem csak a kerületen belül kellene ápolni a kapcsolatokat, hanem a hálózaton belül, a kerületi könyvtárak között is. A hálózati könyvtárak egymástól teljesen elszigetelten működnek. Tapasztalatcserékkal, könyvtárlátogatásokkal sok hasznos ötletet lehetne átvenni, és az egész hálózatot érintő kérdésekről is lehetne beszélni. A szervezethez tartozás érzését, az összetartó erőt fokozhatná, ha minél több könyvtárossal tudnánk megismerkedni. A közös rendezvényeken is szívesebben vennének részt így a kollégák. Hasznos lenne, ha a hálózat munkáját felsőbb szinten irányítók is néha meglátogatnák a kerületi könyvtárakat.

A szociális szükségletek kielégítését taglaló fejezet végén foglalkozni kell egy olyan jelenséggel, mely a legtöbb munkahelyi kollektívában felüti fejét, a klikkekkel. Kellemes munkahelyi légkör kialakítása elképzelhetetlen olyan közegben, ahol kisebb, egymással ellentétes érdekű csoportok, klikkek működnek. Ennek elkerülésére nagy hangsúlyt kell fektetni, többek között úgy, hogy a könyvtári irányítói (vezető, helyettes, szakszervezeti bizalmi) között teljes legyen az összhang. Ez nem azt jelenti, hogy bizonyos dolgokról nem vélekedhetnek különbözőképpen, de a közösség előtti fellépésükben egységre kell törekedni. A véleménykülönbségeket egymás között kell rendezniük, nehogy a dolgozók különböző, esetleg egymásnak ellentmondó utasításokat kapjanak. Ha feszültségek uralkodnak a vezetői csoporton belül, könnyen szétválik az egész közösség két vagy több kisebb csoportra. Ez rossz, ellenséges közérzetet eredményez, ami kivetíti hatását az olvasókra is, mert az energiákat nem a könyvtárlátogatók minél jobb kiszolgálására, hanem egymás rossz értelmű kritizálására, pizskálódásra fordítják. Ennek a vége a kedvetlen, felületes tájékoztatás, az ingerlékeny kölcsönzés, az ideges, rossz olvasókapcsolat.

Mindezekkel szorosan összefügg a vezető munkatársaival szemben használt hangneme. Ha a vezető durván, türelmetlenül marasztalja el a dolgozókat elkövetett hibájukért, és ezt

esetleg az olvasók vagy a többi könyvtári dolgozó előtt teszi, olyan megalázó helyzet jöhet létre, hogy a hibázó munkatárs elveszti önbecsülését, kisebbségi érzések alakulnak ki benne. Ennek végső eredménye a fent említett elégtelen kiszolgálás lehet, sőt végső esetben a könyvtári pálya iránti ellenszenvet is kiváltja, ami a könyvtártól való távozáshoz vezethet. Ezért kell nagyon odafigyelni, hogy az elmarasztalás mindig igazságos, a hiba mértékének megfelelő, következetes, soha ne megszegyenítő legyen, és ne induljon ki a pillanatnyi felindulásból, mert akkor hajlamosak vagyunk szélsőségesen látni a dolgokat.

Önérvényesítő szükségletek

Mindaz, amiről az ember szociális szükségleteinek kielégítésével összefüggésben szóltam, elválaszthatatlan kapcsolatban van a harmadik nagy motivációs csoporttal, az önérvényesítő szükségletek kielégítésével.

Említettem már korábban, hogy egy ember akkor érzi magát a csoporthoz tartozónak, ha látja munkája értékét, fontosságát. Ennek az érzésnek a kialakítása alapvető feladata a vezetőnek, illetve a munkacsoportnak, nem csak az önérvényesítő, hanem a szociális szükségletek szempontjából is. Felelősségtudatot is csak így várhatunk el tőle. Erre jó módszernek érzem például azt, hogy minden munkatárs az állomány egy-egy részének teljes jogú gazdája legyen. Ez alatt azt értem, hogy nem csak formai (könyvelrakás, betűrendezés), hanem tartalmi szempontból is foglalkozzon ezzel a résszel. Nagy biztonságérzettel és megelégedettséggel töltene el minden kollégát az a tudat, hogy az állomány egyes területeihez ő ért a legjobban, és ezt a tudását fölhasználhatja az állomány gyarapításában, apasztásában és a tájékoztató munkában. Ide nem csak a könyvek tartalmi ismerete tartozna, hanem a folyóiratok, egyéb kiadványok és a szakkatalógus figyelése is. Kiállítások, ajánló jegyzékek készítésével is meg lehetne bízni a munkatársakat, ami önálló alkotó munkára ösztönözné őket, és egyben a kevésbé olvasott állományrész forgalmát is javítaná. Ha meg lehetne oldani, hogy a könyvrendelésekben az egész kollektíva részt vegyen, akkor mindenki hozzászólhatna, hogy a saját állományrészébe mit és hány példányban vegyen a vezető. Így érezhetné a konkrét hasznát annak, hogy egy-egy területet jobban ismer. Természetesen fokozott szerepe és jelen-

tősége van a vezető ellenőrző tevékenységének, hisz nem minden kolléga egyforma képességű és képzettségű.

Ha a munkatársak bizonyos időnként cserélnek egymás között a különböző állományrészeket, munkájukat is érdekesebbé tehetnék. Így elérnénk azt, hogy aki eddig pl. a szépirodalom egy részét ismerte jobban, betekintést nyerhetne az ismeretterjesztő irodalom egy szakterületébe is. Egy idő múlva minden munkatárs teljes biztonsággal fog mozogni az egész állományban.

Jobb munkaszervezéssel vagy a körülmények javításával bizonyos mértékben mentesíteni lehetne a könyvtárosokat a fizikai és adminisztrációs munkák egy része alól, így módjuk lenne sok érdekes érdemi feladat megoldására, pl. az állomány mélyebb tartalmi feltárására, ajánlóbibliográfia készítésére a tévé és a rádió műsoraihoz, az olvasók által igényelt különgyűjtemények vagy szolgáltatások létrehozására, folyóiratok igények szerinti feltárására és bekapcsolására a tájékoztatási apparátusba, állományelemzésekre.

Oda kellene arra is figyelni, hogyha egy komplex munkán belül a társaság egy részfeladatát teljesít, viszonylag záros határidőn belül az egész feladatot befejezzék és értékeljék, különben a dolgozók nem látják a részfeladat értelmét a folyamatban. Célul tűztük ki az egész raktári állomány más szempontok szerinti elhelyezését. Ennek részfeladata volt a pincében lévő anyag rendbehozatala. Ezt négy kolléga hatalmas lendülettel és akarattal el is végezte. Nagyon rossz körülmények között, de ennek ellenére gyorsan dolgoztak. Néhány hét alatt betürendbe rakták az összedobált könyveket, és kb. 3000 selejt könyvet választottak le. Mindezek után, sajnos, semmi sem történt. Lelassult a raktár átrendezésének folyamata, a selejtet sem szállították el, és továbbra sem használjuk a pincében tárolt műveket. Mire az egész átcsoportosítás megvalósul, újra kezdhajtuk pl. a selejtezést.

Szükségyszerűen minden ember függ a vezetőjétől, a kollektívától, a céloktól stb., mégis önérvényesítési igényeink kielésee érdekében szükségünk van egyfajta önállóságra, hogy megvalósíthassuk ötleteinket, kibontakoztathassuk tehetségünket.

Ha a munkahely olyan munkatársakat akar alkalmazni, akiknek tudása megalapozott és naprakész, ki kell alakítani bennük az igényt ismereteik állandó bővítésére, és biztosítani kell minden lehetőséget, hogy ezt meg is tehes-

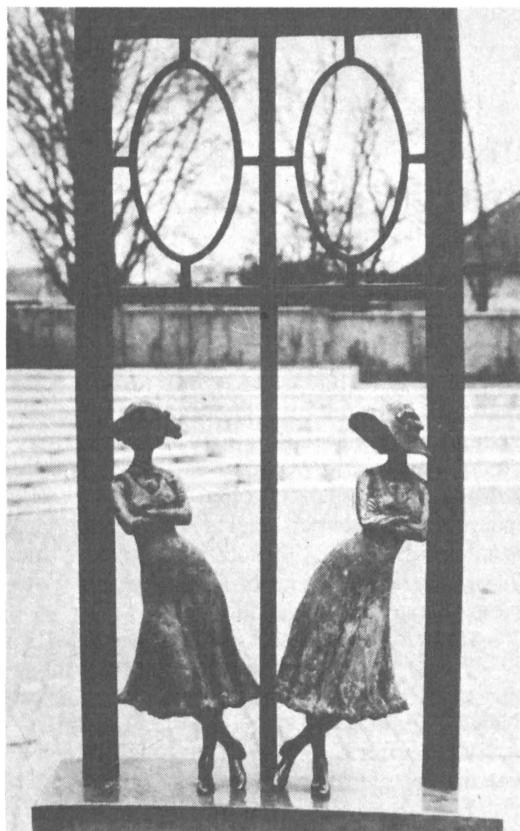
sék. Itt nem csak a korábban már említett iskolarendszerű oktatásra gondolok, hanem az FSZEK keretein kívül működő tanfolyamokra, vitákon, tapasztalatcseréken stb. való részvételre is. Ennek megoldása azonban nem csak a problémás időbeosztás miatt nehéz, hanem a munkatársak kevés ideje miatt is, hisz sok elmaradt munkát kell pótolniuk. Ennek ellenére nálunk megvan annak a lehetősége, hogy mindenki eljusson arra a tanfolyamra vagy rendezvényre, amelyik érdekli, különösen, ha a könyvtár érdekeit is szolgálja (elsősorban az FSZEK által szervezettek). Ez többek között annak is köszönhető, hogy a munkatársak szó nélkül vállalják a hiányzó kollégák helyettesítését. Jó lenne azzal is kibővíteni a szakmai továbbképzésnek ezeket a módjait, hogy a dolgozók néhány szóban beszámolnának a rendezvényeken hallottakról, és közösen végiggondolnák, hogy mit lehet mindebből konkrétan fölhasználni a könyvtár és az olvasók érdekében.

Nagyobb probléma azonban, hogyan lehetne megoldani azt, hogy a könyvtárosok munkaidő alatt tudjanak elolvasni minden lényeges szakirodalmat, illetve átnézhessek az állományrészükhöz tartozó folyóiratokat stb. Ez nem csak munkaszervezés, hanem szemlélet kérdése is. Valamilyen módon biztosítani kellene heti néhány órát arra, hogy mindenki hozzájuthasson az új információkhoz. Ennek megoldása elengedhetetlen lenne, mert sokan egyáltalán nem tudják megoldani, hogy otthon szakirodalmi kiadványokat olvassanak (családosok).

Ellenőrzés és önkontroll

Minden munkahelyen törekedni kell arra, hogy a munkatársakban reális önismeret alakuljon ki. Ha ez megvan, biztosabb, hogy reális célok, megvalósítható döntések születnek, és megalapozottabb a végrehajtás sikere is. A jó önértékelés nagyban segíti a dolgozókat a beilleszkedésben, a csoporton belüli megfelelő hely elfoglalásában, sikerélmény elérésében, hiszen ha egybeesik vagy közel van a magukról alkotott kép ahhoz, ahogyan a környezetük látja őket, könnyebben tudnak megfelelni a velük szemben támasztott elvárásoknak. Az önellenőrzésen keresztül eljutottunk a vezetői ellenőrzés fontosságához.

A csoport irányítójának az ellenőrzés során alapoznia kell a dolgozók önkontrolljára, ha ezt

ki tudta bennük alakítani. Az ellenőrzésnek és az ehhez kapcsolódó értékelésnek rendszeresnek, alaposnak, reálisnak, tehát a követelményeknek megfelelőnek kell lennie. Csak olyan munkát kérhetünk számon beosztottjainktól, amelyet világosan körvonalaztunk, és megteremtettük a feltételeket végrehajtásukhoz, az ellenőrzés nem csak azért kell, hogy a vezető biztos legyen abban, hogy a feladatokat a munkatársak a megfelelő színvonalon végezték el, hanem azért is, mert a dolgozó ezen keresztül is érzékeli, hogy figyelnek a munkájára, jutalmazták, ha valamit az átlagosnál jobban csinál, és segítik, ha nehézségei támadnak. A könyvtári kollektíva szorosan együtt dolgozik, mégis fontos, hogy a vezető észrevegye, kiemelje a nagyon jó egyéni munkát.

A jutalmazásnak nagyon sok fajtája van. Az anyagi elismerésről azért nem beszélek, mert ez nálunk évente csak egyszer van, a keret nem is túl bő, és élesen differenciálni sem lehet (nyereség, prémium nincs). Ebből következően kiemelkedő jelentősége van a nem anyagi

jellegű elismeréseknek, ennek megválasztását mindig az egyén személyiségéhez kell alkalmazni, csak akkor lesz hatékony és ösztönző. Az elmarasztalásnak is a személyiségtől függőnek és olyannak kell lennie, hogy ne visszavesse a dolgozót, hanem jobb, figyelmesebb munkára inspirálja. Nagy emberismeretet kíván a vezetőtől, hogy meg tudja állapítani az értékelés legmegfelelőbb módját.

Végül néhány szót röviden a munkamorál kérdéséről. Azért röviden, mert véleményem szerint minden, megfelelően ösztönzött pozitív szükséglet kielégítése a munkaerkölcs javítását is szolgálja. Most tehát csak annyit, hogy a munkaerkölcs formai és tartalmi számonkéréssel javítható. Feltétlenül a tartalmi számonkérést tartom hatékonyabbnak, mert csak ennek alapján dönthető el, hogy ki milyen minőséggel és intenzitással végzi el a rábízott feladatokat. A dolgozókat nem lehet gépként kezelni, különösen olyan munkahelyen nem, mint a miénk, ahol egész nap emberekkel foglalkozunk, tehát türelmet, kedvességet, figyelmességet igénylő munkát végzünk. Szükség van a nyolc óra alatt rövid kikapcsolódásokra, feltöltődési időre. Mindaddig, amíg a kollektíva nem él vissza ezekkel a szünetekkel, hasznosnak kell felfogni, ami a jó könyvtári szolgáltatást segíti.

Dolgozatom során olyan demokratikus vezetési és vezetői modellt igyekeztem fölvázolni, amely a szociálpszichológia módszereivel és segítségével biztosítja munkatársai számára a beleszólás, a vita, a csoportos döntés, az alkotómunka jogát, lehetőséget ad a szabad munka- és munkatársválasztásra (az adott feltételek figyelembevételével), és a legmesszebbmenőkig törekszik az objektív értékelésre. Olyan miliőt teremt, amely növeli a csoportösszetartást, az egymásrafigyelés igényét és az identitást a csoportban.

Dolgozatomban nem törekedtem teljességre, nem lehetett minden tényezőt a részletekig kimeríteni, csak néhány, alapvetően fontos jellegzetességet emeltem ki, és próbáltam megoldásokat javasolni. Az ideális képtől, munkafeltételektől még messze vagyunk, de ha csak néhány területen sikerül ezeket megközelíteni, talán csökkenteni lehetne a fluktuációt, több fiatal megtalálná itt a számára megfelelő pályát, és a régiök kötődése is szorosabb lenne.

Török Györgyné

A véletlen és a predestináció 70 éve

Tisztelet Bóday Pálnak

– Kedves Pali, apai ágon dzsentri vagy, anyai ágon Zsolt Béla unokaöccse. Stílusod (főleg a hölgyekkel szemben) emlékeztet egy úri birtokos gáláns modorára, nézeteid a liberális eszmék nemesebb vonulatából erednek. Népi is vagy meg urbánus. Vagy csak mi vetítünk vissza mostanság kreált ellentéteket a Te életedbe is, holott természetes körülmények között a személyiség igen eltérő jegyek metszéspontjában alakul? Meséj a neveltetésedről!

– Soha nem merült fel bennem, hogy az apai és anyai őseimnek össze kellene veszniük bennem. Nem látom okát, hogy ellentmondást keressek ott, ahol valójában nincsen. Gyermekkoromat Kisigmádon töltöttem, ahol apám úri birtokos volt, kitűnő gazda. Jellemző, hogy már akkor Hoffer-traktort vásárolt. Házi kertünkben nekem is volt egy kiskertem, mint minden más falusi gyereknek. Ez hozzátartozott a gyerekneveléshez. Ha jellemezni akarnám ezt a falusi léggör, amelyben éltem, akkor talán *Szaltikov-Scsedrin* Galavljov családjával tudnám. Persze ti ezt már nem olvasátok. Tízéves koromban kerültem fel Pestre tanulni. Zsolt Béláéknál laktam a Király (Majakovszkij) utcában. Mivel a legközelebbi gimnázium a „Fasori” volt, oda irattak be. Nem volt ebben semmi céltudatosság, ha nagybátyám máshol lakik, másik gimnáziumba jártam volna. A véletlen hozta így. Egész életemben a véletlennek volt meghatározó szerepe.

– Ismét valaki, aki erről a legendás iskoláról személyes élmények alapján tud beszámolni. Hogyan emlékszel vissza ezekre az évekre?

– Közhelyet mondok, ha századszorra én is megismétlem, kitűnő tantestülete volt, szelleme pedig rendkívül liberális. Evangélikus gimnázium volt, én református vagyok, de minden felekezeti diákja volt, egyszerűen nem számított senkinek a vallási hovatartozása. Így lehet toleranciára nevelni, amikor is a másság tiszteletre nem penzum a tananyagból,

hanem az együttélés természetes közege. Más mondok. Hittanórán lehetett ateista nézeteket vallani. Én például Renant olvastam, a Jézus életét. Persze engem akkor az irodalom érdekelt, az önképzőkör vezetője lettem. Versekert írtam nem is titokban, mert több zsengém meg is jelent. Ebben az időben ismerkedtem meg József Attilával, aki latinból korrepetált. Valójában verseimet beszéltek meg.

– Ez érdekes. Hogyan ismerkedtetek meg?

– József Attila soha nem fogadott el támogatást ellenszolgáltatás nélkül. Fölöttünk lakott Németh Andor, ő és Zsolt Béla úgy akartak Attilán segíteni, hogy a korrepetálás fejében valami tiszteletdíjat juttattak néki.

– Hogyan emlékszel, ők már akkor is tudták, kicsoda József Attila?

– Tökéletesen tisztában voltak vele.

– Hogyan alakultak további éveid a „Fasori-ban”?

– Harminchét után azért itt is érződött a jobbratulódás... Végül is engem eltanácsoltak... A formális ok az volt, hogy cigarettáztam. Akkor internátusban laktam, mert Zsolt Béláék Párizsban éltek már. A cigarettázáson többször rajtakaptak. Nyolcadikos voltam. Így érettségiztem Komáromban (a mai komárnói részen) a bencéseknel. Itt láttam, milyen jó gimnázium a „Fasori”, mert nem sokat kellett tanulnom. De azt megállapítottam, hogy a bencés gimnázium előbbre tart az irodalomtanításban Csipkay tanár úrnál, aki a „Fasori”-ban tanított. Ezt a kortárs irodalomra értetem.

– Irodalmi érdeklődésű diákból hogyan lesz orvostanhallgató Debrecenben?

– Humanizmusból. Akkor az orvosi pálya sokkal jobban kötődött a humanitárius és humanista eszmékhez. Debrecenbe pedig azért mentem, mert rokonság élt ott. Megint csak a véletlen...

– Debrecenben kezdted a világot megváltani.

Es ott lettél baloldali. Sőt, tagja az illegális kommunista pártnak.

– Igen. Ez már a Márciusi Front vége. Ott élt Zöld Sándor, Szilágyi József, Fehér Lajos, Vásárhelyi Miklós... Fock Jenő is kijárt hozzánk. Meg kell érteni az akkori helyzetet. A harmincas években szerte Európában az értelmiség a hitlerizmussal szemben kívánt felsorakozni. Kialakult egy mély szimpátia a szovjetek iránt. Mert a másik oldal még szörnyűbb volt. Én azonban ezen túlmenően a politikai mozgalmaknak a vastagabb részéből vettem ki a részem. Az OIB-ban, az Országos Ifjúsági Bizottság keretében dolgoztam. Ez kommunista szervezet volt. Nem kell tömegszervezetre gondolnod, tíz-tizenkét ember. A mozgalmi munka abból állt, hogy kis csoportokban tanultuk a marxizmust, egy szemi-

náriumvezető segítségével. Tananyagunk többek között a Schönstein-füzetek voltak. Bár én akkor minden további nélkül az egyetemi könyvtárban olvastam A tőkét, mert megvolt.

– *Múltadnak furcsa hatása volt további karrieredre.*

– Negyvennégy végét Pesten töltöttem, pápirok nélkül bujkáltam. Jöttek az oroszok, én pedig a néhány órája elfoglalt Pesten elindultam a „pártot” keresni. Székházunk, mármint a szocdemek székháza, a Conti utcában volt. Elkaptak, néhány év „malenkij robot” lett belőle.

– *Életednek ezt a részét ismerem. Annak idején sokat mesélted élményeidet. A fogságban a láger orvosa lettél, Te kezelted az őrszemélyzetet is. Így a hadifogságot viszonylag könnyedén átvészelted. Azt is tudom, hogy hazatérése után első utad a debreceni párt székházába vezetett egykori barátodhoz. Előszobájában nyílas érzelmű levelektárolót találtad. Amikor barátodat faggatni kezdted erről – ő ekkor városi párttitkár volt –, azt válaszolta, hogy ezek a leghasználhatóbb emberek. Emlékszel, Pali, amikor ezt mesélted egy éjszaka nálunk, jófajta dörgicsei rizling mellett, már hajnalodott ennél az epizódnál? Hosszú szünet után – ilyenkor nem szabad megzavarni a beszélőt – csak annyit mondtál: „Tudod Tibor, akkor kellett volna abbahagyni.” Pedig akkor még nem hagytad abba.*

– Még nem. Szegedre helyeztek, a Délmagyarország főszerkesztője lettem. Itt ért a Zöld Sándor-per. A Rajk-Kádár-Zöld-perek sorában az utóbbira nem került sor, mivel máig homályos körülmények között, Zöld Sándor először a családját irtotta ki, majd saját magával végzett, amikor az ávosok – végeredményben saját emberei – le akarták tartóztatni. Így a per értelmetlenné vált, és én is megúsztam, aki Zöld barátja voltam még a debreceni évekből. Állásomból elbocsátottak, majd könyvtárba helyeztek. Elkézdtem tisztességgel tanulni a szakmát, közben elmélkedtem, hogy azok között, akik a politikai élet mechanizmusába keveredtek, a sors milyen szeszéllyel osztogatja a szerepeket, bárkiből szinte egyforma eséllyel válik gyilkos vagy áldozat. Akkor számoltam le végleg a politikával.

– *A politikai és tudományos életből sokan kerültek a szakmába. Külön érdekes téma lehetne a szakma és a „jövevények” viszonya. Egyfelől sok baj volt azokkal, akik a „sértett grófné” pózban tetszelegtek. Szentmihályi nevezte így őket, aki maga is ilyen „jövevény” volt. Ők soha*

nem tanulták meg a szakmát. Mások igen. Nem is akárhogyan. Csak Bibót említem példának. Említhetnék másokat is. Mit gondolsz, maga a politikai rendszer miért üzött ennyi embert könyvtárba? Kenyeret akart biztosítani számukra?

– Nem, egyszerűen veszélytelen helynek hitték. Ugyanakkor szem előtt voltak. Könnyen lehetett őket ellenőrizni.

– De hát ezt tévesen gondolták. Könyvtárakban készült fel az egész ellenzék. Itt lehetett egyedül zavartalanul másként gondolkodni. Nézd csak meg a Kádár-rendszer politikai ellenzékét. Vagy a mai politikai élet szereplőit. Mégis veszélyes hely a könyvtár egy diktatúra számára. De térjünk vissza személyes dolgaidra.

– Szegeden Hencz Aurél nevezett ki, kicsit később. Katalogizálással kezdtem. Később Pestre költöztem családommal. Az Akadémiai Könyvtár folyóiratosztályán dolgoztam, majd sok helyen. Tanítottam is az egyetemen. A KMK megalakulásakor áthelyeztek.

– Hogyan látod ma a régi KMK-t?

– Az egy kohó volt. Rendkívül különböző emberek gyűltek össze. Két közös vonásuk volt: egymás iránti tolerancia és igen magas intellektuális színvonal. Persze az utóbbi tette lehetségessé az előzőt. Buta és műveletlen ember nem toleráns. Ha csak neveket említek, nyilvánvalóvá válik mindez. Itt volt Bassola Zoltán, a régi kultuszállamtitkár, a paleográfus Mezey László, Lázár Péter, Futala, Pataky Ernő, Szentmihályi, Horváth Magda, Pethes Iván, de Sente, Iszlai, Vargha Balázs, Nyakó Pista, Fogarassy, Szilágyi Tibor, Fodor András, innen indult Kiss Jenő, Papp István, Bereczky, Kamarás, Te. És a meghatározó személyiség: Sallai. Ezek jutnak hirtelen eszembe. Megannyi külön személyiség. Jártak ide aztán filozófusok, írók, irodalmárok egy kis üde levegőt szívni. No meg néha kis megélhetést biztosító mellékjövedelemért. Mégis az a lényeg, hogy az egész szellemi műhelyé szublimálódott, ahol reggeltől estig lehetett az agyakat tornáztatni. Igazi értelmiségi hely volt. Baráti volt a légkör, a kritikai szellemnek olyan kemény, de a destrukciót messze elkerülő atmoszférájával, amely egyedülálló volt. Nem is lehetett tartósan fenntartani. De figyeld meg, aki nem baráti hívásra jött ide, hanem idehelyezték, az előbb-utóbb felszabadultan idomult ehhez az őszinte helyzethez.

– Vagy megszökött. Ami pedig a Te KMK-s munkádat illeti, hihetetlen munkabírásodra emlékszem. Gőzhangya voltál, mint példaképed, id.

Szinnyei. Szinte robotoltál, kis dobozaidat még vasárnapra is hazavitted. Fontos volt azonban, hogy kialakítottál egy rendkívüli dokumentációt. Ma úgy mondanók: több file-ből álló teljes rendszert, amely maximálisan be tudta építeni külső/nemzetközi szervezetek feldolgozásait. Mindez egy általad kialakított hivatkozási módszeren nyugodott. Persze manuális technikával készült. Úgy emlékszem, egy alkalommal beszámoltál erről a FID-ben, de azóta feledésbe merült. Kár. Végül is ebbe a munkába buktál bele, mert úgymond szakmai felülvizsgálat gíngantomániával vádolt. Egy másik munkád számomra megvilágosító erejű volt. A nemzeti bibliográfiával kapcsolatos munkádra, tanulmányodra gondolok.

– Már akkor is mondtad ugyanezt. Akkoriban írtam egy kis füzetet a külföldi nemzeti bibliográfiákról. Abban írtam, hogy a nemzeti bibliográfia nem csak műfaj, hanem rendszer is. Akkor is olyan nagy dolognak tartottad, pedig csak leírtam azt, ami természetes meggyőződésem volt.

– Le lehet írni, hogy rendszer. De Te azt is tudtad, miben áll rendszer volta, melyek a rendszer elemei stb. És ez nagy különbség. Szavakat lehet használni felületesen is, meg elmélyülten.

– Akkor mindez egy nagyobb munka része volt. Egy nagyszabású jegyzetet kezdtünk írni. Megírtam egy testesebb munkát is a magyar nemzeti bibliográfiáról, a tárgyalás menete a nemzeti bibliográfiai gondolat története volt. Amolyan eszmetörténet. A kezdetektől egészen az élő helyzetig. Nagyon élveztem. Egyik büszkeségem tartozott hozzá, egy kresztomátia, „Olvasókönyv” címmel. Úgy tudom, már nem kapható, és nem is igen használják.

– Pedig nagyon kellene. Vannak művek, amelyek nem avulnak el. Ilyenek a forráskiadványok is. Ami e jegyzeteket illeti, valóban egy nagyobb vállalkozás része volt. Szakirodalmi forrásismeret címmel kezdtük el írni ketten. Tíéd volt a 7. fejezet, ezért furcsa a két jegyzet tartalomjegyzéke. De nem kellett a folytatás vagy... talán az oktatás alakult át. Amit pedig a „rendszer”-rel kapcsolatos szerénységed sorsáról mondhatok, csak annyi, hogy oktatási közhellyé vált, persze a neved említése nélkül. Figyeld meg, ezen a téren a mi szakmánk a legfelelősebb. Lehet, hogy most már az a tartalom is hiányzik, ami hitelessé teheti ezeknek a szavaknak a használatát.

– Nem akarlak figyelmeztetni a téma kapcsán arra, hogy nagyon egyoldalúak kezdünk lenni. Nem csak teoretikusan foglalkoztunk a

nemzeti bibliográfiával. Én legalább ennyire emlékszem az előállítás technikájával kapcsolatos kísérletekre és a munkafolyamat megújítására is.

– *Való igaz, de ez már mások belügyeibe való beavatkozás. Ezzel pedig annyiszor vádoltak már, hogy nem merek emlékezni. De kedves Pali, végül elhagytad a KMK-t.*

– Visszamentem újságírónak. De ez más történet. Később kertész lettem a Rozmaring tsz-ben. Újságírók hagyományosan ide bújtak el, ha valami belső vagy külső erő erre kényszerítette őket. Most nyugdíjasként ismét a *Vasárnapi Hírek* munkatársaként dolgozom, no meg van egy kertem. Salátáimra vagyok büszke.

– *Ha végignézed pályádat vagy pályáidat, mit tudnál magadról és nemzedékedről összefüggően mondani?*

– Azt hiszem, hogy minden nemzedéknek megvan a maga egyedi karaktere és mással

össze nem téveszthető vonása. Nem voltunk szerencsés nemzedék. Motivációnk a túlélés volt. Mi alakítottuk ki a túlélés művészetét. Csakhogy sok a halottunk is. Nem a természet szerinti halállal kell viaskodnunk, hanem a nemzedékemnek kijutó árulások, gyilkosságok okozta halállal. Gondolj bele: gázkamrák, Recsk... Ha barátaid hullanak el mellőled ebben a mindent szétmorzsoló végítéletben, azt nem lehet egyszerűen félretenni. Az én nemzedékem, a túlélők nemzedéke tudatának, emlékezetének nagy a lelkifurdaló komponense... Nyomasztó...

– *A túlélés nem csak túlélés, hanem átörökítés, értékmérés is egyben. A ti túlélésetek mentett nemzetet és kultúrát. Hátha békésebb korszak küszöbén állunk. Bízunk ebben, így kívánok néked még néhány nyugodt, alkotó évtizedet. Köszönöm a beszélgetést.*

Horváth Tibor

„Az intézmény idegközpontja a könyvtár...”

Látogatás a 84 éves Sándor Istvánnál

Diákkoromban ismertem meg Sándor István nevét, amikor néprajzi szemináriumon a szaktudomány bibliográfiáival foglalkoztunk. Akkoriban még csak vékonyka füzetben jelent meg az 1945 és 1954 közötti évek hazai szakirodalmát feltáró összeállítása, de professzorunk elmondta, hogy Sándor István a magyar néprajztudomány több kötetre tervezett nagy bibliográfiáján dolgozik. Később egy tanulmányi kiránduláson eljuttunk a Könyves Kálmán körúti Néprajzi Múzeumba, annak könyvtárába, a készülő bibliográfia műhelyébe is. Három évtizedes emlékeim éledtek újjá, miközben Sándor István bevezetett budai otthonába.

Festett bútorokkal berendezett, hímzésekkel, szöttesekkel, népi kerámiával díszes nappaliban fogad, még minden örzi a ház asszonyának izlését, gondosságát. Tudom, hogy a Tanár Úr mélyen gyászol. Elfogódott vagyok, zavaromat a házigazda szép, csendes szavai oldják. Eszembe villan emlékezetes felszólalása az 1976-os szentendrei bibliográfiai tanácskozáson, a bibliográ-

fus munkájának humán relációiról beszélt – meggyőződéssel, higgadtan. Szóba hozom a másfél évtizede elhangzottakat.

*

– Hát igen, mindig az volt a véleményem, hogy a könyvtár nem másodrangú, kiszolgáló intézmény. A könyvtár egy-két lépéssel előtte járhat az intézményben folyó tudományos munkának. Ezt nem mindenki ismeri el, de ezzel nem szabad törődnünk! Mint könyvtárvezető, ismertem a múzeum munkatársainak kutatási terveit, ennek megfelelően gyűjtöttem a szakirodalmat. A folyóiratok nagy segítséget jelentettek a tájékozódásban. Arra törekedtem, hogy minden szükséges folyóiratunk legyen, a rokontudományok területéről is. A külföldi folyóiratok recenzióira alapoztam a könyvbeszerzést. Eredményes tájékoztató és bibliográfiai munkát csak megfelelő könyvtári háttérrel lehet végezni, erre van szükségük a

kutatóknak is. Az a jó, ha az intézmény idegközpontja a könyvtár.

– „*A könyvtár a tudományos munka műhelye*” – ezzel fogadott Csüry István, amikor a sors rendeléséből könyvtárossá lettem. Öröm számomra, ha a könyvtárról hasonló megítélést hallok. Tudom, hogy Sándor István nem könyvtárosként kezdte pályáját, arról kérdezem, hogy alakult a sorsa, ki vagy mi vezette a Néprajzi Múzeumhoz, a múzeum könyvtárához?

– 1930-ban végeztem el az egyetemet, igyekeztem mielőbb állásba kerülni. Eötvös Kollégium-beli társam révén értesültem arról, hogy a mezőkövesdi gimnázium éppen magyar–német szakos tanárt keres. Szerencsém volt, hat éven át taníthattam ott.

Beszélgetés közben kiderül, hogy a mezőkövesdi évek alatt került kapcsolatba Györffy Istvánnal, jó barátja lett Dala József, a későbbi múzeumigazgató, a matyó népelet festője, többször vendégül látta a tardi szociográfia íróját, Szabó Zoltánt, szívesen emlékszik a később országos híróvé vált Kis Jankó Borira.

– 1936-ban aztán Szegedre kerültem – folytatja – az ottani tanárképző főiskolán tíz évet töltöttem... *Egy pillanatra elgondolkozik a tanár úr, majd csendesen megjegyzi:*

– Egykori tanítványaim kezdeményezésére éppen ma tárgyalják a rehabilitálásom ügyét.

Hirtelen megakad a beszélgetésünk, nem szeretnék tapintatlan lenni, nem tudom, mit kérdezhetek, ismét ő találja meg az átvezetést:

– Nem volt ellenem feljelentés, nem vádoltak nyíltan, jogerős ítéletet sem hoztak ellenem; a kérdés úgy merült fel, hogy alkalmas vagyok-e a demokrácia szolgálatára. Nem voltam soha sem jobboldali, sem baloldali, éltem a munkámnak, a családomnak, igyekeztem tisztességes magyar embernek maradni akkor is, amikor ez nem volt könnyű, meg akartam őrizni a hitemet. Mégis azt kívánták tőlem, hogy mondjak le a katedrámról, kérjem áthelyezésemet. Annak ellenére, hogy az igazolásom rendben lezajlott, Szegedről mégis el kellett jönnöm.

– *Ezek a dolgok így mentek?*

– Így. Mit tehettem? Jelentkeztem Budapesten a minisztériumban, ahol úgy kezelték az ügyemet, hogy szabadságotalt egy időre. Nem voltam reményvesztett. Biztam a gondviselésben és még valamiben. Említettem, hogy az egyetemet Eötvös-kollégistaként végeztem. Mi ott nagyon összetartottunk. Ez az összetartás, egymás megbecsülése, segítése később is megmaradt közöttünk. Szívesen beszélek er-

ről. Jobban kötődünk az Eötvös Kollégiumhoz, mint az egyetemhez. A kollégiumban kiváló könyvtár állt a rendelkezésünkre, ezt szabadon használhattuk. A kollégium tanárai külön előadásokat tartottak a számunkra, nagy lehetőséget kaptunk az önálló munkára, ma úgy mondhatnánk, hogy mindenki maximálisan kifejthette a képességeit. Igazi jó férfitársaság voltunk, a szó nemes értelmében. Talán ismerhette közülünk *Dezsényi Bélát, Berlász Jenőt*, ők könyvtárosok lettek, vagy azokat, akik Debrecenbe kerültek: *Kerecsényi Dezsőt, Divéky Adorjánt, Komoróczy Györgyöt*.

Nem hagytuk el egymást a bajban sem, az ott szövődött barátságok életre szólók voltak. Ilyen kapcsolatok révén kerültem 1946-ban a Néprajzi Múzeumba, ahol akkor még *Lajtha László* volt az igazgató, ismerte a *Magyar Szemlében* megjelent dolgozataimat, ő hívott meg maga mellé. A szobájában adott helyet, sokat beszélgettünk a magyar tudománypolitika kérdéseiről. Lajthát 1947-ben elmozdították a múzeum éléről. Később még tudományos munkáját is megkérdőjelezték, s mintha a jobb kéz nem tudta volna mit csinál a bal, ez idő tájt tüntették ki Kossuth-díjjal!

Lajtha László idejében még romos volt a Néprajzi Múzeum épülete, az őt követő igazgató, az eredetileg építész végzettségű *Vargha László* renováltatta, azután vált használhatóvá a könyvtár is, amelyet a század elején alapoztak meg elődeink. Országosan egyedülálló finnugrisztikai anyagát még *Jankó János* gyűjtötte, 13–14 ezer kötetnyi, kiválóan válogatott könyvgyűjtemény és igen gazdag nemzetközi folyóirat-állomány alkotta az 1940-es évek végén még patriarchálisan működő könyvtárat. Elöttem egy ideig *Korompay Bertalan* könyvtároskodott ott, a szakma egyik kiválósága. A néprajztudomány kutatási területei számtalan tudományág és mesterség területeivel érintkeznek. Valamennyi jelenséget a bennük rejlő népi gyakorlat fűzi egységbe. A hazai néprajz feladata a magyarság és az ország területén élő más népek kultúrájának vizsgálata, de természetesen nem szorítkozhat csak erre; foglalkozik az európai művelt népek hagyományaival, a távoli világrészek természeti népeinek anyagi és szellemi kultúrájával. A Néprajzi Múzeum könyvtárának profilját ezek a tényezők határozzák meg. A könyvtár gyarapításában sok lelkes kutató volt segítségemre, az afrikai népekre vonatkozó gyűjteményt *Vajda László* gazdagította, Océánia népességének kultúrájáról *Bodrogi Tibor* hozta a könyveket,

Boglar Lajos amerikai, Diószegi Vilmos ázsiai kutatóútjairól tért haza gazdag könyvállománnyal. A múzeum tudományos kutatói, rokonterületek tudósai és diákok használták a könyvtárat. Évekig egyedül dolgoztam, szívesen emlékszem arra a segítségre, amit múzeumi kollégáimtól, néprajzi kutatóktól, Kiss Lajostól, Barabás Jenőtől, Takács Lajostól és másoktól kaptam. Később került mellém főállású munkatárs Varga Mária személyében, aki jó felkészültségű, fegyelmezett elméjű, kitartó munkaerőnek bizonyult. Ő végezte el a nagy tempóban gyarapodó könyvállomány szakszerű katalógizálását, ezenkívül a bibliográfiai munkába is be tudtam vonni.

– Bárcsak az én hallgató koromban is olyan

bibliográfiai apparátusa lett volna a magyar néprajztudománynak, mint ma!

– Ennek hiánya vezetett engem is ahhoz, hogy összegyűjtssem és rendezzem a szakirodalmat, a tájékoztatáshoz magamnak is szükségem volt arra, hogy ezzel foglalkozzam. Korábbi éveimben folytatott kutatómunkámhoz számtalan szakirodalmi forrást használtam. Érdekes véletlen, hogy 1925 őszén, első nyilvános egyetemi szereplésem alkalmával, Horváth János szemináriumában a bibliográfiai érdekű folyóiratokról készített dolgozatomat olvastam fel.

– *Hatalmas bibliográfiai jegyzéket csatolt Tanár Úr 1945-ben megjelent, ma már könyvritkaságszámba menő Író és társadalom című munkájához.*

– Elmondhatom, hogy időmnek jelentős részét vette igénybe az adatgyűjtés. 1944-ben Horváth Jánosnál már elvileg tisztázott volt, hogy habilitációs témaként elfogadja *Író és társadalom. Fejezet a magyar felvilágosodás irodalomtörténetéből* című munkámat. Az új világ azonban keresztülhúzta terveinket. A munka második része a 18. századi jobbágyság életviszonyainak bemutatása lett volna, szépirodalmi források alapján. Ez utóbbiból nőtt és szélesedett ki – évtizedek munkájával – a most készülő bibliográfiám. Lehet véletlen, lehet sorsszerű is, hogy a magyar népelet forrásait irodalomtörténeti kutatásaim során tekinthetem át.

Az asztalra készített testes iratkötegek közül, a készülő bibliográfia kéziratából átnézhetek néhány lapot. Olyan gazdag anyag tárul elem egy-egy témáról, amely jóval meghaladja a szokásos bibliográfiai követelményeket: magyarázatok, idézetek, hivatkozások, utalások – valóságos adattár!

– Változatlanul dolgozom a 18. század néprajzi bibliográfiáján. Ehhez dologi (gépelési) segítséget kaphatok az MTA Néprajzi Kutatócsoportjától. Ők korábban nyugdíjkiegészítéssel támogatták ezt a munkát. Roppant anyaggyűjtésem folytatólagos rendezése és gépelés alá készítése most a feladatom. Eddig mintegy 60–70 százalékaival készültem el, ennyi van legépelve, sajtókészen.

Az anyaggyűjtést már korábban befejeztem. A lehetőségek határain belül együtt van a hazai magyar, latin, német és egyéb nyelvű irodalom, valamint a magyarok írta külföldi publikációk. A címekhez fűződő annotáció kiterjed a könyvek, tanulmányok, cikkek néprajzi adatainak, megfigyeléseinek részletes közlésére.

A készülő kötet beosztása a Magyar Néprajztudományi Bibliográfiának eddig megjelent három kötetéhez alkalmazkodik. Hatvan fejezete a népelet és népi kultúra valamennyi szektorára vonatkozó adatokat felöleli. Túlnyomórészt teljesen új anyagot tartalmaz.

– *Az 1850-től 1870-ig terjedő időszak néprajzi bibliográfiája is meglepően sok új adatot hozott felszínre, egyéb pozitívumai mellett ezt szinte minden recenzió kiemelte – vetem közbe. A szóban forgó kötet kéznél van, előkerül belőle egy levél:*

– Kedves barátom, *Barabás Jenő* írta első örömeiben: „Az az érzésem, hogy ha volna a magyar néprajznak tudománytörténeti összefoglalása, úgy ma azt, e kötet után, teljesen át kellene írni. Valami kép persze van a fejekben erről a korszakról, de... az ismeretek teljesen mozaikszerűek s így hézagosak. Most, hogy legalább bibliografikusan együtt látni az egészet, sokkal impozánsabb kép bontakozik ki, mint korábban hittük!” Igen, ezek a régebbi időkre vonatkozó bibliográfiák valóban sok újat adnak a magyar néprajztudománynak, bár például a 18. század néprajzáról beszélni fikció; a néprajztudomány szaktudománnyá válása jóval később kezdődött, de a népi kultúra élő valóság volt azt megelőzően is, jelenségei nem csak a hagyományokban öröklődtek, sok minden fennmaradt a szépirodalom, szakirodalom s más egykorú feljegyzések jóvoltából.

Legtöbbet a készülő kötetéről beszélgetünk, a tanár úr aggodalmasan említi, hogy minden eddiginél terjedelmesebb lesz. Reménykedünk, hogy a benne rejlő hatalmas érték többet nyom a latban, mint a kiadás költségei. Az előzményekről, a megjelent kötetekről is kérdezem Sándor Istvánt.

– Az, hogy elsőként a háborút követő évtized termését kell bemutatni, tulajdonképpen politikai jellegű döntésnek nevezhető, de végül is szakmai, módszertani szempontból a munkálatok nagyon sok tanulsággal szolgáltak. Ennek a kötetnek az anyagán alakítottuk ki a bibliográfia szerkezetét, az egyszeri besorolás és számutalásos rendszer kombinációját, a recenziók besorolásának rendjét. Sajnos ennél a kötetnél az Akadémiai Kiadó nem vállalta, hogy a névmutatóban is a számutalásos rendszert alkalmazzuk, de a későbbiekben már meg lehetett győzni őket ennek gyakorlati jelentőségéről. Az osztályozás nagy gondot okozott, a decimális rendszer ilyen célra nem használható igazán. A kérdés megvitatására a budapesti nagykönyvtárak ETO-szakértőit is meg-

hívtuk. Érdemes volt a rendszer megalkotásánál figyelembe venni etnográfusok és könyvtárosok véleményét egyaránt, a kialakított szerkezet helyességét nem vonták kétségbe a későbbi köteteknél sem, s mivel ez a szakrend igazodik a Néprajzi Múzeum osztályaihoz, ezzel biztosítva van az intézmény dokumentációjának egysége, és egyben a klasszikus – *Györffy-, Batty-, Viski-*korszakok hagyománya is.

A bibliográfiai munkában számos jó, segítőkész munkatársam volt, utánpótlás is nevelődött. Ma is folytatják az éves bibliográfiák munkálatait, repertorizálják a szakfolyóiratokat.

A bibliográfia időigényes dolog, áldozatos munkát kíván, sokat köszönhetek a feleségemnek, aki minden munkámban odaadóan támogatott, pedig nagy családunk volt, s a család gondjai is nagyrészt rá hárultak.

– *Tanár Úr a könyvtárosi és bibliográfiai munka mellett számtalan szacikket és tanulmányt publikált, irodalmi műveket rendezett sajtó alá, szakmunkákat lektorált, tudományos minősítést szerzett, Xantus Jánosról monográfiát írt – mintha sohasem pihent volna!*

– Mindig szerettem dolgozni, szükség volt a jövedelemre is. Talán érdekes, hogy ezt a Xantusról szóló könyvemet mennyire a véletlennek köszönhetem. Még 1957-ben jelent meg egy írásom *Xantus Jánosról a Néprajzi Értesítőben*, ezt követően a Művelt Nép Kiadótól biztatást kaptam, hogy írjam meg bővebben. Mikor elkészült a könyv, már nem tartottak rá igényt. Évekig kéziratban hevert, tudomást szerzett róla *Ruffy Péter*, s hosszabb cikket írt a dologról a *Magyar Nemzetben*. Így jutott el a híre *Kardos Györgyhöz*, aki éppen betegeskedett, s a fiam kezelte; üzent, hogy elolvassná a kéziratot. Rövidesen megkötötte a szerződést velem, s az 1970-es év karácsonyi könyvvásárára már meg is jelent a Magvető kiadásában. Sajnos a példányszám kevésnek bizonyult, de így is alig remélt, nagy öröm volt számunkra.

*

Beszélgetésünk végén újra szóba kerül szakmánk tudományos elismerése, a tanár úr szomorúan mondja: ezzel még adósunk a tudós világ! Búcsúzás után, útközben, elgondolkozom azon, hogy a bibliográfusok vagy a néprajztudomány nagyjai között van-e méltóbb helye Sándor Istvánnak.

Korompai Gáborné

Közös kincs, mely majdan nincs?

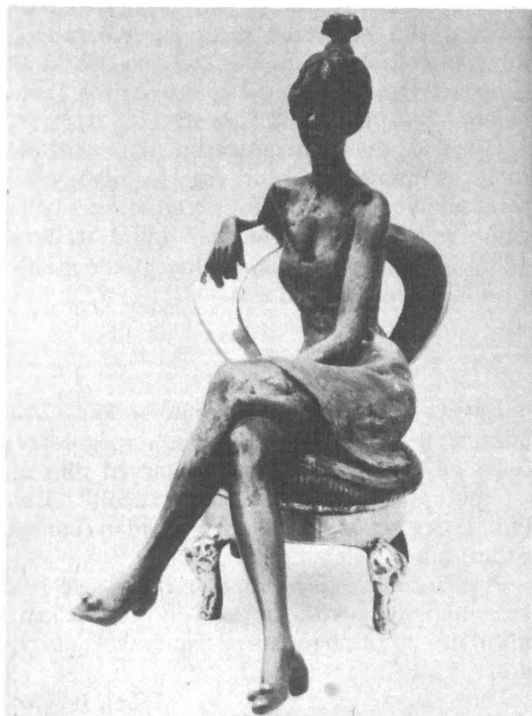
Beköszöntött az új év, tél lett. Kályhában halkan duruzsol a tűz, a frissen vágott fenyődeszka kellemes gyantaillatot áraszt. Ülök a szobámban, és hallgatom a pattogó-ropogó tüzet, ki-kitekintek az ablakon. A föld – sajnos – fekete, mert ezen a télen – eddig – a varázslatos, fehér, vetésvédő lepel hiánycikk volt, s mert egy kedves, pajkos varjúsereg tart gyűlést a fákon, bokrokon, földön, mindenütt. A gyűlés zajos, a szónokok gyakran ismétlik: „kár”, „kár”.

Ülök a szobámban és elgondolkodom. Gondolataim az egyetemi-főiskolai könyvtárosképzés körül járnak, s homlokom egyre ráncos-

sabb. Miről is van szó? Közismert tény, hogy felsőoktatásunk, ezen belül a könyvtárosképzés, számos, sürgős megoldásra váró problémát cipel a hátán. Lehetetlen állapot volt (még nem is olyan régen), hogy a főiskolák olyan frissen végzett diplomásokat, könyvtáros szakembereket bocsátottak ki, akik a modern információszolgáltatás alapjait is csak alig-alig ismerték. Ennek okai nyilvánvalók: kevés olyan szakember volt (és van), aki ezt a komplex tárgyat oktatni tudná, de nincs általánosan elfogadott tematika és – főleg – nincs ilyenre pénz sem.

A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola könyvtár tanszéke három évvel ezelőtt azzal a kéréssel fordult könyvtárunkhoz, a Biogál Gyógyszergyár könyvtárához, hogy minden tanév első felében IV. éves könyvtár szakos főiskolai hallgatók gyakorolhassanak nálunk. A tanszék felismerte, hogy hallgatóit olyan helyeken kell gyakoroltatni, ahol (lehet, hogy szerény keretek között, de) korszerű, modern ismereteket nyerhetnek. Tervezik, hogy a tananyagot a legkorszerűbb igényeknek megfelelően, magas színvonalon állítják össze, s hogy a gyakorlatokat jól képzett, a szakterületet kiválóan ismerő specialisták vezessék. Így esett a választás a Biogál Gyógyszergyár műszaki könyvtárára. Az oktatás (gyakorlat) megkezdése előtt konzultáltunk a főiskola könyvtári tanszékének vezető tanáraival, *dr. Tóvári Judittal* egyeztetve elképzeléseinket. A gyakorlat végén pedig értékeltük a tapasztalatokat, megbeszéltük, hogy milyen változtatásokra van szükség, szóval terveztük a jövőt.

A gyakorlatokat a műszaki könyvtár kutatási információs csoportjának kollektívája irányította, 12 héten keresztül 1–1 hallgató gyakorolt. A hallgatók megismerkedtek az olvasószolgálati munkával, a szaktájékoztató részletkérdéseivel, a MICRO-ISIS program könyv-

tári alkalmazásával, az online információkutatással stb.

Szóval, a hallgatók gyakorolták a tárgyszavazást, a könyvek állománybavételét, megismerkedtek az információkereső nyelvekkel, az indexeléssel stb. Megismerték a különböző könyvtárakkal való kapcsolatteremtés módjait, megismerkedtek más könyvtárak kiadványaival, megtanulták a könyvtárközi kölcsönzés fufangjait, a fordítások ügyintézését. Megtanulták, majd gyakorolták az olvasókkal való kapcsolatteremtés módjait, elsajátították a tájékoztatás megszervezésének fortélyait és megismerték könyvtárunk tájékoztatási szolgáltatásait. Részt vettek hagyományos és modern irodalomkutatásban, elsajátították az online technika alapvető ismereteit. Megfigyelték a MICRO-ISIS alkalmazásával felépített adatbank működését, a könyvek paramétereinek betáplálását, illetve a visszakeresését stb.

*

Mielőtt a legutóbbi félév tapasztalatainak értékeléséről írnék (illetve jövőbeni „elképzeléseinket” ismertetném), engedjenek meg egy kis kitérőt. Középkorok éveim maradandó emléke egy csodálatosan szép, megható svéd film volt, az Egy nyáron át táncolt. Ne vegye rossz néven az olvasó, ha a könyvtárunkban immár három fél éven (szemeszteren) át tartó gyakorlatokat ehhez a filmhez hasonlítom.

Visszatérek az értékeléshez. A tanszék vezetője dr. Tóvári Judit így foglalta össze a tapasztalatokat: a hallgatók főiskolai tanulmányaik utolsó évében kerülnek a BIOGÁL szakkönyvtárába, mintegy összegzésként, betetőzésként az ezt megelőző félévek gyakorlatainak. Ennek a félévnek a jelentősége igen nagy, mert most összegződik mindaz az ismeretanyag, amelyet korábban tantárgyakra bontva, elméleti szinten tanultak. A főiskolai elméleti alapozás után itt ismerkednek meg a számítógépes információkeresés technikai megvalósításával, itt érzékelik igazán a tervszerű, pontos és előzetesen átgondolt keresés szükségességét, főleg ennek költségei és a velük kapcsolatba került kutatók személyes ráhatása révén. Minden gyakorlat nagyon fontos abból a szempontból is, hogy személyes tapasztalatokat szereznek a hallgatók a különféle könyvtár-típusokban és munkakörökben szükségképpen előtérbe kerülő személyiségjegyek meghatározó voltáról. A tapasztalatokat azt mutatják, hogy a szakkönyvtári gyakorlat azokra a hallgatókra

van igazán pozitív hatással, akiknek szakpárjuk rokon a könyvtár profiljával. Ezeknél a hallgatóknál gyakran előfordul, hogy a gyakorlat elvégzése után fordulnak igazán a könyvtár felé, azok pedig, akik eddig is jobban érdeklődtek a szakterület iránt, most annak számítástechnikai vonatkozásaiban szeretnének jobban elmélyedni. Mivel a hallgatók egyéni gyakorlatot végeznek, azaz egy hétig legfeljebb egy hallgatóval foglalkozik a gyakorlatvezető, az ő személyisége, tudása is jelentősen befolyásolhatja a hallgatók érdeklődésének alakulását. A hallgatók többnyire a gyakorlatvezetővel kapcsolatos személyes tapasztalatokból általánosítanak, és alakítják ki magukban a gyakorlóléhelyek közötti értékrendet. Ebben az értékrendben a BIOGÁL szakkönyvtára mindig az elsők között volt – így Tóvári Judit.

Mi csak örömmel nyugtázhatjuk e szavakat. Azért is, mert a gyakorlatokból mi is profitálunk, de azért is, mert a gyakorlat vezetője (esetünkben Magyar Szabolcs) valamikor maga is nálunk gyakorolt, majd nálunk helyezkedett el.

És a jövő? Hogyan tovább? Ez a tragédia (mint a svéd filmben is). A főiskola nem tudja fedezni a hallgatók (nem csekély) utazási költségeit. A fél Magyarországot szakkönyvtárossal ellátó könyvtári tanszék évi kerete (szégyellem leírni) mindössze 30 ezer forint. Ugyanakkor a gyakorlatoztatók (így mi is) egyre nehezebb anyagi helyzetbe kerülnek. Köztudott, hogy az online keresés is mind drágább: drágább az áram, többre kerül az adatbázisok használata, a postai vonalak díja stb.

Gondolkodom a megoldáson. Központi támogatás (esetleg külföldi) vagy alapítvány létesítése? Nem tudom. Hogy a tehetséges hallgatók mennyire megszerették mindezt, arra példa, hogy néhányan saját költségükön is hajlandók lennének ideutazni.

*

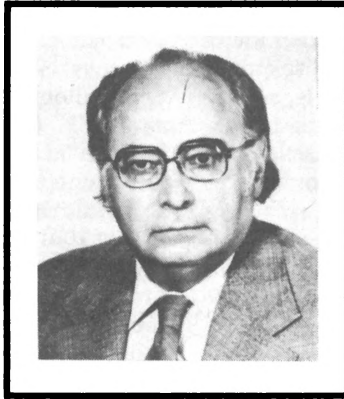
Lassan besötétedett. Elgondolkodom. Találnunk kell – közösen – valami megoldást, hogy ne ismétlődhessen meg a svéd film új címmel: „Három szemesztert táncolt”. Van (volt?) egy közös kincs, amely majdan (hamarosan) nincs.

A varjúsereg gyűlése már véget ért, a szónokok éjjeli nyugovóra térnek, de még halkan, mint egy zümmögő kórus ismétlik: „káárr, káárr, káárr”.

Dósa István

Dr. Kelecsényi Gábor 1919–1991

Méltó dr. *Kelecsényi Gábor*-hoz, a ciszterci szerzetestanár-ból az OSZK tudományos főmunkatársává lett referenzkönyvtároshoz, hogy a róla való megemlékezésünket a Bibliából vett idézetek láncára fűzzük: „...ajánljuk magunkat mindenben mint Isten szolgálói: ...tisztaságban, tudományban... szívességben... az igazságnak... fegyvereivel... mint ismeretlenek, mégis ismeretesek... mint szegények, de sokakat gazdagítók, mint semmi nélkül valók, de mindennel bírók...” (Pál II. Kor. 6: 4, 6, 7, 9, 10 verseiből.)

Dr. *Kelecsényi Gábor* életében soha nem ajánlotta magát, egész lénye mégis egy nagy, alázatos megajánlás. Meg kellett halnia, hogy megszólaljon – önmagáról.

Mint Isten szolgálója ajánlja magát, mert az egri ciszterci gimnázium tanulója, majd a rend szemináriumának pappá szentelt diákja a lelkében haláláig Isten szolgálója maradt. Az maradt akkor is, amikor a történelem kegyetlensége a rend magyar házait kiüresítette, lakóikat pedig arra kényszerítette, hogy ne azt csinálják, amihez értettek, vagy amit szerettek volna, hanem azt, amit lehetett. *Kelecsényi Gábor* a világi életben is kiapadhatatlan hittel, naponkénti csendes bizonyágtétellel, szerény példamutatással szolgálta Urát. Homloka azért volt sima, tekintete azért ragyogott tisztán és derűsen, mert a legnagyobb zaklatások között is erőt tudott meríteni annak az erejéből, aki őt a szolgálatra rendelte.

Először „tisztaságban” és „szívességben” ajánlja magát. Fényesen ragyog jelleme, amelynek fényét szerénysége, önmagának hát-

térben tartása, értő, megértő és együttérző magatartása rejti a világ szeme elől. Ez a szelíd ember erős és következetes. Amit egyszer igaznak, jónak, Istennek tetszőnek ismert meg, ahhoz töretlenül ragaszkodik, de az erőszakosság, a kényszerítés számára idegen és utálatos. A maga igazáról érvekkel, bizonyítékokkal, példaadással akar meggyőzni, nem erővel. Jelleméhez a legszorosabban kapcsolódik a szívesség. Kevés embert ismertem, akinek a szívében annyi szeretet lakott, mint *Kelecsényi*

Gábor-ban. Úgy tele volt szeretettel, úgy meglegített minden közelébe került embert a belőle kisugárzó szívesség, hogy még a kemény szívűek is vonzódást éreztek iránta. A meleg szívű ember szolgálatra kész ember. Hosszú idő telik majd el, amíg az OSZK tájékoztató szolgálatán ismét lesz egy munkatárs, akihez a kollégái és az olvasók egyaránt olyan nagy bizalommal fordulnak, mint *Kelecsényi Gábor*-hoz, aki a fiatalabbak és idősebbek számára egyaránt „a Kele” volt. Mindehhez természetesen járult kedves és tiszta beszéde, amely önmagában is kifejezője volt a benne munkálkodó szeretetnek, jóságának, szolgálatra készségnek. Érdemes külön is szólni arról, hogy ez a derűs lelkű ember kitűnő társalgó volt, mert személytelenül tudott társalogni; szerénységében kisebbnek mutatkozva, társaságának tagjai a valóságosnál nagyobbak érezhették magukat és felszabadultan oldódhattak fel az ő társaságában. Párját ritkító humorérzéke volt. Értette, élvezte és gyakorolta a humort, amely nála soha nem lett bántó élcelődés, élceinek legfeljebb önmaga lehetett a célpontja. Min-

den hamis, hazug vagy groteszk helyzetre volt humoros példázata, tanulságos anekdotája, tréfája, amelyeken maga éppúgy kacagott, mint a nevetésre derített hallgatósága.

Másodszor a „tudományban” ajánlja magát, amely iránti vonzódása már az egri gimnáziumban megmutakozott, ahol az utolsó tanévben a nagy hagyományú önképzőkör elnöke volt. Ez erősödött és lett egyik fő életcéljává a Pázmány Péter Tudományegyetemen, ahol történelem-földrajz szakos hallgató lett. *Szekfü Gyula* tanítványa és szeminaristája. Tudjuk, Szekfü csak azt a hallgatót fogadta be legközvetlenebb tanítványai szűk körébe, aki kiemelkedő képességű, a tudomány művelésére alkalmas, módszeresen gondolkodó, minden idejét a tanulásra, olvasásra, kutatásra fordító ember volt. Szekfűhöz írta a disszertációját is, amelynek témáját is ő adta: „A nagyszombati egyetem kezdeti évtizedeinek barokk szellemisége”. Szekfű mellett különösen lekötötték figyelmét *Hajnal István* újkori világtörténeti és *Mendöl Tibor* emberföldrajzi előadásai. Az újkori szellemtörténet óriásának, Galileinek élete és munkája haláláig izgatta: a róla írt vaskos kötetre való kézirat sajtó alá rendezőre és kiadóra vár.

A szerzetesrendek feloszlatása utáni jó évtizedes hányattatás, amelynek jó részét vidéken töltötte, nem adott lehetőséget az igazi kutatómunkára, mígnem 1960-ban *Mezey László* professzor – aki tudta, hogy *Kelecsényi Gábor* disszertációja az RMK témakörébe kapcsolódik – be nem vonta *Szabó Károly* bibliográfiája korszerű átdolgozásának munkáiba. Ezzel munkatársként és kutatóként megnyitotta előtte az Országos Széchényi Könyvtár kapuját. Így újra kutatómunkát folytathatott, és társszerzőjévé válhatott az RMNY első kötetének. A nemzeti könyvtár munkatársaként gyakorlatot szerzett a szakozó osztályon, ahonnan a mindig szeretettel emlegetett gyarapítási osztályra hívták. Így vall erről az időről: „Az itt eltöltött évek segítettek legtöbbit a könyvtár állományának megismerésében. A külföldi könyvek beszerzésénél dolgoztam, ahol sokszor már csak azt kellett szem előtt tartani, hogy egy-egy drága, de fontos antikváriusi ajánlat nem búvik-e meg valamilyen címfelveteli rejtély során könyvtárunkban, de azt is, hogy egy-egy túl drága külföldi mű témája nincs-e más hasonló vagy jobb kaliberű művekkel máris képviselve állományunkban. Minden könyvtár szerves fejlesztésére a gyarapítás hivatott. Ennek munkája – mint ottani

osztályvezetőm, *Wix Borika* szokta volt emlegetni – az anonim halhatatlanság”.

A régi magyarországi nyomtatványokkal kapcsolatos és az „anonim halhatatlanságot” adó munkája során *Kelecsényi Gábor* az OSZK állományának egyik legalaposabb ismerője lett. Ismereteit a könyvtár vezetői fel is használták, ő lett a könyvtáron belüli kiállítások fő rendezője és a kiállítási katalógusok „Bevezetés”-einek igényes, jó tollú írója. Váratlan halála előtti napon bízták meg a könyvtár megalapításának 190. évfordulóján rendezendő emlékkiállítás előkészítésével, amelynek már nem lehet rendezője.

Történelmi, irodalomtörténeti, művészet-történeti és széles körű könyvismerete szinte törvényszerűen terelte arra az útra, amelynek egyes állomásait a *Magyar Könyvszemlében*, az OSZK évkönyveiben, az *A Könyvben* és más folyóiratokban a magyar könyv- és könyvtártörténettel, a hazai bibliográfiával foglalkozó tanulmányai jelzik. Ezekből a tudományos munkákból született meg 1988-ban a lebilincselő, nagy közönségcsikert hozó mű: „A múltunk neves könyvgyűjtői”, a Gondolat kiadásában. A siker oka egyértelműen az, hogy a tudós *Kelecsényi* – mint általában a lényeglátó emberek – a nagyközönségnek, a könyvgyűjtéssel foglalkozóknak és a bibliofilia megszállottjainak szóló könyv megírásakor képes volt anyagát kiszabadítani a tudományos páncélzat szorításából, és pompás esszékké önteni. A kitűnő könyv folytatása, amely többek közt a *két Emich, Szabó Károly, Todoreszku Gyula, Apponyi Sándor, Tevan* és *Kner* bibliofil kiadók tevékenységét mutatja be, kéziratban éppen úgy az értő sajtó alá rendezőre vár, mint a Galileié.

„A múltunk neves könyvgyűjtői” című mű is mutatja, hogy *dr. Kelecsényi Gábor* nemcsak a tudományos eredményekkel ajánlja magát, hanem azzal a lelkiürettel is, amellyel művelte a tudományt. Milyen hű és álhatalos volt a megismerésben, milyen alázatos a tudás fegyvereinek birtokában s milyen lelkes és fáradhatatlan a *tanításban!* Rá igazán elmondható: holtig tanult és holtig tanított. *Kelecsényi Gábor* halálával nemcsak tudós könyvtárost veszítettünk el, hanem egy pedagógusi éthosszal megáldott tanárt, aki elsősorban azért gyűjtötte az ismereteket, hogy azt másoknak továbbadhassa. Ez a tanító-lélek vezette útját a nemzeti könyvtár tájékoztató szolgálatára is, amelynek haláláig – túlzás nélkül mondhatjuk – országos hírű munkatársa volt. Profes-

szor és egyetemi hallgató, a katalógusokban reményvesztette elsüllyedt kutató és a könyvtári apparátusokban járatlan érdeklődő, de az OSZK és más könyvtárak „szakalkalmazottai” is tőle várták az útbaigazítást. Ő pedig fáradhatatlanul segített, 72 esztendejének terhével is fellépkedett a létrán a szükséges könyvért, készséggel adott tanácsot, mutatott eredménnyel kecsegtető keresési módot, felelt a kérdésekre és kutató maga is a felvetett témában. Boldog volt, ha kérdezték, és örült, ha válaszolni tudott. Minél fogasabb volt a kérdés, annál nagyobb volt benne az elszántság a válasz megtalálására. *Kelecsényi Gábort* egész személyisége és tájékoztató tevékenysége példaképnek ajánlja a referenz-könyvtárosok számára. Arra kérdésre, hogy mitől lesz valaki jó tájékoztató-könyvtáros, szerényen azt mondta: „A tájékoztatás nem ördöngösség, de nem is egyszerűen könyvtártani tantárgy. Általános tájékozottság, nyelvek ismerete az alapfeltétel; a többit meghozza az idő: az állomány ismerete, a katalógusok és azok buktatóinak az ismerete, a referenz kézikönyvtár ismerete; ezek mind olyan tényezők, amelyek kis szorgalommal napról-napra jobb referenz-könyvtárossá tesznek valakit. Nagyobb buktatója a „még ezt sem tudod, te szerencsétlen” magatartás az olvasókkal szemben. In-

kább ajánlatos olykor egy-egy probléma előtt magunkba szállva bevallani, hogy erre a választ akár egy „nem szakember” is meg tudta volna adni – talán kevésbé fölényesen. És főleg elgondolkodni a tudománytörténet híres alapítélén: ostoba kérdés nincs, csak ostoba válasz.” – Amit nem mondott, mi tudjuk: kiváló referenz-könyvtárossá – az általa említettek felül – csak az tud lenni, akit állandó belső hevület hajt a megismerésre és a tanulásra azért, hogy képes legyen másokat tanítani, kérdéseikre választ adni.

*

A nemzeti könyvtár sok olvasója talán nem ismerte *Kelecsényi Gábor* nevét, de ismerte azt az őszhajú, kissé köpcös, referenz-könyvek és katalógusfiókok fölé hajló kedves urat, akihez bármikor bizalommal fordulhatott segítségért. Nem volt földi vagyona, mivel csupán lelki és szellemi javakat gyűjtött.

Ismeretlen volt, mégis ismerős: szerény volt, de másokat gazdagító; semmi nélkül való volt, de mindennel bíró. Döbbenetet keltő halála után így áll elénk csendes megajánlással példaként *dr. Kelecsényi Gábor*.

Dr. Tóth Lajos

A pálya vonzásában

*Beszélgetés Merkovszky Pál
ny. főiskolai könyvtárigazgatóval*

– Kedves Pali, barátomnak nevezhetlek. Örülök ennek a gondolatcserének. Azzal kezdem, hogy elég nagy a csend körülötted. Olyan ember körül, akit ebben a megyében, de – jó érzellemmel mondhatom – megyén kívül is országosan ismert és máig ismer a szakma. Kíváncsi lennék arra, hogyan kezdődött a könyvtárosi pályád?

– Messziről kell indulnom. Óhatatlan, hogy életem alakulása és fordulatai a válaszba bele ne kerüljenek. Ez lehet, hogy a szerénytelenség látszatát kelti. Pedig nem az, de életemről is szólni kell – amennyiben a könyvtárüggyel és a könyvtári munkával kapcsolatos –, hiszen nekem a könyvtár volt az életem.

Magamról előljáróban annyit, hogy ösnyíregyházi vagyok, az 1777-i letelepülés tirpákjainak leszármazottja. Felmenőim a Kassa melletti Mérk (ma Mirkovice) községből települtek ide. A nyíregyházi Kossuth Gimnáziumban végeztem 1948-ban, ösztöndíjjal, hisz az apám kisiparos volt. Az Eötvös-kollégiumi felvételi vizsgára negyedmagammal delegált a megye. Sajnos, ez nem sikerült annyira, hogy Budapesten felvettek volna. Ezért, azt hiszem abból a megfontolásból, hogy orosz szakossá képezzenek át, szovjetunióbeli ösztöndíjat ajánlott fel néhai Lutter Tibor, a kollégium akkori igazgatója. Ezt, mivel magyar–francia szakos bölcsésznek jelentkeztem, nem fogadtam el, vélvén, hogy az éra úgysem tart sokáig. Ehelyett, Eötvös-kollégiumi felvételi eredményem alapján, külön felvételi vizsga nélkül a Debreceni Orvostudományi Egyetemre irányítottak. (Akkoriban ez így ment...) Én, nem bírván vért látni, és elviselni az orvosi pályával

egyébként is együtt járó körülményeket, a debreceni egyetem bölcsészkarára iratkoztam át, 1948 őszén. De pechem volt. Tudniillik a francia és az egész nyugati idegennyelv-szakos képzés 1949-ben tudva levően megszűnt, csak a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán képeztek néhány fordítót, tolmácsot és kiadói szerkesztőt. Ide nem vettek át. Ehelyett – mivel a debreceni orosz szakos képzés lehetőségével sem éltem – 1949 őszén behívtak katonának. Két év

tényleges szolgálati időt lehúztam. Itt kezdtem ismerkedni a könyvtárral, s lettem társadalmi, majd Tégláson üzemi könyvtáros.

Leszerelésem után a nyíregyházi állami tanítóképző gondnoki állását ajánlották fel barátaim: atyai jóbarátom, dr. Kiss Lajos és Sárdi Béla tanárok. De ajánlott dr. Margócsy József is, aki később főiskolai főigazgató lett. Gondnokként (ma iskolatitkári munkakörnek felel meg) szabadon használhattam a tanítóképző könyvtárát. Rengeteget olvastam, és tulajdonképpen jól éreztem magam. De a jövő kérdőjelei ott ágaskodtak előttem. Apám lakatos kisiparos volt, és mi sem lett volna természetesebb, mint hogy műszaki pályára menjek. Meg is próbáltam ezt Tégláson, a Hajdúsági Iparműveknél. Itt azon nyomban társadalmi könyvtáros lettem, aki általában az ebédszünetben és műszak végén tukmálta az akkor hozzáférhető üzemi közművelődési, könyvtári irodalmat az olvasni szerető dolgozókra.

Lehetőségem lett volna műszaki egyetemet végezni. A családi „üzem” ennek az anyagi feltételeit megteremtette volna. Amikor azonban Sárdi Béla lett a megyei könyvtár igazgatója, meghívott a megyei könyvtárba, mindjárt

olvasószolgálati csoportvezetőnek. (Ez 1956 elején történt.) Nagyon szerettem ezt a munkát. Érezni az emberek háláját, bizalmát, a segítségnyújtás örömét – felemelő volt. Az olvasói hálát abban is érzékeltük, én és a munkatársaim, hogy nyáron friss gyümölcsrel állított be egy nénike, vagy abban, hogy bármerre mentünk a városban boltban, hivatalban, olvasóink megkülönböztetően bántak velünk. Ez nem jelentett különösebb előnyt semmiben, de a megbecsülés rendkívül jólesett.

Tehát, amint mondtam, *Sárdi Béla* kezei alatt kezdtem a hivatásos könyvtárosi pályámat. Érdekeség lehet (vagy a sors fintora?), hogy főiskolai könyvtárigazgató koromban viszont, nyugdíjas főiskolai tanárként, én tudtam alkalmazni részfoglalkozásuként *Sárdi Bélát*.

Innen kezdve pályám és életem a könyvtár, a könyvtárosság jegyében alakult. A képezés szükségessége miatt megpróbálkoztam minden lehető és lehetetlen egyetemmel és főiskolával, de a bölcsészkarra 1958-ig nem mehettam. Francia szakos levelezőképzés még nem volt akkoriban. Ezért megpróbálkoztam az idegen nyelvek főiskolájával, sőt a színházi és színvészeti főiskola dramaturg tanszakával is, de felvételi vizsga nélkül, már a jelentkezésemkor elutasítottak. Ennek az oka állítólag 1956-os magatartásom volt, amelyet az akkori megyei művelődési osztályvezető pletykák alapján „tanúsított”, mégpedig írásban. Miután tisztázódtak a dolgok, 1958 őszén szabad lett az út előttem. Ám majdnem 10 év elfutott az életemből. A hivatali adminisztráció, a sok-sok üresjárat már könyvtárigazgató-helyettes koromban lehetetlenné tette, hogy valami színvonalas egyéni munkával álljak elő.

Kissé hosszúra nyúlt az első kérdésre adott válaszom. Úgy gondolom azonban, hogy az elmondottak nélkül nem lenne, nem lehetne teljes a pályakép.

– *Jó, hogy beszéltél minderről. Lépünk azonban tovább. Olvasószolgálati csoportvezető voltál, akkor még nem volt – úgy tudom – osztályszerkezet. Később igazgatóhelyettese lettél a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtárnak, hozzád tartozott a megye közművelődési könyvtárügye, annak hálózatszervezése. Hogyan emlékszel vissza erre az időszakra?*

– Nagyon szívesen és többnyire jó emlékekkel. (A rosszat mindig igyekeztem elfelejteni, a jók viszont megmaradtak.) Ennek a fejlesztési-szervezési tevékenységnek – egyéni szempontból – egyetlen hibája az volt, hogy az épü-

lő, megújuló könyvtárakban alig maradt nyoma, az a kevés is sok-sok elfecsérelt idő árán. Mai szemmel visszanézve, átélni az ún. „B”-s könyvek 1956 eleji felszabadítása utáni olvasói rohamot, a járási könyvtárak megszervezésének befejezését, majd a tanácsosítást (az átletározás gyötrelmeivel együtt), ez mind eredményként fogható fel. Mi akkoriban mindenmel elégedetlenek voltunk a könyvtárügyben, pedig évek alatt valóban óriási fejlődésen ment át a hálózat. Ez egy kicsit hősi korszak volt, a maga minden szépségével, de szakmai nehézségeivel is, mert úgyszólván a semmiből kellett egy új típusú könyvtárhálózatot teremteni. Szóval nagyon szép hősi korszak volt. Világosan megfigyelhető volt a fejlődés ama trendje, hogy a centralizáció fokozatosan előbb az operatív segítségre, később a szakmai kiadványok, segédeszközök közreadására, még később a kifejezetten csak elvi irányításra korlátozódott, helyeződött át. Ez felülről lefelé gyűrűzött, és magunk is meglepődve láttuk, hogy a közművelődési könyvtárügyben milyen használható eredményeket hozott.

– *Ez tehát érdekes, szép- és fontos időszak volt szakmai szempontból az életednek. Ahogy a valamikori munkaköröd tennivalóit látom, nagyon sokágú és sokrétű szakmai feladatkört láttál el. Mint az intézmény igazgatóhelyettese, kulcsszerepet töltöttél be a hálózat könyvtárvezetési, építési munkálataiban, nemcsak a működési feltételek jobbítását szorgalmaztad, segítetted, hanem a könyvtárosok képzése, továbbképzése is a te egyik fontos penzumod volt. Hogyan emlékszel erre vissza?*

– Kétféle formája volt a képzésnek. Az egyik főfoglalkozású, a másik a tiszteletdíjas könyvtárosoké. Utóbbiaké nyári tanfolyamokon. Új képzési forma létesült a KMK könyvtárosképző tanfolyamának indításával. Megyénk főhivatású könyvtárosai közül azok, akik képezni kívánták magukat, erre iratkoztak be. Később ezt a hároméves stúdiumon szerzett bizonyítványt lehetett középfokú képesítésnek elfogadni. Ezt lehetett a későbbiek folyamán 1987–88-ban államvizsgával főiskolai oklevéllel megfejteni. Nagyon sokan éltek könyvtárosaink közül ezzel a lehetőséggel. A tiszteletdíjas könyvtárosok az addigi technikai minimum helyett ún. *alápfokú* tiszteletdíjas könyvtárosi alkalmassági bizonyítványt kaptak, amelyet általában előbb 10 napos, aztán egy hetes nyári tanfolyamok után vizsgával nyerhettek el. Ez a későbbiekben a főfoglalkozású könyvtárosok említett hároméves középfokú képzésére való

felvételnél előnyt jelentett az erre pályázó számára.

A *továbbképzés* általában községekbe kihe-lyezett szakmai jellegű volt, ahol a könyvtár-ügy reprezentánsai, köztük pl. *Sallai István* és mások tartottak előadásokat. Általában ezen a megye főfoglalkozású könyvtárosai vettek részt. Ennek fejlettebb formája volt, hogy re-gionális továbbképzést szerveztünk pl. Sáros-patakon, három megye főfoglalkozású közmű-velődési könyvtárosai számára, egységes tema-tikával. Volt megyei könyvtári belső tovább-képzés is. Fölosztottuk a friss, főleg folyóirat-irodalmat, a szakkönyveket, tematikus csoportokban és mindig más munkatársunk számolt be – hónaponként, negyedévenként – az egyes szakterületeken megjelent irodalomról. Gondolom, ez eléggé egyedi kezdeményezés és gyakorlat volt néhány esztendeig. Mindez per-sze közismert, országosan is így volt, de azt szeretném illusztrálni, hogy a megye semmi-ben sem maradt el az országos körforgástól, lépést tudott tartani.

– *Milyen kapcsolatokat volt a megye könyv-táraival?*

– A megyei könyvtár az ötvenes évek vége felé és a hatvanas évek elején meghatározó szerepű volt a megyei közművelődési könyvtá-rak életében. Ami a könyvtárosokat illeti, a kapcsolatok olyan jók voltak, persze nem csak velem, hogy minden ügyükben-bajukban szí-vesebben fordultak a megyei könyvtárhoz, mint a járási tanácsokhoz. Bár a megyei könyv-tárnak közvetlen intézkedési jogköre nem volt, azért itt-ott túlléptük a hatáskört. Milyenek is voltak ezek a könyvtárosi ügyek, bajok, pana-szok? Zömmel az alapvetően elhibázott 1949-es népművelési minisztériumi rendelettel kap-csolatosak, amely nem ismerte a kálót, tehát a megengedhető hiány fogalmát. Mármost, ahol a helyi tanács gazdasági ügyintézője jóindulatú volt, ott a hiányt, adódhatott bármiből, min-den további nélkül leírta. Ahol túl merev volt, be akarta a könyvtárossal, általában a pedagó-gus könyvtárossal fizettetni az egész leltárilag nyilvántartott hiány összegét.

– *Mindezt hogyan tudtátok kezelni, kivédeni, orvosolni?*

– Általában igazolást adtunk a tanácsnak ezekben az esetekben, hogy a működés óhatat-lanul hiányt okoz. Ebbe az elköltözéstől az elhalálózásig minden a világon beletartozik. És javasoltuk természetesen, hogy engedjék el a kártérítési összeget. Általában ha a tanács erről mitőlünk papírt kapott, akkor le tudta fedezni

magát, és többnyire leírta ezeket a hiányokat. A panaszok, amelyek a személyes kapcsolato-kat is jól alakították, másik jellemző csoportja a selejtezések körül volt. Mégpedig azért, mert az 50-es évek legelejének könyvkiadási, könyv-terjesztési, akkor úgy mondták, hogy könyvte-rítési politikája rengeteg, soha kézbe nem vett könyvet tukmált a könyvtárakra. Mátészalkán pl. 120 körüli *Feltört ugar* volt, a gyengécske *Solohov* regény; de hát tele voltak a könyvtá-rak olyan könyvvel, a járásiak is, de főként a községi könyvtárak, mint az *Ötvezres fejtő tá-pasztalatai* vagy az *Egy kocától 19 malacot*. Ez természetesen foglalta a helyet, és csak a port fogta. Nem beszélve arról, hogy a legtöbb hely-en a kultúrházakban, az iskolákban, néhol a tanácsházán csak egy-egy szekrényt kapott a könyvtár a könyvek tárolására. Ezek a könyvek kitűnő állapotban voltak, minthogy senki soha kézbe nem vette őket. Kötésük igazán kiváló volt, azonban valahogyan ki kellett selejtezni ezeket.

– *Hogyan tudtátok védekezni az ilyen könyv-dömpingek ellen?*

– Ezek a továbbörökített anyagok voltak a frissen tanácsosított közművelődési könyvtá-rakban. Ezekről az alig selejtezhető „művek-ről” eszembe jut egy történet. Egy kiszállaskor ugyanis kifakadtam, miután elpanaszolták, hogy kiment a gazdasági előadó a tanácstól, és azt mondta: ezeket nem lehet kiselejtezni, „ezek gyönyörű, új könyvek”. És nem is volt hajlandó belemenni. Mire én kifakadtam: „Bezzeg ha fizikálisan rosszak volnának, még jó műveket is kiselejteznének.” Arra járván, a pedagógus-könyvtárossal együtt selejtezésre hívtuk az új gazdasági előadót. A szemfüles kolléga ugyanazokat a könyveket piszkosan, szakadtan „felpupulykásodva” mutatta elő. „Na látod – mondta a gazdaságis –, ezek tén-yleg selejtezni valók.” Ugyan hogy csináltad? – kérdeztem, élve a gyanúval. „Hát kitemtem az udvarra, jól meglocsoltam a kultúrház mögötti placcan, és megvártam, míg a nap kiszívja” – mondta a könyvtáros. Mondanom sem kell, hogy ugyanazokról a könyvekről volt szó.

– *Úgy tudom, a megyei könyvtár mai épülete szakmai programtervének első változatát te dol-goztad ki. A továbbiakban te tettél javaslatot a hely kijelölésére és képviseltesd ebben az ügyben a könyvtárat. Keményen bedolgoztad tehát ma-gad, milyen okok készítették végül is arra, hogy hirtelen helyet változtass?*

– Nem több, mint egyszerűen az, hogy meg-hívtak, felajánlották a főiskolai könyvtár igaz-

gatói (akkor vezetőnek nevezték még) állását. Tehát meghívásos pályázaton vettem részt, anélkül, hogy a pályázatot tulajdonképpen benyújtottam volna. Ebben a hirtelen elhatározásban némileg szerepet játszott az is, hogy sikerült a megyei könyvtári helyfoglalás és a belső berendezési tervek kidolgozása. Sínrre került, jó irányba tartott tehát az az ügy. Mindezt a munka érdemrend ezüst fokozatát kaptam meg, azonban úgy éreztem, hogy meggyen belül ennek valahogy nincs különösebb elismerése, a megyei könyvtárépítésben való tevékenységem mindig és mindenhol említés nélkül maradt. Ezt igazán nem panaszként mondom, hiszen csak a szépre, jóra emlékezem.

Éppen ezért nem állhatom meg, hogy két derűs epizódról ne szóljak. Az egyik: több olvasó is megkérdezte tőlem „Tessék mondani olvastam én ezt a könyvet már?”. Abszolút volt tehát a bizalom... A másik: egyszer elaludt a villany a Benczur téri régi kölcsönzőben. Éppen kértek egy könyvet, csak a témát jelölve meg. Felmásztam a létrára „töksötétben”, és terep- valamint könyvészeti ismeretem alapján levettem azt a bizonyos könyvet, amelyben az olvasó mindent megtalált. Éppen visszatértem a kölcsönzőpulthoz, amikor kigyúlt a fény és szemtelenül learattam az álmélkodók „dicsőítését”.

– *Ha lehet, térjünk vissza még a főiskolai évekre.*

– Mint ahogy már említettem, meghívtak. Az 1962-ben (a Felsőfokú Tanítóképző beolvasásával) megalakult nyíregyházi Tanárképző Főiskolán kellett egy új, korszerű könyvtárat csinálnom a semmiből, a különböző álló-

mánytestek egybeolvasztásával, egységes katalógusrendszer kiépítésével. Mi több, át kellett terveztetni és újonnan legyártatni az egész belső berendezést, ami – porosz mintára – nem ismerte a szabad- vagy részbeni szabadpolcot, s hívógombbal jelezték a számozott helyen ülő olvasónak, hogy a raktáros előhozta a könyvet, ha jó néhány már összegyűlt az igénylőlapokon.

– *Mint friss szemű szakember mit szóltál mindehhez?*

– A feladat maga igazán kedvemre való volt, azzal együtt, hogy az iskolaihoz hasonlóan a főiskolai könyvtárak is rettenetesen elhanyagolt technológiával működtek a közművelődési könyvtárakhoz képest. (Példának okáért nem rakták be a szépirodalmi könyvek szerzői rendszavait a betűrendes katalógusfelébe a nyíregyházi tanítóképzőben. A művek pedig szépen, a beérkezés sorrendjében sorakoztak a polcokon, és a numerus currens hiátusa nyomban jelezte a hiányt. Így volt alkalmasabb a GH ellenőrzéséhez – de hát ezeket mindenki tudja.) A feladat megoldásához *dr. Margócsy József* főigazgatótól azt az egyszavas instrukciót kaptam: „Csináld!” Igaz, hogy a pénz rendelkezésemre állt, a gazdasági igazgató mindenkori engedélyezése szerint. Mindezen túl a kutya sem törődött a létesítendő könyvtárral. Még a belső berendezést is saját terveim alapján nekem kellett Sátoraljaújhelyen legyártatnom. Bezzeg mikor érkezett a nagy nap (1972. szeptember 8-án), az új könyvtár felavatása, minden kolléga büszkén mutogatta meghívott vendégeinek (mintha bármi komolyabb köze lett volna a megalkotásához). A könyvtárat egyébként néhai *Gosztonyi János* művelődési miniszterhelyettes avatta fel, nagyon sok meghívott vendég jelenlétében. Magáról az intézményről az *Iskolai Könyvtárosban* a szakma tájékoztatására beszámoltam.

Különféle manipulációkkal azt is sikerült elérni, hogy egyszerre hét fő létszámbővítést kaptunk, a minisztérium akkori pénzügyi főosztályvezetőjétől, mivel országosan nálunk volt a leghosszabb nyitvatartási idő (heti 74 óra), este 9-ig általános- és folyóiratolvasóval, kutatószobákkal, tájékoztatással. Mindemellett kidolgoztuk a ruhatári-portai belépővel a *Szabó Ervin*-féle kölcsönzési rendszert és a nyilvántartások módosított változatát. És hadd ne soroljam, könyvkötészetet is kellett szervezni többek között.

Végül is a technikai dolgozókkal és nyugdíjas kiségitőkkel együtt 25 dolgozó tevékenyke-

dett itt akkoriban, s a könyvtár a főiskolán belül önálló szervezeti egységgé vált, az országban – a maga kategóriájában – a hivatalos szervek akkoriban a legkorszerűbbnek minősítették.

– *Mintha némi szomorkás felhangot hallanék ki szavaidból. Csalódás nem ért?*

– Kifejezetten csalódás nem, de eleinte nagyon furcsa és nehezen megszokható volt nekem, hogy *nem főfunkcióban*, hanem *abszolút kiszolgálásiban* dolgozom. Ami nem is lett volna szokatlan és a könyvtár funkciójába beleillett. De az önállóság hiánya, és az, hogy minisztériumi vagy más irányelvek ide vagy oda, minden oktató tulajdonképpen külön könyvtárat kívánt volna magának – némi csalódást okozott. Ismerős helyzet, ugye? Ezen csak a könyv- és folyóirat-, valamint jegyzetbeszerzés szigorú biztosításával segíthettünk némi leg. (A GH egyszerűen nem fizetett, ha egy tétel nem könyvtári vásárlás volt.) Mindez persze nem kevés vitát váltott ki. Hamarosan rájöttem arra, hogy ebben az általam imént említett abszolút kiszolgáló funkcióban csak két módon lehet tekintélyt szerezni az oktatók előtt, személyileg és a könyvtárnak egyaránt. Az egyik az oktatásban való közvetlen részvétellel (hogyan lássák: tanárszakosként tudjuk azt, amit ők, sőt könyvtárismeret révén egy kicsivel még többet), a másik módszer a kiadványszerkesztés, cikkírás, előadások megtartása volt.

– *Mondanál erről valamivel bővebben?*

– Ha megengeded, előbb folytatnám „szakmai életrajzomat”. Nos, 1958–62 között elvégeztem az ELTE történelem–könyvtár szakát, miután francia szakos levelezőképzés nem folyt. Négy év alatt 6 évet, kétszeri összevonással, mégpedig kitűnő eredménnyel. Ne vedd dicsekvésnek, de ez eléggé példátlan volt abban az időben. A második összevonást, az V–VI. évfolyamot már a miniszternek kellett engedélyeznie.

Könyvtárosi szakmai problémáim természetesen sem a megyei könyvtárban, sem a főiskolán nem voltak, nem lehettek. (Éppen ezért veztettem a KMK hároméves könyvtárosképző tanfolyamát, s így a főiskolára kerülve már volt némi oktatási tapasztalatom. Itt könyvtárhasználati és kutatómódszertani ismereteket adtam elő több évig – míg megvolt a szak – a pedagógia szakos hallgatóknak. Nagyon szerettem és élveztem az oktatást. Nem különben a különféle didaktikai csoportok félévi 6 órás oktatását, amelybe szakos egyetemi végzettségű munkatársaimat is bevontam.)

– *És a kiadványok, cikkek, előadások?*

– Mindjárt ezzel folytatom, becslésem szerint pályámon kb. két és félezer cikket írtam, amelynek mintegy 10 százaléka volt szorosán véve szakmai. Megjelenési helyeik a *Könyvtáros*, az *Iskolai Könyvtáros*, a *Szabolcs-Szatmári Szemle*, a *Pedagógiai Műhely*, a *Magyei Könyvtári Híradó* voltak többnyire. (Kuriózumként említem: egyet közlülük a *Magyar Nemzet* is átvett a *Könyvtárosból*, amikor a didaktikai csoportokban való könyvtárhasználati ismeretek oktatásának megszüntetése miatti felháborodásomat a legnagyobb nyomatékkal közöltem – de hiába.) A többi cikk a 12 éven át hetente írt tv- és rádiókritikákból adódott. A *Kelet-Magyarország* c. napilapnál heti állandó rovatom volt a fenti hosszú időszak alatt. Könyvismertetések, interjúk és számlálhatatlanul sok szakmai, irodalmi előadás jelezheti még ebbeli tevékenységemet.

A kiadványszerkesztés terén kétségkívül a legnagyobb súlya a *Főiskola Tudományos Közleményeinek* technikai és stílusi szerkesztése volt 15 éven át. Másik terrénom a megyében igen jelentős súlyú *Szabolcs-Szatmári Szemle* mindenes munkatársának, lényegében olvasószerkesztőjének lenni, a legnagyobb egyetértésben az 1988-ban sajnálatosan elhunyt barátommal, *dr. Hársfalvi Péter* történész kandidátussal, felelős szerkesztővel. Ez a szellemi szimbiózis egészen haláláig, több mint 19 évig tartott.

Talán a fentiekből kitűnik, hogy voltaképpen „kiteljesedtem” a főiskolán. Kevesebb lévén az üresjárat, a bürokrácia (évenként csupán egy jelentést kellett adnom, a napi adminisztratív teendőkkal két-három óra alatt végeztem), volt hát időm az említettekkel foglalkozni. Ennyit a főiskolai könyvtárosságomról, s ottani tevékenységemről – mindehhez azonban „ki kellett tanulnom” a tipográfiát és az alapvető nyomdatechnikai eljárásokat. Mint a későbbiekből kitetszik, talán nem egészen haszontalanul...

– *A könyvtári közéletből sok embert ismer-tél...*

– Igen, könyvtárosi pályám során nagyon sok érdekes emberrel találkoztam. Az Eötvös-kollégiumi ismeretségek elkísértek mind a mai napig. Pályámnak köszönhetően megfordultam mindenfelé az országban és széles körű ismeretségeket kötöttem. De országon túl is, háromszor Párizst is megjártam, igaz, hogy maszek alapon. Ám itt is felkerestem a könyvtárákat, meg hát a fontosabb kulturális intéz-

ményeket, pl. a Magyar Intézetet, az amerikai Tájékoztatási Intézetet és sorolhatnám.

– *Kiket tartasz meghatározó könyvtáros személyiségeknek azok közül, akikkel munkakapcsolatod volt?*

– Hangsúlyozom, hogy csak azokról beszéllek, akikkel közvetlen munkakapcsolatom volt. *Csúry Istvánt, Kovács Mátét, Sallai Istvánt, Szentmihályi Jánost, Futala Tibort*, akiknek valóban meghatározó szerepük volt a könyvtárügy alakításában. Természetesen további neveket is lehetne sorolni.

És még valamiről. Az 1989-ben sajnálatosan elhunyt húgom, *Iszlainé Merkovszky Erzsébet* tulajdonképpen engem követett a pályán. Az egyetlenem találkozott későbbi férjével, *Iszlai Zoltánnal*, aki szintén könyvtárosként kezdte pályafutását, és sokszor írt Erzsiről. (Azóta is.) Erzszi tehát Pestre került, én viszont – bár többször lett volna nem is akármilyen lehetőségem – maradtam. Kötött a rög. Ma is csak Nyíregyházán érzem jól magam. Ez a sorsom.

– *A pálya végén hogyan tekintesz vissza, mit tartasz szakmai tevékenységed igazán fontos eredményének?*

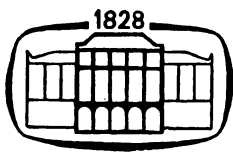
– Jóleső érzéssel tekintek vissza. Két könyvtári, könyvtárosi munkaterületet megtapasztaltam. Elismerésben és társadalmi megbecsülésben is bőven volt részem. (A Hazafias Népfőnt Megyei Művelődési Munkaközösségének voltam társadalmi elnöke, a Megyei Ki-

adói Tanács tagja, a Főiskolai Tudományos Bizottság tagja stb.) Mindez évtizedekig tartott, annak ellenére, hogy semmilyen pártnak sohasem voltam tagja, bár lehettem volna. A kulturális munkaterületeken annak idején ritkaságszámba ment a pártonkívüliség.

Mit mutat a végső mérleg? Mindenekelőtt azt, hogy megérte. Közel 40 év a pályán azonban elég volt. 1990. január 1-jével nyugdíjba kértem magam. Az első kérdésedben szerepelt, hogy csend van körülöttem. Ez csak külső csend. A belső megnyugvásra és további munkára serkent. Módom van a csöndes elmélyülésre, s folytatom a kiadványszerkesztői munkát, továbbá feljegyzéseket készítek a megye félévszázados kultúrhistoriájáról. Hátha megírom egyszer, ha időm és erőm engedi. Hogy melyik típusú könyvtári munkát szerettem igazán? Eszem kétségkívül a „rangosabb” felsőoktatási könyvtárhoz húz, de szívem mélyén közművelődési könyvtáros voltam és maradtam mindvégig.

Kedves Pali! Jó emlékezetem szerint te az elvi-elméleti kérdések „agyonbeszélése” helyett inkább a munkajellegű tárgyalások híve voltál. Ezt a mostanit is, javaslom, tekintsük annak. Jó hallani, további terveid vannak, megvalósításukhoz kívánok neked erőt, egészséget. És még valamit: tudnod kell, hogy nyugdíjasként is számítunk rád! Köszönöm a beszélgetést.

Futak László

Az AKADÉMIAI KIADÓ ajánlata

A MAGYAR IRODALOM TÖRTÉNETE 1945–1975. III/1–2.

A próza. A próza és a dráma

Szerkesztette: Béládi Miklós – Rónay László. Kötve: 630 Ft.

A kötet az 1945 és 1975 közötti harminc esztendő legfontosabb, legjellegzetesebb prózai és drámai törekvéseit követi nyomon, és a kiemelkedő alkotókról bőséges tájékoztatást, alapos méltatást ad.

A kiadvány megrendelhető az Akadémiai Kiadó kereskedelmi osztályán (1519 Budapest, Postafiók 245.). A megrendeléseket postán, utánvétellel (+ portó) teljesítik.

A könyv útjai, avagy még egyszer a könyvtárközi kölcsönzésről

Még jó, hogy a könyvtárközi kölcsönzésről írt jegyzetemben (*Könyvtáros*, 1990/12. sz.) egy konkrét példa kapcsán említést tettem arról, hogy a könyveket kérő könyvtárak olykor kifogásolható ügyintézésén kívül a kérések teljesítésére kijelölt egyik intézmény, az FSZEK Központi Ellátó Szolgálat tevékenységében is vannak tévedések. Nos, *Román Évának*, a Heves Megyei Pedagógiai Intézet könyvtárosának szíves küldeménye kapcsán egy újabb ilyen tévedésről kell tudósítanom.

Az idézett cikkben, a rosszul vagy hiányosan kitöltött kéréslapokról példalóztatva, említettem *H. Sas Judit A családi szocializációról* című könyvét, amely helyett – miután nem találtuk a katalógusban – *Bagdy Emőke* hasonló című művét küldtük el. Azaz feltételeztük, hogy téves adatok szerepelnek a kéréslapon, annál is inkább, mert a kérést továbbító központi könyvtárunkban úgy tájékoztattak, hogy nincs meg a mű. Hozzáteszem: azért is gondoltuk, hogy *Bagdy Emőke* munkáját keresik valójában, mert az szerepel a *Jakab György – Péli Gábor Társadalomismeret* című, a gimnáziumok és szakközépiskolák IV. osztálya részére kiadott ideiglenes szöveggyűjtemény végén található bibliográfiában. E bibliográfiát tanulmányozva, korábban megállapítottuk: íme, ez az alapvető jegyzéke azoknak a szociológiai tárgyú műveknek, amelyeket a könyvtárközi kölcsönzésben a leggyakrabban keresnek. (Feltehetően a tantárgy oktatására lelkiismeretesen felkészülő pedagógusok – s bizzunk benne: a tanulók – kéréseinek eredményeként.) A különböző tárgykörök szerint rendszerezett, több mint 110 tételt tartalmazó irodalomjegyzék másolatát annak idején tájékoztatásul megküldtem az FSZEK kerületi főkönyvtárainak azzal, hogy deziderátajegyzéként is jól hasznosítható. Egyébként a szöveggyűjteményt – hogy legalább középiskolában szerzett ismereteimet szinten tartsam –

magamnak vásároltam meg. S bár az abban található olvasmányok (részletek *E. Aronson*, *U. Bitterli*, *E. Durkheim*, *Ferge Zsuzsa*, *E. T. Hall*, *K. Mannheim* stb. műveiből) jó része ismerős volt, haszonnal forgattam. Az irodalomajánlásban is jól hasznosítható kiadvány megszerzését tehát e célból is ajánlom. Megéri: az ára 5 (öt) forint!

No, de térjünk vissza *H. Sas Judit A családi szocializációról* című művére. Ha a KESZ-ben nem is találtuk, annál inkább emlékezett rá *Román Éva*. Az Országos Egészségnevelési Intézet *Egészségnevelési segédanyagok* című sorozatában 1983-ban és 1986-ban kiadott brosrút valamikor több száz példányban kapta meg könyvtárak a megyei KÖJÁL Egészségnevelési Csoportjától. Mint írja: „...nem a könyvtárnak adták, csak azért jutottunk hozzá, mert a KÖJÁL spórolni akart, és mert mi mindig küldünk valamit az iskoláknak, tegyük hát bele a borítékba ezeket a kiadványokat is”. Így persze csurrant-cseppent néhány példány az intézet könyvtárának. (Még jó, írja, hogy a továbbképzésre járó óvónők rendszeresen ott keresik.) S persze szíves jóvoltából csurrant egy példány (amit levelével küldött el) a KESZ-nek is. Ezúton is köszönöm: mint afféle könyvritkaságot azonnal el is olvastam. Nem csalódtam, *H. Sas Judit* írásában szó esik a könyvről, az olvasásról is. *A gesztusok nyelve* című fejezetben például ezt írja a kisgyerekről: „Nagyon hamar érzékeli, hogy amikor ő már aludni tér, és a felnőtteknél a kislámpa ég, nem beszélnek, csak a kezükben van »valami«, akkor olvasnak. Tudjuk, hogy ennek a jelzésnek – sok mással együtt – milyen óriási szerepe van abban, hogy a gyerek a családban olvasásra, könyvszeretetre szocializálódik-e vagy sem...”

Azoknak, akik ezek után esetleg kedvet kapnak a mű beszerzésére az Országos Egészségnevelési Intézettől, el kell árulnom, hogy kevés esélyük van rá. Az intézet – újabban Nemzeti

Egészségvédelmi Intézet (NEVI) – raktárát ugyanis kifosztottam. Azaz a broszúra fellelhető példányaiból kaptam még 10 darabot, így legalább a nagyobb kerületi főkönyvtáraknak sikerült egy-egy példányt eljuttatnom, néhány egyéb, hasonlóan érdekes kiadvánnyal (pl. *Módszertani ajánlás közművelődési intézmények gyermekfoglalkozásaihoz*. 1982.) együtt. Érdemes lehet viszont a közművelődési könyvtáraknak érdeklődniük a megyei pedagógiai intézeteknél, az egrihez hasonlóan hátha akad náluk is „felesleges” példány. Mint ahogy feltehetően érdemes lett volna a *H. Sas Judit* könyvét kérő megyei könyvtárnak – a kérés továbbítása előtt – érdeklődni a helyi társintézménynél.

Végezetül még egy köszönettel tartozom. Ezúttal *Angyal(i) Erzsébet*nek, a Magyar Színházi Intézet könyvtárosának. Olvasónk az iránt érdeklődött telefonon, hogy – miután az FSZEK kerületi könyvtáraiban hiába kereste – hol kölcsönözhetné *Zorin Varsói melódia* című színművét. Megállapítottuk, hogy önálló kiadása nincs meg a hálózatban, átnéztük a gyűjteményes munkákat feltáró kiadványokat, a *Nagyvilág* repertóriumát (s az újabb évfolyamok tartalomjegyzékeinek másolatát), és amikor ez sem vezetett eredményre, azt javasoltuk az érdeklődőnek, hogy forduljon a Színházi Intézet könyvtárához. Ám újabb és újabb telefonhívások érkeztek: kiderült, hogy a színdarabot egy olvasótábor résztvevőinek ajánlották a szervezők. Az egyik jövendőbeli táborlakó anyukája vissza is hívott bennünket, hogy a Színházi Intézetben azt a tanácsot kapta, rendelje meg a színmű másolatát a Szerzői Jogvédő Irodánál. Felhívtuk hát mi is az irodát, ám a másolat elkészítését – költözés miatt – akkor nem vállalták. Ezután érdeklődtünk az Országos Idegennyelvű Könyvtárban, majd a Színházi Intézet könyvtárában is. Kiderült, hogy az utóbbi helyen a kézirat gyanánt 1967-ben sokszorosított színmű megtalálható, s *Angyal Erzsébet* azonnal felajánlotta, hogy – gratis – két másolatot küld a KESZ-nek. (A könyvtár ugyanis középiskolásoknak nem kölcsönöz.)

Talán mondanom sem kell: mire megérkeztek a másolatok, megszűntek a mű iránti telefonos kérdések. Mindebből csupán annyi a tanulság: ha nem bizzuk a mű megkeresését az olvasóra, hanem mi magunk nézünk utána, akkor talán az időben elkészített másolatok kölcsönzésével meg tudtunk volna felelni az olvasói igényeknek. Meggondolandó azonban, hogy a közvetlen tájékoztatáson túlmutató, ilyen jellegű szolgáltatásokért, ügyintézésért már valamilyen térítést kellene kérnie a könyvtárnak.

*

Mindenesetre jó tudni: a Szerzői Jogvédő Iroda belföldi ügynökségén (tel.: 122-1267) vállalják a magyar nyelvre lefordított színművek szövegekönyveinek másolását. Kézpénzfizetés ellenében az egyfelvonásosokat 200 forintos, a többfelvonásosokat 350 forintos egy-egyáron.

Remélem, hogy ezek a díjtételek érvényesek lesznek e sorok megjelenésekor is.

AraTóni

A gyermek és a könyvtár

A tudás meghódításában, a gyermek értelmi fejlődésében a két leglátványosabb eredmény, hogy először megtanul beszélni, majd olvasni és írni. A nyelvnek, az anyanyelvnek az elsajátítása csodákkal teljes új korszakot nyit meg az életében. Később, az olvasás és a könyvek segítségével majd közelebb kerül az őt körülvevő környezethez, általuk válik lehetségessé számára annak megismerése. Kis túlzással azt is mondhatnám, hogy megfelelő ütemű, harmonikus fejlődéséhez szinte születése első napjától kezdve szüksége van a mesére. Ilyenkor ugyanis még nehezen lehet szétválasztani az anyai becézést, a környezetben levő tárgyak, személyek megnevezését a valóságos mesemondástól vagy felolvasástól. Olyan életszakasz és -helyzet ez, amely előkészíti és kifejleszti a két-három-négy évesek meseigényét. Hogy hogyan? *Bruno Bettelheim* szerint a következőképpen: „A gyermek figyelmét az olyan történet köti le a leginkább, amelyek szórakoztatja és felkelti a kíváncsiságát. Életét viszont csak akkor gazdagítja, ha mozgásba hozza a képzeletét, ha fejleszti intellektusát, ha eligazítja érzelmeiben, ha megbékíti félelmeivel és vágyaival, ha elismeri nehézségeit, és ugyanakkor megoldásokat is javasol kínzó problémáira. Röviden: ha egyszerre reagál személyiségének minden megnyilvánulására”.

A gyermekek gyakran érzik úgy, hogy életük kusza, zavaros, a körülöttük levő felnőttek „nem értenek semmit”, ezért egyedül érzik magukat. Segítségre van szükségük, hogy el tudjanak igazodni érzelmeik labirintusában. Ezt a segítséget nyújtják a felnőttek, de nem csak ők, hanem a könyvek is. Szerencsés esetben a kettő együtt, hiszen a gyermek látja, hogy a felnőtt olvas, felolvas, lapozgat, ő pedig mindezt utánozni próbálja. A közvetlen ingerek egyike lesz ez az életében, olyan „felszólítás”, amely eljövendő cselekvésekre utal. Életünknek van egy szakasza, melyet „miért-

korszak”-nak is nevezhetünk. A gyermek nem tud valamit – s ezért kérdez. S ha választ kap, tovább kérdez. Iskolarendszerünkben érezhető ezzel kapcsolatban egy súlyos ellentmondás.

Karácsony Sándor, a két világháború közti reformpedagógia magyar képviselője írta, hogy természetes helyzetben mindig az kérdez, aki valamit nem tud, s az felel, aki telítettebb. Jelenleg ez éppen fordítva működik. Hiszen a gyermek, aki tudásra éhes, az iskolában többnyire felelni kényszerül a több ismerettel rendelkező pedagógusnak. Úgy érzem, a gyermekközponturni iskola ellenpéldaként említhető: Hogy miért? A legtöbb gyermek már óvodáskorban könyvhasználóvá, jó esetben – a szülők és az óvónők együttes közreműködésével – könyvtárlátogatóvá válik. Mondhatnánk, adekvátan bánik a könyvekkel: nem rakosgatja vagy dobálja, hanem nézegeti őket. A legalkalmasabb forma: a leporello. Kemény lapjain előbukkannak a már ismert tárgyak, állatok, növények. A képek és a valóságnak ezt az azonosítását öröm kíséri, a ráismerés öröme. Ez szorosan összefügg az éntudat kialakulásával is, mivel magába foglalja azt az érzést, hogy „én a külvilágnak a szemléelője vagyok”, s ez megerősíti a két fogalom elhatárolását. A könyvtárban a kisgyermek is ugyanolyan szabadon tehet-vehet, mint a nagyobbak, vagy akár a felnőttek. Ha segítség kell neki, azt is kap. Kérdezhet és beszélgethet a könyvtárossal; amit nem talál, azt együtt keresheti meg a könyvtárossal, vagy a jártasabb, nagyobb gyerekekkel. Évek hosszú során nem csak azt tanulja meg, amit a könyvekben olvas, hanem a keresés módját is.

Hat éves korában kerül iskolába, és az elkövetkező nyolc esztendőben legnagyobbreszt idejét ott tölti. Feladatokat kell teljesítenie, felelősséget kell vállalnia. Törekvése az, hogy megismerje a tágabb környezetet, készen áll arra, hogy megtanulja és elsajátítsa a társadal-

mi élet szabályrendszerét. Szeretne beilleszkedni és megfelelni.

Egyre fontosabbá válik számára az olvasás, s a könyv nem csupán információhordozóként jelenik meg. Ahogy *Rubinstein* írja: „A fiatal olvasó jogos örömmel reagál arra a műre, amelyben megtalálja a lehetőséget, hogy az adott pillanatban kifejtse önmagát, lelki életének teljes gazdagságát érvényre juttassa. Sőt, az olvasásban igyekszik megtalálni feszültségének a feloldását a ránehezedő érzésektől, gondolatoktól, s igyekszik megszabadulni az üresnek érzett órák nyugtalanító semmittevésétől”.

Ennek a korosztálynak majdnem minden tagja potenciális olvasónak számít. Életkori sajátosságaikból következően érdeklődésük rendkívül szerteágazó, csaknem minden új jelenség iránt fogékonyak. Kétségtelen bizonyítéka ennek gazdag olvasmányválasztékuk. Az irodalmi fejlődésben helyesen irányított gyermek a könyvben megtalálja azt az eszközt, melynek segítségével tudásvágyát és élményéhségét kedve szerint csillapíthatja. Ebben a folyamatban van nagy szerepe intézményünknek, a könyvtárnak.

Mikor betér hozzánk, meleg barátságos légkör fogadja: „nyugodt sziget” a rohanó világ sűrűjében. Ha kedve úgy tartja, órák hosszat maradhat. Keresheti a könyveket a polcokon vagy a katalógusban. Olvashatja a folyóiratokat. Tanulhat is itt. Kutathat bármilyen témát, ami érdekli. Kérdezhet a könyvtárostól és beszélgethet vele! Ezt az utóbbi megállapítást különösen fontosnak tartom, mivel intézményünknek három alapvető funkciónak kell megfelelnie: 1. Legyen információs központ;

2. legyen kommunikációs központ; 3. legyen ún. segítő-tanácsadó funkciója is. (Ez utóbbira véleményem szerint mind több gyermeknek és felnőttnek van és lesz szüksége.)

Minden gyermek kerülhet életének valamelyik szakaszában olyan helyzetbe, hogy boldogtalan. Ilyenkor jó, ha van valaki a közelében, aki meghallgatja, kedves hozzá. Pszichének ugyanúgy szüksége van ilyen kapcsolatra, mint szervezetének a vitaminokra. Természetesen nem a szülői, illetve a pedagógusi szerepkör átvállalásáról van szó! Talán inkább a kiegészítéséről.

A jó gyermekkönyvtáros már rögtön, a kezdet kezdetén kapcsolatot teremt a gyermekkel. Engedi kérdezni, felszabadítja. Erre több esélye van, mint némely pedagógusnak, hiszen nem köti tanterv, megnyilvánulásai a természetes viszony velejárhoi. *Nagy Attila*, a gyermek olvasáspszichológiájának egyik magyar szakértője a következőképpen vall erről egyik művében: „A gyerekekkel foglalkozók már valóban a pedagógusi és könyvtárosi lét metszéspontjában élnek. Tudniuk kell mindent, ami igazán lényeges és fontos mindkét pályán: jól képzett könyvtárosnak, az oktató-nevelői elmélet ismerőjének, a gyermekirodalom szakértőjének, a neveléslelektani problémákban jártos pedagógusnak, kezdeményező, ötletes, vezetni és játszani egyaránt tudó, derűs, könnyen barátkozó, kellemes, kiegyensúlyozott érzelmi légkört teremtő, közlékeny felnőttnek kell lennie.”

Most, miután általában már tudjuk, milyen az ideális gyermekkönyvtáros, lássuk miben különbözik a gyermekek „szolgálatára” a felnőttektől! Az egyik, a legfontosabb az, hogy a gyermek nem kicsinyített felnőtt. Míg lelki alkata törekenyebb, fantáziája jóval gazdagabb. Minden tevékenységét érzelmek kísérik, fogékonyabb minden iránt, könnyebben alakítható, befolyásolható. „A gyerekek a szívükkel olvasnak” – írja egyik legkedvesebb írójuk, *Erich Kästner*. Nem zavarhatjuk hát meg, nem rángathatjuk vissza őket a való világba, amikor képzeletben egészen másutt járnak.

A másik ok, hogy a korosztály, életkori sajátosságainak következtében, viszonylag rövid idő alatt, igen nagy pszichológiai, értelmi, testi változásokon megy át. Ebből következik, hogy szinte évenként más és más módszerekkel kell közelednünk hozzájuk, mindig tiszteletben tartva egyéniségüket. Fontos tehát a gyermekekkel való egyéni foglalkozás. Ennek egyik legfőbb formája a beszélgetés. Kezdeményezé-

sekor fontos követelmény, hogy partnerünket egyenrangúnak tekintjük, ne fojtsuk belé a szót, hallgassuk meg türelemmel spontán megnyilatkozásait is. Igyekezzünk megteremteni a bizalom légkörét, legyünk őszinték, így lesz neki is bátorsága kérdezni.

Az egyéni foglalkozás másik formája a könyvajánlás. Tudom, vannak olyan nézetek, melyek szerint hagyni kell az olvasót a szabadpolcon válogatni, nem szabad átvennünk az irányítást. Ezt a megállapítást csak részben fogadhatom el. Azokat a gyerekeket, akik egyáltalán nem igénylik, sőt elhárítják segítő szándékunkat, valóban nem szabad elriasztanunk számukra bizonyára zaklatásnak tűnő ötleteinkkel. Vannak viszont olyan gyermekek is, akik kifejezetten igénylik ezt a fajta beavatkozást. Nekünk kell észrevennünk, hogy az állványok között látszólag céltalanul bókászó kis olvasónk legszívesebben hozzánk fordulna, ám többnyire nem mer. Ilyenkor tapintatosan, nem tolakodóan kell közelednünk hozzá, úgy, hogy ne érezzen direkt irányítást, megőrizhesse önállóságát. Ha nem hagyjuk vaktában sodródni a polcok között, többszörös célt érhetünk el. Egyrészt tiszteletet ébreszthetünk benne a kultúra iránt, másrészt az olvasás megszerettetésével érzelmileg kapcsolhatjuk a könyvekhez.

Ez utóbbi megállapítást nagyon fontosnak ítélem, mivel az érzelmek nélküli ember deformált egyéniség: tompa, száraz, unalmas és terméketlen. Abban, hogy ne váljanak ilyené a gyermekeink, nagy segítséget nyújthatnak a könyvek. Az előbbieken már idézett *Nagy Attila* így ír: „A gyermek a beleélés és a vágyteljesülés révén magára öltve a hős mezét, álarcos kalandok során megy keresztül, miközben viselkedésformákat, tetteket, vélekedéseket és gondolatokat próbálgatva, izlelgetve tesz egyre bensőbbé, sajátít el apránként.”

Az egyéni foglalkozás általam említett két formája többnyire nem önállóan, hanem egymást erősítve jelentkeznek. Az olvasókkal való egyéni beszélgetések során módunk van arra, hogy képet kapjunk olvasmányaikról, de ugyanez fordítva is történhet: egy-egy gyermek könyvválasztását hosszabb ideig figyelve kirajzolódhat előttünk egész személyisége. Az olvasási szokások alapján fel kell figyelnünk a riasztó jelzésekre, arra, ha valami gondja, problémája támadt. És segítenünk is kell, amennyiben lehet!

Szólnom kell még a magatartászavarban szenvedő gyermekek és a könyvtár kapcsolata-

ról is. Míg korábban szinte ismeretlen fogalom volt nálunk az olvasók fegyelmezésének a problémája, mostanában egyre gyakrabban állunk szemben váratlan, mehökkentő megnyilvánulásokkal, megoldásra váró pedagógiai helyzetekkel. A kulcsszó egy szakkifejezés: a deviáció. A benne szenvedők nem feltétlenül hátrányos helyzetűek, sőt többségükben elvileg rendezett családi háttérűek van. A terápia, a gyógyítás, a jelzések leadása már része a mi munkánknak is. A gyermek értékeit tiszteletben tartva kell segítő kezet nyújtanunk a rendelkezésünkre álló eszközökkel: leleményességünkkel, egész személyiségünkkel. A nevelés tehát inkább segítség, mint irányítás kell hogy legyen.

Lehetőségünk pedig gyakran adódik rá, mivel – tapasztalataim szerint – könyvtárunknak azok a leghűségesebb látogatói (nem feltétlenül olvasói), akiknek rosszak az életkörülményeik, vagy nem nagyon jut számukra szülői szeretet. Példaként egy kirívó esetet említek: a kisfiú egy órával a nyitás előtt bejáratum előtt toporgott. Korai jövetelének okát kutató kérdésünkre elmondta, hogy az anyukája elküldte otthonról, mert „van nála lakai”. Egész napját velünk töltötte, mivel anyja délből sem engedte be a lakásba. Valószínű, hogy ez a kisfiú is úgy teszi meg első lépéseit a szellemi kultúra elsajátításának útján, hogy nem részesül megfelelő családi ösztönzésekben. És itt lehet szerepe a könyvtárnak, hiszen mindenki előtt nyitva áll, nem ismer privilegizált olvasócsoportokat, nem alkalmaz hátrányos megkülönböztetést, és képes arra, hogy elindítsa a gyermeket az önálló ismeretszerzés útján. Azon az úton, amely egyre inkább nélkülözhetetlen, hiszen a tanulás már-már életformává válik. Eszköze a könyv, ezért is fontos megmutatnunk a benne rejlő ismeretszerzési lehetőségeket. Szülőnek, pedagógusnak és könyvtárosnak együtt kell (kellene?) munkálkodnia ennek érdekében. El kell érünk, hogy a gyermekek fokozatosan megismerkedjenek a könyvek típusaival és az információk más forrásaival, továbbá azokkal az eszközökkel, melyek segítik az eligazodást a könyvek, az információk világában. A katalógusok és bibliográfiák használatára gondolok. Távlatosabb célunk mindezzel a könyv és a könyvtár eszközjellegű használata lehet. Mikor beszélhetünk erről? Ha a tanulók bizonyos, mások által megadott, vagy általuk szabadon választott témákhoz ismereteket merítenek belőlük. *Vargha Balázs* szerint: „A legfontosabb, amit a könyvtár fel-

ajánlhat az oktatásnak: magának a könyvtárhasználatnak az elsajátítása”.

Mint azt mindannyian tudjuk, a könyvtár információs értéke nagyobb, mint a könyvéké. Ez utóbbiak hatása hatványozódik az intézményekben: a könyvtári környezetben elhelyezett művek intenzívebben fejlesztik a könyvtárhasználati szokásokat. Ezért is fontosak azok a csoportos foglalkozások, amelyek a szaktanárok és a gyermekkönyvtárosok közös munkájára épülnek. Hogy milyen tanórákat célszerű könyvtárban megtartani? A különféle témákat bevezető, illetve összefoglaló órákat, valamint az egy-egy kor műveltségével, kultúrájával foglalkozókat. A legcélravezetőbb munkaformának pedig a csoport- és a frontális osztálymunka együttes alkalmazását tartom. Ezzel, az információk összegyűjtése közben, majd a szintetizálást követő beszámolóknak szinte minden gyereknek adódik lehetősége felolvasásra és beszédre. A csoportos foglalkozások másik bevált formája, az ún. napközis tematikus foglalkozás. Lényege, hogy a délutánjaikat is az iskolában töltő gyermekek kötetlen, többnyire játékos formában juthatnak olyan ismeretekhez, amelyeket jól illeszthetnek a már meglévőkhöz. Ezzel könyvtárhasználati ismereteik is bővülnek, sőt a gyakorlás során rögzülnek is.

Érdekes tapasztalatom, hogy ezeken a foglalkozásokon az egyébként visszahúzódó, zárkózott gyerekek is jól aktivizálhatók. Ennek talán egyik oka az, hogy – az iskola kötött rendszeréből kiszabadulva – nálunk oldottabb, gyerekekre szabottabb légkört találnak. A másik pedig az lehet, hogy a könyvtár inkább megengedheti, hogy olvasói gyermekmódra vigadhassanak, játszhassanak. Ez bizony a tanórákon aligha képzelhető el. További előnye ezen összejöveteleknek az úgynevezett kon-

centráció érvényesülése: a tantárgyak közötti kapcsolat megteremtése. Amilyen nehézkes ez az iskolában, olyan magától értetődő a könyvtárban.

S most, miután kellőképpen sikerült érzékeltetnem az egyéni, valamint a csoportos foglalkozások előnyeit, a gyerekekre gyakorolt kedvező hatásukat, következzenek a könyvtárlátogatók érdeklődésének ébren tartására, illetve fokozására irányuló formák és módszerek.

A különféle játékokra, rejtvényekre gondolok. Szinte minden tantárgyhoz kapcsolható, és segítségükkel nagyon jól megközelíthető az ún. tantárgyi koncentráció követelménye is. Elsőként az „Utazz velünk!” című pályázatunk emlitem meg, melynek segítségével minden hónapban más-más országba látogatunk el. A „repülőjegy ára” az adott országra vonatkozó kérdések megválaszolása. Köztük természetesen nem csupán földrajziak, hanem irodalmiak és történelmiak is szerepelnek. Másodikként a „Felelj, ha tudsz!” című játékunkról szólok, feladatai bizonyos íróval vagy költővel kapcsolatosak, ám nem csak irodalmi, hanem földrajzi és honismereti mozzanatok is tartalmazznak. A következő forma a rejtvényfüzeteké! Ezek közül az egyik legsikerültebb az 1848/49-es forradalommal és szabadságharcral foglalkozott. Feladatai között alig volt lexikális tudásra épülő, sokkal több a fantáziát mozgó, cselekedtető. Az eddigiekben felsorolt ismeretágak mellett az ipar- és a szakácsművészet is szerepet kapott benne, sőt még egy nemzetközi kávéház is helyet kapott. A találkozásnak egyetlen feltétele volt, hogy az adott időpontban élt-e a vendég. Ha igen, együtt társaloghatott császár, király, tudós, művész, nemzetőr és ágyúöntő... E módszer nagyon fontos mozzanatot rejt magában: a többkönyvű tanulás módszerének elsajátítását, hiszen akár 4–5 forrás is használható ugyanazon feladathoz. Hisszük, mert tapasztaljuk is, hogy ez a játékainkban, rejtvényeinkben alkalmazott módszer gyakran elvezet a tankönyvekben levő ismereteknek más művekben találhatóakkal való kiegészítéséhez, tehát az önképzéshez.

A gyermek és a könyvtár. Ez volt előadásom címe. Elsősorban a látványosnak tetsző eredményekről számoltam be, természetesen nem mind ilyen, de valamennyi fontos. Hogy mennyire, azt lemérhetjük a visszajelzésekből, a gyerekeknek velünk szemben tanúsított magatartásából. **Máté Éva**

A kötelese példány-szolgáltatással kapcsolatos kérdések megvitatására hívta fel az Országos Széchényi Könyvtár akadémikus főigazgatója, *Juhász Gyula*, a kötelese példányokból részesülő mintegy nyolcvan hazai könyvtár és a szakma képviselőit. Mint körlevelében írta: „Az Országos Széchényi Könyvtár – több partnerintézmény véleményére alapozva – úgy gondolja, idősebb lenne megvizsgálni a hetvenes évek végén kialakított decentralizált kötelese példány-ellátási mechanizmus gyakorlati tapasztalatait. E célból szeretnénk a jövő év első negyedében tanácskozást szervezni, meghozzá az összes illetékes könyvtár véleményét figyelembe véve. Kérjük ehhez szíves támogatását...” A felkérésre – hál’ istennek – meglehetősen sok és tartalmas válasz érkezett, így sor kerülhetett 1991. március 19-én az OSZK vári épületének előadótermében a nagy tanácskozásra. A tanácskozáson részt vett és üdvözölte azt *dr. Bodó Sándor*, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium közgyűjteményi főosztályának vezetője. Vitaindítót, a beérkezett nagyszámú javaslat, problémavázlat, előzetes hozzászólás birtokában *Sonnevend Péter* főosztályvezető, *dr. Tóth Lajos* nyugalomba vonulása óta a kötelese példány szolgálat vezetője is tartott. Ezt hosszú vita követte, tehát a kötelese példány szolgálat és a hazai kötelese példány-rendszer minden érdemi kérdése sokszorosan is megtárgyaltott a nagy fontosságú rendezvényen. A kérdésnek számos aspektusa van (beszolgáltatás, részesedés, elosztás, szállítás, nyilvántartás, szolgáltatás, megőrzés, selejtezés stb.), ezek rendszerterítékre kerültek. Az elő-

zetes megnyilvánulások alapján is nyilvánvaló volt, hogy az általános értékelés afelé hajlik, hogy a romló anyagi feltételek miatt és következtében célszerű ragaszkodni a részesedés ingyenességéhez (ez a megállapítás egyébként erősen vitatható), másrészt megállapítást nyert, hogy a teljes (csaknem teljes) kiadványtermés áttekintéséhez, a tájékozódáshoz, a felsőoktatás speciális igényeihez, a vidék jó színvonalú ellátásához, a könyvtárközi kölcsönzés megemelését kívánalmihoz, a helyi kiadványokhoz való hozzájutás biztonságához stb. úgy van szükség a kötelese példány

szolgáltatásra, ahogy az van. Persze, felmerültek, bizonyos esetekben nagyon is vehemensen, az égető bajok és problémák is: így a többkötetes művekből való részesedés anomáliái, a jogilag rendezetlen kötelezetek által okozott zűrzavarok, a kis kiadók hiányos szolgáltatásai, a jogszabály szankcionálatlansága, a közös kiadványok be nem érkezése, a sok-sok esetlegesség (pedagógiai kiadványok, a helyi nyomdaellenőrzés, az olyanféle szakkiadók kiadványainál tapasztalható „lyukak”, mint a Delta, az OMIKK, az OMFb stb.), a maradványok problémái stb. Szép számmal hangzottak el javaslatok is: a gyűjtőkörök felülvizsgálata, a régiónkénti elkülöni-

tett szolgáltatás, a maradványból való válogatás joga, a működési színvonal és a részesedés összefüggése, a megőrzési kötelezettség pontosítása, a terjedelem kérdései, a szállítás mikéntje, a szabványok-szabadságok szinte beláthatatlan dzsungelének átvilágítása, a floppy problematikája stb. Az érdekes az volt, hogy míg a leginkább átfogó kérdésekben (ingyenesség, biztonság, többlépcsős szolgáltatás) nagymértékű egyetértés uralkodott, addig a speciális és igazán izgalmas problémák esetében meg lehetős szórás mutatkozott. Az alapvető jellemzője volt a tanácskozásnak, hogy előlrol szinte senki nem óhajtotta kezdeni a dolgot, vagyis a fundamentális kérdések régióját érinteni is kevesen merték, a többség a jelenlegi szisztéma felszínibb bajait, gondjait kívánta csak orvosolni.

Vargha Balázst több okból sem kell bemutatnunk olvasóinknak. Tavalyi 11-es számunkban megkíséreltük ezt (akkor indult zseniálisan csapongó életgyónása, a *Kunszentmiklóstól Debrecenig és tovább...*), de ez akkor is fölösleges volt. *Vargha Balázst* mindenki ismeri (aki nem, az nem olvassa a *Könyvtárost*). Mivel mindenki ismeri és szereti (lásd fent), kommitálnunk sem kell az eseményt. Csak a tényt közöljük: *Vargha Balázs*, 70-ik születésnapja alkalmából a Magyar Köztársaság aranykoszorúval díszített Csillagrendjét kapta. Gratulálunk!

Elhunyt dr. Kerekes András, a Fejér Megyei Könyvtár volt igazgatóhelyettese. A 84 éves korában elhalálozott nagyszerű kolléga 1967-ben ment nyugdíjba. A *Könyvtáros* 1967/9. számában emlékezett meg *Kerekes András* munkásságáról, ismertette életművét, szölt arról, milyen méretű és rangú szakirodalmi tevékenységet fejtett ki. *Kerekes András*ban a *Könyvtáros* külön is gyászolja egyik kiváló szerzőjét, értékes cikkek íróját.

Mátyás király olvasmányai, műveltsége

„Terheli az ország minden gondja-baja,
mégis olvas”
(Galeotto Marzio)

A nagy magyar király híres könyvtáráról, a Bibliotheca Corvinianáról sok könyvet és tanulmányt írtak, azzal viszont már kevesen foglalkoztak, hogy vajon mit olvasott a gyűjtemény tulajdonosa. Pedig akinek módjában volt megtekinteni az Országos Széchényi Könyvtárban a Mátyás király halála 500. évfordulója alkalmából rendezett nagy sikerű korvinakiállítását, abban önkéntelenül is felvetődhet ez a

nem is érdektelen kérdés. Tanulmányozta-e saját kódexeit a király, vagy csupán dísz tárgyként, mai szóhasználatlal élve státusszimbólumként kezelte azokat?

Könyvek

Mindjárt írásunk elején meg kell jegyezni, hogy *Corvin Mátyás* vagyónokat adott ki a könyvekért, és sok pénzt költött kódexei díszes formátumára, kötésére, díszítésére, illusztrálására és másoltatására. Számos korabeli forrás azonban arról tudósít, hogy könyvtárának tartalma is felettébb érdekelte. Már egészen fiatal korában megkedvelte az olvasást, jelentős szerepe volt ebben a nevelését irányító *Vitéz János*nak és a lengyel humanista *Sanock Gergely*nek, akik figyelmét tudatosan a latin és görög szerzők, valamint az olasz humanisták felé irányították. Ő maga a következőképpen emlékezett meg fiatakorának egyik legkedvesebb olvasmányáról, *Silius Italicus*nak a pun háborúról írott munkájáról: „Silius Italicust – írja – ezekben a napokban gyakran forgattuk, mert már fiatal korunkban is tetszett nekünk Silius, most pedig, mi is háborúkkal vagyunk elfoglalva, még jobban tetszik, mert ő maga is háborúkról énekel.” *Galeotto Marzio* azt is feljegyezte róla, hogy gyermekként szerette hallgatni a Roland-éneket. Természetesen a klaszikusokat latinul olvasta, ugyanis már egészen kis korában olyan jól beszélt ezt a nyelvet, hogy több esetben ő volt atyjának, *Hunyadi János*nak tolmácsa. Mint a latin költők kedvelőjéről ír a huszonegy éves fiatal uralkodóról *Antonius Constantius* olasz költő. Ő maga is azt írta 1471-ben *Pomponius Laetus*nak, hogy örömmel olvassa a latin írók műveit, és irigyli azokat a tudósokat, akik állandóan ilyen jellegű stúdiumokkal foglalkozhatnak, majd megjegyzi: „...ami időnk csak van, azt nem gyönyörű-

BIBLIOTHECA
CORVINIANA
1490—1990

ség és enyhülés nélkül szenteljük a tudománynak...” Galeotto szerint nagy kedvelője volt *Apuleius* műveinek. *Antonio Bonfini* pedig feljegyezte, hogy az uralkodó hadjáratai idején a táborban is olvasta kedvenc szerzőit. Meg kell említeni azt is, hogy Mátyás szerint a műveltség, az olvasottság nem öncél. A *Brandolinus*-féle disputában erről így vallott: „A műveletlen király ugyanis... megkoronázott számár. Mert hogyan fog törvényeket hozni, véleményt mondani, igazságot szolgáltatni, hogyan fogja az országot kormányozni, ha nincsen neki... igen nagy és tökéletes tudása? Akár a városban, akár a táborban tartott gyűlésen felszólalni... Nem említem a matematikai tudományokat, amelyek neki a háború viselésére és a hadvezérei hivatal teljesítésére szükségesek.” Itt említjük meg, hogy a latinon kívül németül, csehül és olaszul is beszélt.

Mátyást nyilván a könyv és irodalom szeretete, valamint feltehetően a korabeli váradi, pécsi és esztergomi könyvtárak hatása vezette rá a tudatos könyvgyűjtésre. Köztudott, hogy gyakran saját maga intézkedett és adott megbízást egy-egy fontos könyv beszerzésére, lemásoltatására. *Janus Pannomius* Rómában és Firenzében kódexeket vásárolt számára. 1471-ben miniátorát, *Blandiust* bízta meg Rómában beszerzéssel. 1488-ban megkísérelte megszerezni *Galeotto Manfredi* herceg könyvtárát. Ő maga jelölte ki azokat a műveket, amelyeket beszerzésre javasolt és feltehetően el is akart olvasni. *Taddeo Ugoletto* jelzi például egyik levelében, hogy elkészült „négy kézirat, melyeket itt a te megbízásodból lemásoltattam”. *Johannes Morenus* Bécsben gyűjtött számára könyveket.

Tudunk arról, hogy főúri környezetét is igyekezett rászoktatni az olvasásra, nem túl nagy sikerrel, hiszen azok azt is rendkívül komikusnak találták, hogy *Báthori Miklós* püspök lakoma előtt is olvasással volt elfoglalva.

Az említettekén kívül más nagyobb könyvtárak megszerzésére is törekedett, így 1478-ban utasítást adott *Regiomontanus* gyűjteményének megszerzésére. Segítségére voltak a munkában tudós könyvtárosai is, sorrendben *Galeotto Marzio* és *Taddeo Ugoletto*. A könyvtárról a leghitelesebb leírást *Naldo Naldi* olasz humanista író, költő készítette *De laudibus augustae bibliothecae libri quatuor ad Mathiam Corvinum Pannoniae Regem Serenissimum* (Négy könyv a királyi könyvtár dicséretéről, Pannonia felséges királyához) című értekezésében, melyben a királyi könyvtárszervezői te-

vékenységét is dicsőítette. Itt említjük meg – a királyi könyvtárszervezési és gyarapítási tevékenységének méreteit jellemző –, hogy halálakor csupán Firenzében mintegy 150 kódex másolása maradt befejezetlenül. Egyébként *Csapodi Csaba* és *Csapodiné Gárdonyi Klára* szerint Mátyás könyvtára mintegy 2000–2500 kötetes lehetett, és csupán a *Bibliotheca Vaticana*ban volt akkoriban több könyv.

Olvasmányok

Mátyás királyi olvasmányjaival kapcsolatban okvetlenül meg kell említeni, hogy gyakran olvasta a Bibliát, hiszen személyes használatra fenntartott példányai is voltak, amelyeken a gyakori forgatás nyomai is láthatók. Leveliben szép számmal találhatók bibliai idézetek: „Amíg a keresztény hatalmak támogatnak bennünket, s amint ezt pápai brevében is értünkre adják, addig Szentséged nyugodt lehet felőlünk, mert Dávid királlyal és prófétaival együtt mondjuk majd: »Követni fogom elleneségeimet, legyőzöm őket, és nem fordulok vissza addig, még egy is van belőlük!...»” A levél a törökök elleni harc idején íródott, IV. Sixtus pápának. Másol – ugyancsak a pápának – az Újtestamentumból citált. Tanulmányozta az ókeresztény és a középkori teológusok műveit is. Galeotto szerint gyakran hivatkozott *Szent Ágoston* írásaira, mások szerint *Szent Jeromosra* is. *Philippus Bergomensis* is hangsúlyozta, hogy a szent könyveket gyakran olvasta és idézte: „égő szomjúsággal olvasta a szent iratokat”.

A klasszikusok közül rendszeres tanulmányozója volt *Cicero*, *Livius*, *Curtius Rufus*, *Julius Caesar* műveinek, ezt *Johannes Garzoni* raguzai humanista és *Jacobus Philippus Borgensis* is feljegyezte. Olvasta *Arisztotelész*, *Quintilianus*, *Suetonius*, *Martialis*, *Catullus* és *Seneca* írásait. *Galeotto Marzio* és *Naldo Naldi* szerint nagy kedvelője volt a filozófiai műveknek, legtöbbször *Platónt* vette kézbe.

Corvin Mátyás rendszeresen fel is olvastott magának – például étkezés közben –, de sokat tanult kedves udvari humanistáival folytatott beszélgetéseiből, vitáiból is. Ilyesmire szinte naponta sort kerített, amennyiben ideje engedte. Időnként megbízta tudósait egy-egy könyv elolvasásával, hogy azután referáltasson velük magának. Erre legtöbbször görög és héber nyelvű művek esetében volt szükség, de arról is tudunk, hogy egyes görög írásokat la-

tinra fordított, hogy azokat közvetlenül tanulmányozhassa. Nyilvánvaló, hogy az udvarában megfordult humanistákkal, követekkel, tudósokkal, kereskedőkkel folytatott beszélgetésekből, az ő kikérdezéseiből is gyarapodott tudása a nem mindennapos képességekkel megáldott uralkodónak. Még gyakori hadbászallásai alkalmával is magával vitte tudósait, hogy tanácskozhasson velük, de követték csillagászaikat, asztrológusait is, mert kortársaihoz hasonlóan ő is hitt a csillagjósolásban. Hogy hadi táborozásai idején is olvasgatott, kiderül *Pomponius Laetushoz* írott leveléből: „Már közhelynek számít, hogy háborúban hallgatnak a Múzsák, én mégis minden szabad időmben – noha állandóan a harcok hálójában vergődöm – ...gyönyörűségemre és vigasztalásomra irodalommal foglalatokodom.”

Mátyást legjobban természetesen a történelem érdekelte, ahogy *Carbo* írta: „Leginkább történetek olvasásában, hallásában gyönyörködött”. Ezért írta meg Bonfini a magyarok történetét. *Heltai Gáspár* is megemlíti a magyarok krónikájának 1575. évi kolozsvári kiadásának előszavában, hogy ez a mű a nagy királynak köszönhető. *Thüróczi János* krónikájának augsburgi kiadását *Theobald Feger* budai kiadó és könyvtáros neki ajánlotta. Felesége, *Beatrix* is nyilván az ő kedvéért íratta meg a nápolyi *Petrus Ranzanusszal* Magyarország történetét.

Mátyás tudatos könyvtárgyarapítónak az akkori tudományok legfontosabb műveit igye-

kezett beszerezni, általában tudósaival történt megbeszélései alapján. Szakkönyveket is azért fordított le görögül, olaszul az általa legjobban ismert latinra, hogy azokat könnyebben tanulmányozhassa. Így került a kezébe az olasz *Filarete* építészetéről írott szakmunkája, sok csillagászati mű, *Ptolemaiosz*, *Haly Aberudian*, *Albohalus Arabus*, *Regiomontanus* munkái. Geográfiából főleg *Sztrabo* és *Ptolemaiosz* művei álltak rendelkezésére. Természettudományos műveltségét az idősebb *Plinius Naturalis historiai*jából gyarapította. Az irodalom és a művészet minden ága képviselve volt könyvtárában: költészet, dráma, retorika, teológia, filozófia, grammatika, geográfia, matematika, csillagászat, orvostudomány, technika és hadtudomány. Utóbbiból *Frontinus*, *Flavius Vegetius* és *Valturius* munkái. Mátyás sokoldalú érdeklődését *Bonfini* a következőképpen jellemezte: „Sohasem vetett meg semmiféle művészetet.” Sokoldalúságára *Naldo Naldi* is kitért: „Te az összes szépmesterségekkel és tudományokkal elmédet és lelkedet úgy kiképezted, hogy nem csak a legbölcsebb király lettél, hanem lángoló szeretettel hevülsz mindazokért a férfiakért, akik az irodalom valamely ágában virágoztak”.

Mátyás király viszonyát a könyvekhez és a tudományokhoz legfrappánsabban *Galeotto Marzio* foglalta össze: „Terheli az ország minden gondja-baja, mégis olvas, otthonos a különböző tudományokban. Az ő mindennapos vendéglátását tudós férfiak élvezik és az ő jelenlétében nemegyszer elég nehéz és késes dolgokról esett szó. Ki-ki mást mondott, ő pedig előhozta hálósobájából a megfelelő könyvet, és egy pillanat alatt megtalálta azokat a tekintélyeket, akiket a dologban idézni kellett. Márpedig ezt nem tudta volna megtenni, ha nem lett volna járatos a könyvekben.” Rendkívül fontos ez az idézet, mert megtudhatunk belőle egy-két dolgot a király olvasási szokásairól. Például azt, hogy nem csak a könyvtárban tanulmányozta könyveit, hanem éjszaka hálósobájában is, tehát egyes művek állandóan keze ügyében voltak, és a fontosabbnak, idézendőnek minősített részekhez valószínűleg jelzőket helyezhetett be, mert „egy pillanat alatt megtalálta” a szükséges oldalakat.

Meg kell még említeni, hogy a *Bibliotheca Corviniana*ban voltak magyar nyelvű művek is, bizonyosság erre *Pierre Choque* leírása is. Azt is tudjuk, hogy őrizte *Báthory László* pálos szerzetes magyar nyelvű bibliafordítását. Ga-

leotto szerint étkezések alkalmával a lantosok magyar nyelvű vitézi énekeit hallgatta a király.

A könyvtárban természetesen a latin nyelvű művek domináltak. *Vespasiano da Bisticci* megjegyezte, hogy „kevés olyan latin nyelvű könyv volt, ami neki meg ne lett volna”. De azt is tudjuk, hogy az ismert 650 korvinából több mint kétszáz görög nyelvű, javarészt ókori, de akad köztük néhány bizánci alkotás is. Minden bizonnyal olvasta *Aiszkhülosz*, *Arisztotelész*, *Athanasziosz*, *Bazileiosz*, *Dionüsziosz*, *Diodórosz*, *Euszébiosz*, *Grégoriosz Nazianzosz*, *Hésziodosz*, *Homérosz*, *Hüperidész*, *Izokratész*, *Konsztantinosz Porphürogennétosz*, *Origenész*, *Philosztratosz*, *Plotinosz*, *Polübiosz*, *Plutarkhosz*, *Szappho*, *Szophoklész*, *Theophrasztosz*, *Thuküdidész*, *Xenophon*, *Zonarosz* műveit. *Brassicanus* feljegyezte, hogy héber nyelvű művek is voltak a könyvtárban, ezekről azonban keveset tudunk.

Kortárs irodalmi ismereteiről elsősorban a neki dedikált művek alapján tájékozódhatunk. Ezek közül csak azokat emeljük ki, amelyeket biztosan tanulmányozhatott: *Andreas Panno-*

nius karthauzi szerzetes tanító jellegű értekezése, *Regiomontanus*, *Ilkus*, *Tollhopf*, *Torquatus*, *Eustachius Candidus* csillagászati könyvei, a *Breviarium Strigoniense*, *Turonyi Mihály* püspök ajánlásával, *Callimachus*, *Verini*, *Tebaldeo*, *Marullus* költeményei, *Trapezuntiosz Ptolemaiosz* kommentárjai, *Marlianus* Epithalamiuma, *Baptista Mantuanus* Parthenicája. Bátran állíthatjuk azt is, hogy ismerte *Petrarca* és *Dante* költeményeit is. Ezt támasztja alá a Párizsban található *Petrarca–Dante* kódex, amely egyes kutatók szerint minden bizonnyal Mátyás esküvői ajándékként készülhetett Beatrix számára.

*

E viszonylag rövid írás nem sorolhatott fel természetesen minden könyvet, amelyet *Corvin Mátyás* olvasott, tanulmányozott vagy ismert, csupán érzékeltethette, hogy milyen széles körű olvasottsága, műveltsége lehetett a nagy magyar királynak.

Batári Gyula

Könyvgyűjtő asszonyok a 18. századi Magyarországon

A nők könyvgyűjtése minden korban szorosan összefüggött a nők iskolázottságával, a nők műveltségi szintjével. Kelet-Közép-Európában, így Magyarországon is a nők iskolarendszerű oktatása a 18. század első felében csak az elemi fokra terjedt ki, s még ez sem vált általánossá, különösen a társadalom alsóbb régióiban. Ez az elemi fokú oktatás a vallás erkölcsi tanítást, az írás-olvasás és az alapfokú számtani ismeretek elsajátítását jelentette. Ennél magasabb műveltség eléréséhez már latinul kellett tudni, így a közép- és felsőfokú iskolákba már csak a fiúk juthattak el. Korszakunkban Magyarországon a latin nem csak az egyház, hanem a hivatal, a közélet és a tudomány nyelve is. A latinul nem tudók, elsősorban az alsóbb néposztályok és a nők számára már korán, nagyjából a reformáció korától kezdve nagy számban készültek anyanyelvi, tehát magyar nyelvű fordítások, majd eredeti magyar

művek is. Érthető tehát, hogy a nők a 18. század elején majdnem kizárólag a magyar nyelvű műveket gyűjtötték, s ezzel akaratlanul is fontos szerepet tölthettek be a hazai könyvkultúrában. Egyrészt komoly érdemük van azoknak a régi magyar nyelvű könyveknek összegyűjtésében, amelyek az előző századok háborús pusztításai után még fellelhetőek voltak, másrészt előfutáraivá váltak az anyanyelvű művelődésnek, amely csak a század második felében, a felvilágosodás eszmekörének jegyében vált Magyarországon is kulturális programmá.

A társadalmi rétegződésnek megfelelően nagy különbségek voltak a műveltségi szintek között is. Az analfabéta vagy az éppen csak olvasni tudó parasztasszonytól az iskolázottabb, de még mindig csak elemi szinten álló középrétegek (középnemesek, polgárok) lányaikat messze felülmúlhatták a felsőbb rétegek

(főnemesek, vagyonosabb polgárok) leányai, akiknek a házitanítók, majd a század végén már a leánynevelő intézetek is szélesebb körű ismereteket, sőt – különösen a század közepétől – modern idegen nyelveket is tanítottak.

A könyvek iránti vonzalom s a magasabb fokú írásbeli kifejezőképesség tehát csaknem kizárólag a felsőbb rétegek lányainak, asszonyainak volt osztályrésze. Ritka kivételektől eltekintve, csak az ő köreiből tárt fel eddig a kutatás olyan könyvjegyzékeket, amelyek egy-egy női tulajdonos saját könyvgyűjteményéről tudósítanak. Az alább bemutatásra kerülő gyűjtemények tehát korabeli, kéziratos könyvjegyzékeken alapulnak. Maguk a gyűjtemények az idők folyamán nagyrészt szétszóródtak, illetve más, nagyobb könyvtárakba, közgyűjteményekbe olvadtak be.

A könyvek által közvetített eszméken keresztül kapcsolódott a korabeli olvasó az európai kultúrához, onnan vette vallási indíttatását, ez formálta világképét. Vizsgálódásainkban ezért elsősorban a fordításirodalomra figyelünk, a példaként kiemelt szerzők és művek annak illusztrálására szolgálnak, hogyan hatolt be az európai kultúra a csak magyarul olvasók ismeretanyagába.

Bethlen Kata könyvei

Nem véletlen, hogy bemutatott példáink többsége erdélyi. Erdély a 16–17. században nem került török uralom alá, sőt éppen ekkor alakult ki az önálló protestáns erdélyi fejedelemség, amely fontos politikai tényező volt, kultúrája pedig virágzott. A 18. században azonban Erdély elvesztette korábbi önállóságát, és osztozott Magyarország sorsában, amely gyakorlatilag a katolikus Habsburg Birodalom részévé vált. A korábbi függetlenségnek, a kivívott vallásszabadságnak és a nyugat-európai protestáns államokkal (Németországgal, Hollandiával és Svájcjal) való kapcsolatainak azonban már történelmi hagyományai voltak. E hagyományok és kapcsolatok ápolása – bár nehezebb feltételek között – tovább folyt, s a szellemi életre való hatásuk mindvégig nyomom követhető. Korszakunkban erdélyi főnemesek házában alakultak ki olyan művelődési központok, amelyek a korabeli iskolákkal, az egyházi szervezettel és az ezekhez kapcsolódó, még eléggé szűk értelmiségi réteggel együtt meghatározták az országrész tudományos-kulturális arculatát.

Egy jelentős magyar könyvtárat összegyűjtő főrangú asszonyt, a református *gr. Bethlen Kátát* (1700–1759) – vagy ahogy ő nevezte magát *Árva Bethlen Kátát* – a magyar irodalomban is kitüntetett hely illeti meg. Szerencsétlen magánélete volt: 32 éves korára kétszeres özvegy, gyermekeit eltemető, illetve gyermekeitől a vallási türelmetlenség miatt megfosztott anya. E sorscsapások következtében élete értelmét a vallás vigasza és a szüntelen munkálkodás adta. Birtokait maga vezette, ipari üzemeket szervezett és támogatott, művészi háziipart (hímzőműhely) alapított. Orvosi ismereteket szerzett, betegeket gyógyított. Jelentős könyvtárat gyűjtött, és maga is írt. Bőkezű mecénása volt az egyháznak, a tanulni vágyó szegény diákoknak. Udvara valóságos szellemi központ, udvari papja hat éven át *Bod Péter*, a neves egyházi író és irodalomtörténész.

Bethlen Kata szellemileg a református puritanizmusban gyökerezett, de – főleg olvasmányai révén – teljesen áthatotta a német pietizmus is. Innen a még életében kiadott imádságos gyűjteménynek bensőséges, érzelmes hangja, innen a gyakorlatias életfelfogás, amely tevékenységét irányította, s az az önelemző, szubjektív hang, amely önéletrajzának művészi prózáját jellemzi.

Könyvtárának *Bod Péter* által összeállított jegyzéke szerint 190 szerző 331 művét gyűjtötte össze. Valamennyi mű magyar nyelvű: 245 eredeti magyar és 86 fordítás, legtöbbször latinból és németből, kevesebb angolból, egy-egy olaszból, ill. törökből. A legkorábbi nyomtatvány 1536-ból való, a legutolsó 1750-ből, a könyvek zöme azonban 1640 és 1750 között jelent meg. A magyarországi nyomdahelyeken kívül főleg német (Frankfurt, Halle, Hamburg, Hannover, Jena, Leipzig, Nürnberg, Oppenheim), németalföldi (Amsterdam, Leyden, Utrecht) nyomdahelyekkel találkozunk, ezenkívül Bécs, Prága és Krakkó fordul még elő. Magyar nyelvű művekről lévén szó, magyarázatra szorul a külföldi nyomdahelyek nagy száma. Ennek kettős oka van: egyrészt protestáns szellemű mű általában nem jelenhetett meg a katolikus Habsburg Birodalom területén, másfelől a nyugat-európai nyomdák magasabb színvonala vonzotta a magyar megrendelőket.

A könyvek 88 százalékát a vallásos irodalom tette ki. A többi, így például egy általános enciklopédia, néhány szótár és nyelvtan (latin-magyar), három jogi munka (törvénykönyvek), egy földrajzi munka, 4–5 történelmi mű

(egy *Marcus Aurelius* életrajz a spanyol *Antonio de Guevarától* és magyar történelemkönyvek), nyolc orvosi mű (elsősorban a gyakorlati orvoslást, sebészetet és gyógyszerelést elősegítő könyvek, köztük egy német szerző, *C.O. Moller* műve) mindössze 12 százalékot ad ki. A klasszikus irodalmat *Curtius Rufus* Nagy Sándor életrajza képviseli. A tulajdonos mindennapi életéhez tartoztak a gyakorlati tudnivalókat közvetítő művek (számítási, gazdasági, kertészeti, gyümölcsstermesztési, állattenyésztési, szakácsművészeti munkák).

A vallásos irodalom műfajilag rendkívül sokrétű: bibliakiadások és -magyarázatok, katekizmusok, hitágazati összefoglalók (nem csak református és evangélikus, hanem katolikus, sőt mohamedán is). Jelen volt a gyűjteményben a magyarországi hitvitázó irodalom 16–17. századi anyagának jó része is. Sok volt a prédikációgyűjtemény, a halotti beszéd, megvannak a különböző kiadású énekes- és zsoltároskönyvek. A teológiai irodalmat többek között *Kempis Tamás*, *Luther*, *Kálvin*, az angol puritánok (*W. Perkins*, *Bayly*), a pietizmust előkészítő és pietista szerzők (*Grotius*, *Arndt*, *Osterwald*, *Gerhard*, *Kegel*, *Franke*, *Lampe*) képviselik. Általában a hitbuzgalmi irodalom a leggazdagabb (vallásos elmélkedések, imádságos könyvek stb.). A keresztény szellemű humanizmust *Erasmus* „*Enchiridion militis christiani*” című műve, a keresztény sztoicizmust a *J.B. Schellenberg* „*Seneca christianus*”-a és *Justus Lipsius* „*Politica*”-ja képviselik.

A világi szépirodalom a gyűjteményből teljesen hiányzik, *Balassi Bálint* is csak vallásos verseivel szerepel. Voltak még a gyűjteményben kéziratok is: 8 szerző 20 alkotása, javarészt korabeli szerzők kiadatlan művei, illetve fordításai.

A gyűjtemény – végrendelete értelmében – a nagyenyedi református kollégium könyvtárába került, amelyet 1849-ben tűzvész pusztított el. Így *Bethlen Kata* könyvtárát csak a fennmaradt jegyzék alapján ismerjük.

Ráday Eszter, Gyulai Klára és Nemes Júlia könyvtára

Ráday Eszter (1716–1764) könyvtára is, egyénisége is szerényebb *Bethlen Katáénál*. Tizenhat évesen lett gr. *Teleki Lászlónak* (1710–1778), *Bethlen Kata* unokaöccsének felesége, s húsz év alatt tizenöt gyermeknek

adott életet. Azoknak a főrangú asszonyoknak a típusába tartozott, akiknek a háztartás, a gyermeknevelés csaknem minden idejüket leköttötte. A különböző hivatalokat viselő, és gyakran távollevő férj helyett a birtok vezetése is nagyrészt rá hárult. Ez a helyhez kötött életmód az oka, hogy csak ritkán hagyhatta el Erdélyt, s még ritkábban jutott el Bécsbe. A családi hagyományok, kapcsolatok azonban igényességre nevelték, a műveltségre való törekvés és a könyvgyűjtés számára is természetes életformát jelentett. Már anyjától 113 magyar könyvet örökölt, s 1757-ben készült könyvjegyzéke mintegy 240 műről ad számot. E gyűjtemény hasonló felépítésű, mint a *Bethlen Katáé*: a vallásos irodalom alkotja a könyvek 90 százalékát, a további 10 százalékából 9 orvosi s néhány egyéb – történeti, mezőgazdasági stb. – tárgyú mű. Sok az azonos könyv *Bethlen Kata* könyveivel, ami érthető: állandó levelezésben álltak, támogatták egymást a könyvgyűjtésben. *Ráday Eszter* gyűjteményében már feltűnik a világi költészet is: igaz, csak egyetlen műve a magyar barokk neves költőjének, *Gyöngyösi Istvánnak*. Ez a könyvtár is csak magyar nyelvű könyveket tartalmazott, kivéve két német énekeskönyvet.

Ráday Eszter még feltehetőleg a csak magyarul tudó nők generációjához tartozott, leánya azonban már gyermekkorában franciául és németül írt leveleket. Fia, gr. *Teleki József* (1738–1796) még gondosabb nevelésben részesült: ő már külföldet járó, európai műveltségű arisztokrata, aki maga is hatalmas könyvtárat hagyott hátra. Eszter bátyja, *Ráday Geleon* (1713–1792) író, költő, egyike volt a legnevesebb magyar könyvgyűjtőknek és könyvtáralapítókknak. Ebben a közegben élve, a bibliofília magától értetődően része a mindennapi életnek, s valóban: a családi levelekben állandó téma a könyvek beszerzése és egymásnak küldése.

Bethlen Kata köréhez tartozott sógornője, *Gyulai Klára* is (megh. 1757), aki 1732-ben lett gr. *Bethlen Imre* (1698–1765) felesége. Férje világot járt, több nyelven beszélő katonamester és szintén lelkes könyvgyűjtő. *Gyulai Klára* is a magyar könyveket gyűjtötte, s egy 1764-ből származó összeírás szerint kb. 150 kötete volt. Az ő könyvei is túlnyomóan vallásos tárgyúak. Gyűjteményében – az előzőekben tárgyaltakkal szemben – meglepően sok a történelmi tárgyú kiadvány és a kéziratok mű. A jeles erdélyi könyvtörténész, *Jakó Zsigmond* szerint *F. A. Lampe* közismert egyháztörténe-

tének itt található kéziratos magyar fordítása valószínűleg egyenesen *Gyulai Klára* számára készült.

Gyulai Klára gyűjteménye – férje könyveivel együtt – a székelyudvarhelyi református kollégium könyvtárába került, s ma is megvan. A tulajdonos bibliofil voltát bizonyítja, hogy könyveit egységes, dúsán aranyozott, barokk ízlésű kötésekkkel, monogrammal és évszámmal látta el.

Az eddig ismertetett gyűjtemények tulajdonosaik kettős igényét elégítették ki: a vallásos művek érzelmi életüket gazdagították, életük vezérfonalává válva, lelki épülésükre szolgáltak, az egyéb művek némi alapvető műveltséget közvetítettek és a gyakorlati élet dolgaiban adtak eligazítást. E lényegében szűkkörű, a feudális világképet szolgáló vallásos-humanista műveltség a század második felében gyökeresen új műveltségnek: a világi szemléletű, racionalista irányzatú, gazdagabb tagozódású francia és német nyelvű műveltségnek adott helyet. A felvilágosodás eszméit közvetítő műveltség befogadása korszakváltást jelentett az erdélyi szellemi életben is. A főrangúak és az értelmiségiek legjobbjai újra nyugat-európai egyetemeken tanultak, hazahozták az új eszméket és azok hordozóit, a könyveket. Eszmék és könyvek másik közvetítő csatornája Bécs, ahol szintén uralkodóvá vált a franciás szellem. Erdélyben divat lett a francia és a német nyelv tanulása, soha nem látott arányú könyvgyűjtés indult, s a nemesi kastélyok természetes tartozékai lettek a kastélykönyvtárak. Erdélyben a 18. század második felében több mint száz francia fordítás jelent meg, s ennél még sokkal nagyobb a kéziratban maradt és így terjesztett fordítások száma. A fordítók között nem egy főrangút találunk: Fénelon Télémaque-ját *gr. Haller László* fordította le és adta ki 1755-ben, Corneille Cidjét *gr. Teleki Ádám* 1772-ben. Fellendült az anyanyelvű irodalom és könyvkiadás is. Az olvasás már nem csak divat, hanem szükséglet is lett: a világban való tájékozódásnak fontos eszköze, amelyet egyre szélesebb rétegek igényeltek.

A férfiak könyvgyűjtését és átállását az új kultúrára, szerényebb mértékben ugyan, de követik a női könyvgyűjtők is. Az erdélyi *br. Korda Zsigmondné gr. Nemes Júlia* könyvtára átmeneti típust képvisel. Az előzőkben bemutatott mindhárom könyvgyűjtővel személyes kapcsolatban állt, de gyűjtése csaknem két évtizeddel későbbi az előzőkéhez képest. Az idők jele, hogy 224 kötetes könyvtára már nem

kizárólagosan magyar könyvtár, és a nem valószínűleg irodalom részaránya is valamivel nagyobb. *Nemes Júlia* olvasott németül és franciául, fő gyűjtési területe azonban a kortárs magyar irodalom volt. Elődeitől abban is különbözött, hogy nem a régi könyvek felkutatása és megszerzése érdekelte, hanem az élő, új szellemű irodalom. A gyűjtést 1742-ben kezdte, legintenzívebben 1760 és 1770 között folytatta. Miután 20 évesen ő is özvegyen maradt, könyvgyűjtése, mecénási tevékenysége lényegesen természetes cselekvési vágyát elégítette ki. Feljegyezték róla, hogy műveltségével, tájékozottságával erdélyi kortársai előtt nagy tekintéllyel bírt. Könyvtára végrendeletileg ugyancsak a székelyudvarhelyi kollégium könyvtárába került, akárcsak *Gyulai Kláráé*.

Bethlen Zsuzsanna gyűjteménye

A következő női könyvtár tulajdonosa, *gr. Bethlen Zsuzsanna* (1754–1797) már egy nemzedéknyivel fiatalabb volt. Tizenhat évesen lett az egyik legnagyobb magyar bibliofil és könyvtárépítő, *gr. Teleki Sámuel* erdélyi kancellár (1739–1822) felesége. Az 1780-as évektől kezdve *Bethlen Zsuzsanna* már nem egy vidéki birtokon, hanem különböző erdélyi városokban, a 90-es évektől pedig Bécsben élt. Tájékozottsága, kapcsolatai és anyagi lehetőségei kortársainál szélesebb körű könyvgyűjtést és irodalomspártolást tettek számára lehetővé. 1770-től sajátkezüleg vezette könyveinek jegyzékét, amelyet később férje – saját könyvtárának négykötetes katalógusához csatolva – nyomtatásban is közzétett. Ez a 885 művet, mintegy 1200 kötetet magában foglaló jegyzék csak magyar nyelvű könyveket tartalmaz. *Teleki Sámuel* tudatosan törekedett arra, hogy saját, mintegy 40 000 kötetes könyvtára mellett egy magyar nyelvű gyűjtemény jöjjön létre, ezért számos magyar könyvet feleségének ajánlkozta, míg egyes idegen nyelvű műveket a katalógusban a saját könyvei közé sorolt.

Bethlen Zsuzsannára elődeitől is maradtak könyvek: közel 200 kötetet férje nagynénjétől, *Rhédei Zsigmondné Wesselényi Katától* (1733–1788) örökölt. Ennek megfelelően a jegyzékben szereplő címekből 107 azonos a *Bethlen Kata* könyvtárában meglévővel, vagyis a könyvtár egy része a század első felének ízlésvilágát is őrzi. Annál változatosabb azonban az újabb rész, *Bethlen Zsuzsanna* saját gyűjtése. Ez gyakorlatilag tartalmazta mind-

azt, ami a századvég könyvgyűjtője számára magyar nyelven elérhető volt, mind eredeti művekben, mind fordításokban. (Mi itt most csak az utóbbiakkal foglalkozunk.) A görög-római klasszikusokból megvoltak *Homérosz*, *Aesopus*, *Plutarkhosz*, *Plautus*, *Terentius*, *Vergilius*, *Cicero*, *Cornelius Nepos*, *Curtius Rufus* művei. Kissé megkésetten, de megjelentek a kortárs világi széppróza fordításai: először a heroikus regény (La Calprenède: *Cassandre*), majd az államregények (J. Barkley Argenise, Fénelon *Télémaque*-ja, J. F. Marmontel *Bélisaire*-je, L. Holberg utópisztikus *Klimiusa*, Ch. F. Sintenistől *Hallo's glücklicher Abend*), végül a szentimentális regény (Ch. F. Gellert: *Leben der schwädischen Gräfin von G.*, J. M. Miller: *Sieglwart*). A szentimentális irodalmat még számos szerző képviseli (S. Gessner, E. Young, J. Hervey, J. F. Marmontel). A francia irodalomból több szindarab szerepel: *Corneille*, *Molière*, *Voltaire* művei. Az olasz irodalmat *Metastasio*, a németet az előbbieken kívül még *G. W. Rabener* és a színműíró *Kotzebue* képviselik. Tágabb horizontú, új szemléletű könyvvilága ez, egészen más, mint *Bethlen Kata* kálvinista-puritanista-pietista könyvtára. Találunk az új társadalmi-politikai eszmékről közvetlenebbül is szóló műveket, például a felvilágosult abszolutizmus olyan nagyhatású hirdetőinek, mint *K. A. Martini*, *A. Blumauer*, *J. L. Ewald* és *S. J. Schröckh* műveit (utóbbi a „*Friedrich II. im Elysium*”-ot), és egy művet magától *II. Frigyes*től. A kor alkalmi politikai irodalmából az antiklerikalizmusáról ismert *Friedrich Trenk* nevét említjük. Több könyv számol be a forradalmi Franciaország eseményeiről.

Az egyes tudományterületek is bővebben vannak képviselve, mint a század első felének könyvgyűjteményeiben. Több az összefoglaló egyetemes és magyar történeti és földrajzi mű, erőteljesebb a természettudomány anyaga (már olvasható magyarul Newton főműve és A. Werner ásványtana), bőséges a mezőgazdasági és az orvostudományi irodalom (eredeti művek mellett sok a németből fordított, de akad francia szerző is), megjelenik a pedagógia (J. Locke-nak a gyermeknevelésről írt műve).

A címeknek 63 százaléka a vallásos irodalom, egyedül a különféle bibliafordításokból 11-féle van. E rész nagyjában hasonló az előzőekben ismertetett gyűjteményekhez, kivéve néhány újabb fordítást, például *W. Derham* megkésetten lefordított *Physico-theológiáját* (1713, magyar fordítása 1793-ban), amelyben

a protestáns ortodoxia is szentesíti a newtoni világképet, és *J. G. Sulzer*nek a teológiai racionalizmust képviselő művét.

Bethlen Zsuzsanna könyvtárának tehát már 37 százaléka nem vallásos jellegű, s ez a korábbi gyűjteményekhez képest jelentős változás. A művek nagyobbik része, mintegy háromnegyede a 18. században jelent meg.

A Teleki házaspár az általa gyűjtött könyvtárat közhasználatra szánta. *Teleki Sámuel* már felesége halála után nyitotta meg 1802-ben Marosvásárhelyen, egy külön e célra emelt épületben, könyvtárat a nyilvánosságnak, hozzászólva – önálló gyűjteményként – felesége könyvtárat is. A Bibliotheca Telekiana ma is működő, múzeális jellegű könyvtár.

Újfalvy Krisztina könyvtára

A következő gyűjtemény tulajdonosa már nem főrangú személy, hanem egy erdélyi köznemesi családból származó költőnő: *Újfalvy Krisztina* (1761–1818). E korban már Magyarországon sem volt ritka az irrogató-verselgető asszony, de *Újfalvy Krisztina* egyéniségével, írásainak hangvételével egészen eredeti szintet képviselt. Őt tekintették az első emancipált nőnek Erdélyben: önállóan, férjétől különváltan élt, irodalmi körökkel érintkezett, színházi előadásokat látogatott. A férfakkal, mint egyenrangú szellemi társ érintkezett, társalgott és levelezett. Műveltségét tekintve autodidakta, könyvtárában csak magyar könyvek voltak, de fennmaradt egy színmű kézírata, melyet ő fordított németről magyarra. Verseire az életigenlő magatartás, a szenvedélyes temperamentum és az a modern érzékenység jellemző, amelyet a szentimentalizmus érzelmi lázadása Európa-szerte divatba hozott.

A fennmaradt könyvjegyzék 173 művet sorol fel, de csak a század végéig megjelent műveket tartalmaz, tehát a költőnő élete első szakaszában szerzett könyveiről tudósít. A gyűjteménynek pontosan a fele szépirodalom, s a vallásos művek itt már csak 20 százalékot tesznek ki. A további 30 százalék megoszlásában első helyen állnak a felvilágosodás ideológiájával összefüggő politikai iratok, valamint a történelem és a földrajz tárgykörébe eső művek. A könyvek legnagyobb része az 1780-as–1790-es években jelent meg, s szinte kivétel nélkül magyarországi nyomdahelyeken. Bizonyosága ez annak, hogy friss kortársirodalmat tartalmazó könyvtárral van dolgunk, de tükrözi a

hazai nyomdák fejlődését is, amelyek a szabaddabb szellemű jozefinista egyház- és kultúrpolitika hatására ekkor már ontották a kiadványokat. (A Magyarországon az 1712 és 1790 között megjelent könyvek kétharmada 1765 és 1790 között látott napvilágot.)

Az idegen nyelvből fordított művekből kb. ugyanazokat a szépirodalmi alkotásokat találjuk, mint *Bethlen Zsuzsanna* könyvtárában. A színműirodalom viszont gazdagabb, nyilván az egyéni érdeklődésnek megfelelően. (Hamlet-fordítás is van.) A többi szakterületen is sok a párhuzamos mű, érdekes kivétel a szabadkőműves irodalom felbukkanása. (J. A. Starck német professzor művének fordítása.) Az eredeti magyar művek közül érdekes a nők politikai egyenjogúsításáról szóló két kiadvány, amelyek 1790-ben a nők legalább passzív (hallgató) részvételét követelték a magyar országgyűlésben. Franciaországban a következő évben, 1791-ben foglalkozott egy röpirat ugyanezzel a kérdéssel.

Újfalvy Krisztina könyvtára – éppúgy, mint saját kéziratának jelentős része – szétszóródott, elkallódott. Verseinek is csak csekély hányada maradt fenn, tanúbizonyosságául egy független szellemű, lírai egyéniségnek.

Az újabb alapítású, tehát elsősorban a felvilágosodás irodalmát tartalmazó kastélykönyvtárak száma Magyarországon és Erdélyben a század végére már néhány százra tehető. E családi könyvtárak közül egynél bizonyíthatóan erős a női tulajdonos befolyása: ez a honnői kastély Csáky–Erdődy-féle könyvtára.

Gróf Erdődy Júlia és gróf Zichy Miklósné könyvtára

A Bécsben franciás műveltséget szerzett *gr. Csáky István* (1711–1810) és felesége, *gr. Erdődy Júlia* Magyarország északi részén, Homonnán lévő kastélyukban az 1760-as évek közepétől gyűjtötték könyvtárukat, mely különösen gazdagon tartalmazta a 18. századi francia nyelvű irodalmat. *Erdődy Júlia* rendkívül eszes, művelt nő volt, szenvedélyesen gyűjtötte és mohón olvasta a francia könyveket. A könyvekbe tett bejegyzései a dogmatikus vallást elvető szabadgondolkodóra vallanak. Kastélyában a párizsi szalonok mintájára folyt az élet, a vendégek szellemes és szabad társalgást folytattak, a társaság középpontja mindig a ház úrnője volt. A Csáky–Erdődy

házaspár a hetvenes években nyári kastélyt is építtetett, amelyet Sans-Soucinak neveztek el, s parkjában mindazt létrehozták – Versailles és Trianon mintájára –, ami a korabeli angol és francia parkok jellemzője volt.

A 19. század első évtizedében készült könyvjegyzék mintegy 3800 művet (kb. 5000 kötetet) sorol fel. Valamennyi mű francia nyelvű, még a görög-római klasszikusok is francia fordításban szerepelnek. Kortárs könyvtárról van szó: néhány 16. századi, mintegy száz 17. századi könyvön kívül, a művek a felvilágosodás századának termékei. A három leggazdagabban képviselt terület: a történelem, a filozófia és a regények.

A 16. századi anyagból érdekes a hugenotta pamfletek és versek gyűjteménye. A 17. századból filozófusok és szabadgondolkodók: *Charron, Pascal, Gassendi, Hobbes, Locke, Puffendorf* csaknem valamennyi műve megvan. A 18. századi francia fordítási irodalomból a már említett klasszikusok (főleg *Cicero* és *Tacitus* művei), mintegy 250, angoltól fordított mű (regény, utleírás, filozófiai mű) és számos német szerző szerepel (*Lessing, Gellert, Haller, Wieland, Wolf, Campe, Meissner, Moser* stb.)

A gyűjteménynek az eredeti francia irodalmat tartalmazó része csaknem teljes spektrumát mutatja a század francia alkotóinak. A felvilágosodás filozófiai irodalmából *Voltaire* összes művei és számos első kiadása, a nagy francia enciklopédia, valamint *Rousseau, Diderot, Maupertius, La Mettrie, Helvetius, Buffon, Holbach, Condillac* művei. Gazdag a szabadkőműves irodalom, és képviselve van az antifilozófus, *Voltaire*-ellenes irányzat is. A közgazdasági irodalomból *Condorcet* és *Mirabeau* műveit említjük. A történettudomány igen gazdag: *Voltaire* alapvető munkáin kívül többek között *Rollin, Raynal* és *Mably* összes művei. Jelentékeny a mémoires-irodalom és a politikai röpirat-irodalom. Sok az utleírás, a kor e népszerű műfaja (pl. *Histoire générale des voyages* 77 kötetben, *Voyages imaginaires* 39 kötetben). A szépirodalomból leggazdagabb a regény- és meseirodalom (*Marivaux, Prévost, Restif de la Bretonne* összes műveikkel, keleti mesegyűjtemények stb.). Jelentékeny a színműirodalom (*Corneille, Racine, Voltaire, Crébillon, Du Belloy, Marivaux, Boissy, Legrand, Palissot, Nivelles de la Chaussée, Diderot, Mercier, Beaumarchais*). Bibliográfiák, grammatikák, szótárak, valamint az újságok és folyóiratok teszik teljessé a

gyűjteményt (Journal Littéraire, Annales Politiques et Littéraires).

A házaspár a könyveket Bécsből hozatta, s ezek egyrészt párizsi, amszterdami, kölni, frankfurti és berlini nyomdák termékei voltak, de számos francia nyelvű kiadvány bécsi kiadótól származott (Ghelen, Gay, Kurzböck, Schrämbl, Trattner). A könyvek között számos tiltott mű volt, amelyek behozatala csak a cenzurát megkerülve volt lehetséges – leszámítva II. József uralkodásának szabadabb szellemű éveit, tehát az 1780 és 1790 közötti időszakot, s még az utána következő néhány évet. Több korabeli adatunk van arra, hogy az Ausztriába bort szállító magyar földbirtokosok szekerei úgy tértek vissza Magyarországra, hogy a tiltott könyvek a boroshordókban voltak elrejtve.

A Csáky–Erdődy házaspár igen nagy összeggel adózott könyvgyűjtő szenvedélyének, franciás életvitelének. A költségeket fokozta, hogy a könyveket be is köttették, nagyrészüket aranyozott félbőr-kötésbe. A 90-es években jelentkeztek a pénzügyi nehézségek, 1803-ban már árvereztek Sans-Souciban, s néhány évvel később eladásra került az egész könyvtár. A könyvjegyzék az eladás alkalmából készült, eladóként „Julianna Csáky geborene Erdődy” szerepelt. Az új tulajdonostól a könyvek Arad városának közkönyvtárába kerültek.

Végezetül egy, a mai főváros területén, pontosabban Óbudán keletkezett női könyvtárát említünk. Tulajdonosa, *gr. Zichy Miklósné gr. Berényi Erzsébet* jelentős vagyon birtokosa volt, s 38 évi özvegység után, 81 esztendő

korában halt meg 1796-ban. E hosszú, magányos élet kedvezett az olvasásnak, a könyvgyűjtésnek: a grófnő 2000 kötetes könyvtárát gyűjtött össze, amelyet a pesti Egyetemi Könyvtárra hagyott. Könyvtára nagyrészt francia és német nyelvű műveket tartalmazott, jóval kevesebb a magyarországi latin, illetve a magyar nyelvű mű. A tulajdonos érdeklődési körébe elsősorban a szépirodalom (Gomez: *Les cent nouvelles nouvelles*, Lesage: *Gil Blas*, Fielding: *Tom Jones*, francia fordításban), az útleírás (*Histoire générales des voyages*), a francia mémoire-irodalom és a történelem tartozott (Calmet: *Histoire universelle*, 16 kötetben, Fleury: *Histoire ecclesiastique*, 36 kötetben stb.).

A bemutatott példák nem adhatják a 18. századi magyarországi női könyvgyűjtés teljességét – a levéltári kutatások még további könyvjegyzékeket tárhatnak fel s hozhatnak új eredményeket a possessor-kutatások is –, mégis jól illusztrálják a fejlődés vonalát. A csaknem kizárólag vallásos irodalmat tartalmazó könyvtáraktól eljutottunk a felvilágosodás filozófiai irodalmát magában foglaló gyűjteményekig, a teljes magyarnyelvűségtől a francia nyelv egyeduralmáig. A pietista *Bethlen Katától*, az egyéniség érzelmi felszabadítását megvalósító költőnőn, *Újfalvy Krisztinán* keresztül a szabadgondolkodó, Voltaire-követő *Erdődy Juliáig* vezető út nem csak a magyarországi női bibliofília kifejlődését mutatja be, de híven tükrözi a század ideológiai forradalmát is.

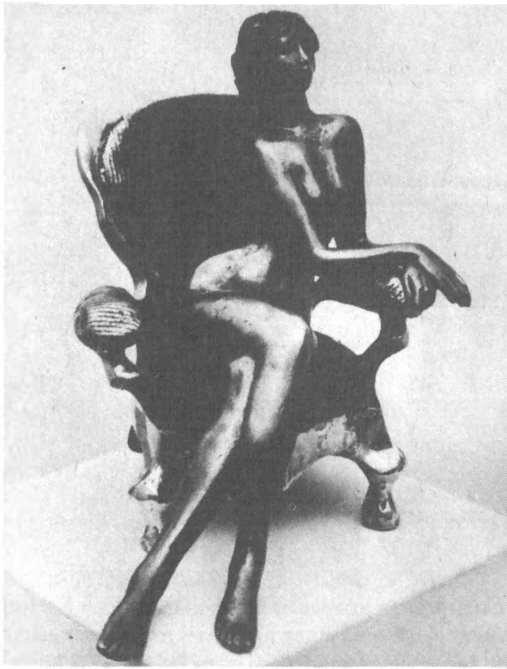
Somkuti Gabriella

Kunszentmiklóstól Debrecenig és tovább... (VII.)

Maradandó szenvedélyeim

A cédulák. Van a szobámban egy tekintélyes doboz. Benne nagyméretű borítékok, vagy harmincan. A dupla nagyságú borítékokban normál méretű borítékok, ezekben pedig rengeteg cetli. Választékosabban: cédula. Minden cetlin egy vagy több följegyzés, kiírás, idézet könyvekből, újságokból s megfigyelt élőbeszédből.

Mi a kritériuma annak, hogy egy adalék beillik valamelyik borítékomba? Kissé vulgárisan megfogalmazva: legyen benne keresztkezés. Másképpen: szerkezete leírható legyen ezzel a sorrenddel: a b b a. Még pofonegyszerűbben: vegyünk egy valamit, tegyünk hozzá egy másikat, ismételjük meg ezt, majd ismételjük meg az elsőt. Miért kell cifrázni a dolgot ezzel a

valamivel? Mert ez nemcsak nyelvi jelenség lehet – szó, mondat, szöveg –, hanem épület, szerszám, tárgy, dallam stb. Az új magyar népdaltípusban a dallamok egy részének szerkezete is így írható le. Más területre kipillantva: a kéziszerszámok az ollótól a svéd fogóig szintén ilyen alakot öltöttek.

Az a b b a szerkezet határtalanságára gimnazista koromban csodálkoztam rá először. Görög órán.

Kövendi Dénes tanár úr, *Kunszentmiklós* legtudósabb embere mondta ezt a közmondást (magyar fordításban írom ide): Tücsök a tücsöknek kedves, / hangyának a hangya.

Ma is föl tudom idézni annak a görög órának a hangulatát. Már akkor megsejtettem, hogy itt sokkal érdekesebb dolgok rejtőznek, mint ez az együgyű cseréje két ragos nyelvi alakzatnak.

Évek, évtizedek teltek el, s az x-es szerkezetek még mindig csak gyengéden mozogtak bennem. Csináltam egy ötletleírást a *Jel-Kép* magazinban, s ahhoz képest, hogy csak futólag magyaráztam el témám lehetőségeit – nem is volt lesújtó a reagálás.

Próbáljuk másképpen. Vessünk egy-egy pillantást nagy boritékaim vezérszavaira. Bár ez csak egy csepp a cédulák tengeréből, ennyiből is kitűnik – legalábbis nekem –, hogy csupa x

világban élünk, s mi magunk is keresztezésekből épülünk föl.

Biológia. *Bahtyin: Adalékok a lakomaábrázolások kulturtörténetéből:* Az ember az evés aktusában jókedvűen és örvendezve találkozott a világgal. E találkozás azt fejezte ki, hogy az ember erősebb a világnál, mert ő nyeli le a világot, nem pedig a világ őt; az evés az ember fölényét kifejező értelemben törölte el a határt ember és világ között.

Vörösmarty: Csongor és Tünde: Ördögfiak: Jobb, ha esszük, mint ha ő esz.

Címek. *Roman Jakobson: A költészet grammatikája, a grammatika költészete. Bolyai Farkas: Két szomorújáték. A virtus győzelme a szerelmen. A szerelem győzelme a virtuson.*

ÉN – TE. *Shakespeare: A velencei kalmár:* A szemed / Elvárásod s kétfelé osztott engem. / Egyik felem tiéd, másik tiéd, / Illetve enyém, így hát tiéd, / Mivel tiéd. (Vas István fordítása.)

Szabó Lőrinc: Hajnali himnusz: mert hang vagyok én, visszhang vagyok én: / magam visszhangja, rugalmas / színek kacagása, szeméd színe, zápor, fény / és árnyék: Te vagyok én.

Erkölc. *J. Ch. Beer: Dictionarium Quadrilingue: Vénus – Szerelem Istenasszonya, item Szépség, ékesség, diszesség, item Bujaszerelem, Szerelemnek tüzes lángja, Tisztátalanság.*

Geleji Katona István: Magyar grammatika: Néha még a tisztességes nevezetet is gyalázatosért vészik; mint a jóembert bolondért vagy csúfért; a drága embert latorért etc.

Hasonlat és metafora. *Sipulusz:* Ha igaz, hogy az építészet megfagyott zene, akkor az építészek megfagyott muzsikuskok. És ha az építészet megfagyott zene, akkor a zene felolvadt építészet. A muzsikuskok pedig felolvadt építészek. Tekintettel a közfelháborodásra, nem folytatom.

Földi János: Kritika és rajzolat a magyar fűvésztudományról: Comparativa cognitio, melyben sok homályos és nem mindeneknek szembeűnő vagyon. Innen mondják, hogy minden hasonló egyszersmind különböző is.

Charles Baudelaire: Előhang: A költő egyetlen szó, a kötőszó segítségével teszi ártalmatlanná a rögeszmét. A kötőszó költői játék szintjére redukálja a „bogarasság” szimptomáját.

Irányok. *Esterházy Péter: Termelési regény:* Ha én főnök volnék – bizonyos szint fölött nem sülyednék bizonyos szint alá.

Dugonics András: Könnyű a borból ecetet csinálni, de nehéz az ecetből bort.

Jelek. *Zolnai Vilmos: A művészetek eredete:* A mintegy százezer éve keresztbe tett medve-szárccsontok, fölöttük koponyával – a rajzuk immár emberi csontoké – máig halálos veszély jelzésére szolgál.

Névtelen költő: Kasza, 1671: Keresztes lilium, liliumos kereszt / Szűz szép jövőseket Menny-országban ereszt. / Mennyen, Földön méltán jó sorsát kívánja / Szendi Ferencnek kettős oroszlánnya.

Késői válasz. *Esterházy Péter: A beszéd:* Ahogy az új vicc mondja: örült rendszer, de van benne beszéd.

Karinthy Frigyes: Verba manent, / scripta volant. / A szó megmarad, / az írás elröpül.

Kölcsönös kapcsolat. Arany János levele Szél Piroskának: ...ha a falusi leányt kinevetik a városban, bizony a városit is falun, ha azt sem tudja, magról terem-e a kiffi, vagy a földből ássák.

John Keats: Ode on a Grecian Urne: Beauty is truth, truth beauty.

Ovidius: Ars amandi: Spectatum veniunt, veniunt spectantur ut ipsae.

Blaise Pascal: Gondolatok: Ha minden éjszaka ugyanazt álmodnánk, éppúgy hatna ránk mint a mindennapi dolgok. És ha egy mesterember bizonyos volna benne, hogy minden éjjel tizenkét órán át azt álmodja, hogy király, azt hiszem, majdnem olyan boldog lenne, mint az a király, aki minden éjjel tizenkét órán át azt álmodná, hogy mesterember.

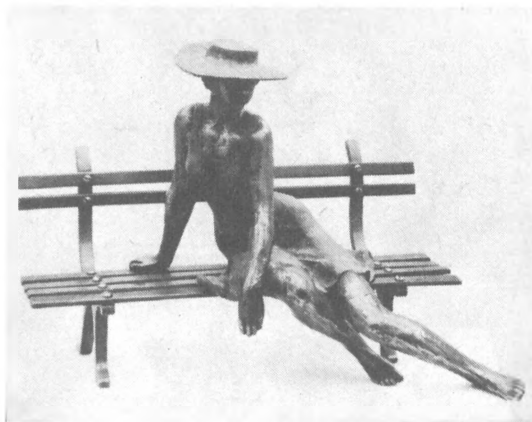
Borges: Az elágazó ösvények kertje: ...hogyan lehet egy könyv végtelen? Nem láttam más lehetőséget, csak ha a könyv ciklikus kerék. Olyan könyv, amelynek utolsó lapja azonos az elsővel és így folytatható a végtelenségig.

Mágia. *Mennyei Jelenések 3/7.* Ezt mondja amaz szent és igaz, kinél a Dávid kolcsa vagy, ki megnyitja és senki be nem zárja, és bezárja, senki meg nem nyitja.

Apácai Csere János: Magyar Enciklopédia: A cédrus. Az élő és jól lévő fákat megvesztegeti és megrothasztja, a rothadtakat és a megvesztegetteket pedig megújítja és megoltalmazza.

Megfordítások. *Talmud: Felfordult világot látok: / Akiknek fent kellene lenniök, / alatt vannak, / és akiknek alatt kellene meglapulni, / fent feszítenek.*

Karl Kraus: Az istenek szerencséje: A régi istenek nyugton ma sem maradnak, / nincs vége-hossza a peresedésnek: / Újabban Merkur istene a hadnak / s a marcona Mars a

kereskedésnek. (Fordította *Kosztolányi Dezső.*)

Michel Tourniere: A rémkirály: A parlamenti mentelmi jogot áldásos inverzióként kell alkalmazni, vagyis minden állampolgárnak joga van vadászati engedély nélkül rálőni a pus-kája elé kerülő politikuskokra.

Metatézis. (*Illyés Gyula* öntudatlan tiszteletadása *Sinka István* előtt.) Sajtóhiba a Bartók versben, a *Kézfogások* kötet 194. lapján: Azt! Földre hullt / pohár fölcattanó / szitokszavát, fűrészfoga közé szorult / reszelő sinkogató (!) / jaját tanulja hegedű / s éneklő gége.

Vargha Lili metatéziseiből (1985. január): Leteszem a papucsom. / Este van, este van, ki-kinyúl a gomba.

Bulgakov: Kutjaszív: Gömböc olvasott. Olvasott!!! Én jöttem rá. A „Glavribá”-ból. Visszafelé olvasott. Tudom is, hol van ennek a talánynak a megfejtése. A látóideg keresztződésében.

Mondatépítés. *Révai Miklós: Kalauz:* Még ennél is türehtetlenebb azoknak szabadságok, a' kik tövel-heggyel öszve-hánnyák az igéket; a zabolát a' Pegazusnak farkához, a farmatringot pedig a szájához alkalmazzák.

Csokonai: Levél Lillához (1798. március 18.): De van levelem az én Lillámtól, van az én Lillámtól levelem.

Gulyás Pál: Ismét kopaszon: Levágattam hajam rövidre, / rövidre vágták az eszem!

Hiba-e vagy érték? *Balassa Iván: Karcsai mondák:* No, megint volt egy, Tomorinak hívták, egy ember, egy vén ember, vén Tomori.

Paradoxon típusok. *Szász Imre: Önékrológ:* Szász Imre, semmilyen díjas író, az Élet és Irodalom volt olvasószervezője tragi-

kus lassúsággal elhunyt. A Magyar Országos Horgász Szövetség a Magyar Írók Szövetsége halottjának, az Írószövetség a Horgásszövetség halottjának tekinti.

Lábas Endre: Verseny: Gyorsan futunk / Gyorsabban / Még gyorsabban / Hiába / Előtünk a lekörözöttek.

Garcia Lorca: A sötét szerelem szonettjei: Jaj titkos szerelem hangja homályos! / bégetés bárány nélkül! (vö. Lewis Carrol.)

Jean Paul Sartre: Valéry kispolgári entellektüel, ehhez nem fér kétség. De nem minden kispolgári entellektüel Valéry.

Plusz-mínusz. *Weöres Sándor: Nirvána:* Ezen a világon: / nincsenek azonosak, / vannak hasonlóak. / Másvilágon: / mind azonosak, / nincsenek hasonlóak.

Johann Nepomuk Voss: Epigramma: ami új benne, nem jó / ami jó benne, nem új.

Cicero: Gondolatok: A háznak a házigazda adja meg a becsületét, és nem a ház a házigazdának.

Quodlibet. *Mars és Bacchus egymással való viaskodásairul.* (Ismeretlen szerzőtől, XVII. század): Karabinja léssen szarvasnak sült compja, / Hosszú, húsos kolbász ennek pantalérja, / Egy ökör bokája léssen tollas botja, / Borjú, bárány béli föltekert kanócja.

Arany János: Buda halála: Borjú nyerítését, uraim! kergettem, / Nyúl köhögős álmát agyon is ütöttem, / Veréb árnyékába szalma

nyilat löttem, / Vén fa csikorgással tarsolyt teletömtem.

Szerepcsere. *András Sámuel: A magyar Democritus:* Kátónak egy barátja reggel nagyon megütődék, mikor látná, hogy a csizmáját elrágta az egerek. Ijedtében Kátóhoz siette jelenteni. Semmit sem, monda Kátó... Már ha a kegyelmed csizmája rágta volna el az egereket, a' nagyobb csoda volna.

Márai Sándor: Föld, föld...: Ebben az időben néha eszembe jutott egy Karinthy-vers egyik sora – visszatérően, ahogy egy dallamfoszlány (mint a mouche volante a recehártyán) megtapad az eszméletben. A sor így ment: „Inkább a férgek egyenek meg, / Mintsem én egyik férgeket”.

Illyés Gyula: L. Z. halálára: A sakálok dalolnak / és a pacsirták vonítanak.

Kosztolányi Dezső: Stralsund: Jaj, kisfiam, a vonatok rohannak, / fut az idő, lelkembe ne kutass, / lásd, én gyerek szeretnék lenni, mint te, / nem fáradt, elsőosztályos utas.

Színesztélis. *Dante: A pokol:* Most minden fénytől néma helyhez értem.

Shakespeare: Szent-Iván éji álom: Úgy teszszik, mintha én... mintha nekem izé – de az ember futó bolond, ha meg akarja mondani, mim volt nekem. Ember szeme nem hallott olyat, ember füle nem látott olyat, ember keze nem képes azt ízlelni, se nyelve felfogni, se szíve kimondani, milyet álmodtam.

Lakatos István: Ugyan, miféle kutya ez? (Szabó Lőrinc az ablaküvegezésről): A jó mester a fülével vág. És – tette hozzá – az ujjával hall.

H. H. Stuckenschmidt: Festészet és zenei gondolkodás a modern művészetben: Kandinszky Sárga hangzása, saját kommentárja szerint, három elvet alkalmaz: 1. Zenei hangot és annak mozgását, 2. testi-lelki hangzást és annak mozgását, amit emberek és tárgyak segítségével fejez ki, 3. színes hangot, és annak mozgását.

Tárgyak. *Ingmar Bergman: Camera obscura:* Az öreg Lolla mondja: Ingmar vasárnap született, azért ő láthatja a tündéreket. De ne felejtse el, hogy ilyenkor két ágat kereszt alakban maga elé kell tartania.

Kardos G. György: Krimi: A rendőrség feltalált egy fegyvert, amely lövés közben fényképez. Válaszul a gengszterek feltaláltak egy fényképezőgépet, amely felvétel közben lő.

Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága: Az édesapám juhász volt, őtöle mindig azt

tanultam kint a birka mellett, én voltam vele több éveken keresztül, ha leültünk a földre: – A kampót keresztbe ne tedd egymáson, fiam. Azt tanuld meg.

Van párja – nincs párja. *Toldy Ferenc* levele *Arany János*hoz: Az utózmányok az előzményt teljesen kommentálják.

Versalkotás. *Kölcsey Ferenc: Hymnus a magyar nép zivataros századaiból:* Isten áldd meg a magyart / Jókedvvel, bőséggel ... Szánd meg, Isten a magyart, / Kit vések hányának.

Vörösmarty Mihály: Szózat: Hazádnak rendületlenül / Légy híve, oh magyar ... Légy híve rendületlenül / Hazádnak, oh magyar...

Molnár Antal: Harmóniai dualizmus: Te-kintettel arra, hogy az egyszólamú zene zárlati a hang leszállásával járnak együtt, magától érteődik, hogy az egyszólamú zene hangsorait inkább felülről lefelé képzeltek el, mintsem

megfordítva; viszont a többszólamúság, amely a legmélyebb (basszus) tartóerején nyugszik, inkább a hangsorok alulról felfelé való elképzelésére késztet. E kétféle gondolkozásmód után egybeolvadt a többszólamúság századai folyamán oly módon, hogy az együtt hangzó hangok viszonyát minden esetben alulról felfelé határozták meg; viszont a dallamok maguk lehettek hangközi természetükben lefelé hanyatlók (az alsó alaphang felé esők, szűk jellegűek, mollszerűek) és lehettek emelkedő, tág jellegűek (a felső alaphang felé törekvők, dúr-szerűek). Ezen a különbségen alapszik a dúr és moll általános esztétikai ellentéte, amely a hangsorokban úgy nyilvánul meg, hogy a legdúrserűbb skála hangközei *megfordított irányban* a legmollserűbb skálát adják: c d e f g a h c – c desz esz f g asz h c. (*Folytatjuk*)

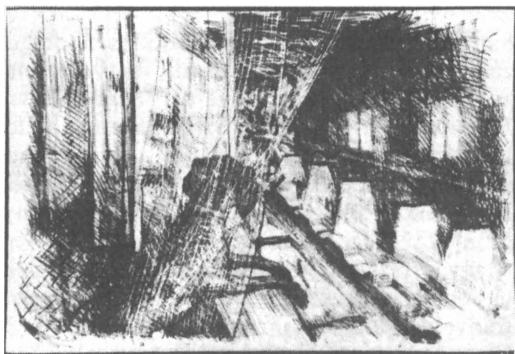
Vargha Balázs

A kézirat nem ég el

Bulgakov Mester és Margaritájában mondódott el a világirodalomban talán leghangsúlyosabban, hogy a kéziratok nem égnek el, nem semmisülnek meg; ha valaki megírta a mesterművet, az megmarad. Úgy látszik, ez nem csak metaforikusan, átvitt és mélyebb értelemben igaz. *Buda Ferenc*nek most megjelent verseskötete, a *Csöndország* javarészt olyan költeményeket tartalmaz, amelyeket 56 októbere ihletett, az „eseményekkel” párhuzamosan, azokra reagálva születtek, és amelyeknek egy örökkévalóságig nem volt az égvilágon semmi esélyük sem arra, hogy valaha is napvilágot láthassanak. Maga a költő sem vigyázott rájuk. Ő kiírta magából az élményt, a torokszorító tragédiát (*Rend, Tizenöt-húszéves halottak, Pesten esik a hó, Mécsesszemű remény* stb.), verseit sorsukra bízta. Illetve nem egészen a sorsra. Ez derül ki a kötetvégi köszönetmondásból: „Köszönetet mondok végezetül Für Lajosnak, amiért ötvenhatos verseim kéziratát három évtizeden át hűségesen megőrizte. Nélküle e kötet aligha láthatott napvilágot.” Für Lajos valóban köszönetet érdemel, nemcsak a szerzőtől. *Buda Ferenc* ötvenhatos versei ugyanis nemcsak költőjük legjobb művei közé tartoznak. Értéküket nem egyszerűen az alkalom, az ihlető történelmi háttér kölcsönzi nekik. A költő poétikailag is megfelelt a pillanatnak, „ércnél maradandóbb” emléket állított a vértanúknak, a tizen- és huszonéves hősöknek, mártíroknak. Különös érzés lapozgatni a kötetben, kivált annak, aki *Buda Ferenc* későbbi munkáit is ismeri. A költő sokáig, nagyon sokáig nem talált rá arra a hangra, arra a modern versszerkezetre, arra a – nem túlzás a szó – csodálatos versalakzatra, amelyet – úgy látszik, csak a nyolcvanas évek végén talált meg újra. A kötet végén ezek a nyolcvanas évekből származó, az első rész darabjaira rímelő költemények találhatóak.

A talán igénytelen küllemű, egyszerű borítékú kötet a magyar líra nagy eseménye. Öröme, kedves meglepetése lehet a költészet minden kedvelőjének, de természetesen azoknak is, akik talán kevésbé érzékenyek a „formára”, annál inkább veszik a közvetlen, történelmi üzenetet. (*Buda Ferenc: Csöndország. Bp. 1991. Arany Lapok Kft. 86 Ft.*)

Servus Ungarn

Nagy hibát követnek el azok a honfitársaink, akik hétről hétre, vagy még tán ennél is gyakorabban lépik át az osztrák határt Nickelsdorf-nál, és úgy bonyolítják le apró-cseprő bevásárlásaikat, hogy nem fordítanak figyelmet azokra a látnivalókra, amelyek pedig ingyen kínálják magukat. A határállomástól a második falu Gattendorf, s ha itt jobbra fordul az autós, Potzneusiedlbe ér, és néhány perc múlva különösebb keresgélés nélkül ráakad egy gyönyörű kastélyra, melynek eredeti tulajdonosa a Bathyány család volt. A patinás épület, amelyben antik bútorok és könyvek, öreg zeneszerszámok, játékok és egyéb csecsebecsék várták az érdeklődőket, évek óta mint régiségkereskedés és múzeum üzemelt. Volt azonban néhány kihasználatlan helyiség, mint például a hatalmas zeneterem, amely alkalmasnak látszott reprezentatív kiállítások színhelyeül. Amikor bizonyossá vált, hogy a két ország közti szabad mozgás a politika jóvoltából már csak elhatározás kérdése, a kastély tulajdonosai úgy döntöttek, hogy nem lehetne nemesebb célra használni a pompás épületet, életre hívták az Osztrák–Magyar Kultúrintézetet. Egy termet megtöltöttek gyönyörű és ritka Zsolnay-porcelánokkal és folyamatosan adnak helyt (elsősorban fiatal) magyar képző- és iparművészeknek,

hogy bemutatkozhatnak az osztrák közönségnek.

Az első ilyen tárlat 1990. március 31-én nyílt. Egyszerre hat ifjú avantgárd festő: *Gerber Pál, Gábor Imre, Kicsiny Balázs, Koltay Ákos, Palkó Tibor* és *Lázár András*, valamint egy szobrász: *Kutas László* mutatkozott be és aratott osztatlan sikert a szépszájú meghívott előtt. A megnyitón jelen volt és beszédet mondott *Nagy János*, hazánk nagykövete is. Az újságírók és kritikusok sem maradtak el, ennek köszönhetően a kiállítás sajtóvisszhangja sem. Dicsérték a festők sokszínű témaválasztását, finom ecsetkezelését, szokatlan, de nem idegen formavilágukat, a bronz kisplasztikákat és érmeiket.

A látogatók hosszan időztek *Lázár András* bibliai ihletésű képei előtt, melyek az ismert témákat újszerű megközelítésben láttatják. Az izgalmas, lüktető avantgárd festmények között megnyugvást jelentettek a szemnek, rövid pihenést a felkavart gondolatoknak *Kutas László* szobrai. Kutas nem ismeretlen a külföldi kiállítóterekben. Hamburgban és Amszterdamban is nagy sikere volt a régi időket idéző, kerékpárra támaszkodó nőalakjának, zenélő figuráinak. Ezen a kiállításon láthatta először a nagyközönség azt a *Mary Poppins* szobrot, melyet a művész az amerikai filmtől ihletve alkotott, és amelynek első példányát a hazánkban járt hercegi párnak, pontosabban *Lady Dianának* adott ajándékba.

A tárlat rendezőinek szándékában áll, hogy más városokban – hasonlóan reprezentatív környezetben – vándoroltatják a mindenkori kiállítások anyagát. Szeretnék, ha ez a kastély csak az egyik lenne azon helyek közül, ahol a magyar művészek rendszeresen bemutatathatnák legújabb műveiket.

Mi mindenesetre köszöntjük az új Osztrák–Magyar Kultúrintézetet, és a jövőben is tudósítjuk olvasóinkat a kiállításokról.

Révész András

Régi könyvek – új katalógusa

1990-ben megjelent egy olyan katalógus, amely a benne felhalmozott hatalmas adat- és ismeretanyag révén hosszú ideig nélkülözhetetlen eszköze lesz minden régi könyvvel foglalkozó könyvtárosnak és kutatónak. Ez pedig az *Országos Széchényi Könyvtár 16. századi nyomtatványainak katalógusa*.

Nemzetközi jelenség, hogy miután az ősnymtatványokat az egyes gyűjtemények feltárták és közkinccsé tették, az érdeklődés a 16. századi nyomtatványok (ún. antikvák) felé fordult, hogy akár bibliográfiák, akár egyes gyűjtemények katalógusai révén az ilyen jellegű, ritkaságnak számító és nagy értékű anyagot is közreadják. Nagy nemzetközi (német és olasz) vállalkozások indultak, amelyek ugyancsak ezt a feladatot tűzték maguk elé.

E nemzetközi munkálatokkal párhuzamosan, sőt, ezt évtizedekkel megelőzve fogtak hozzá az OSZK Régi Nyomtatványok Tárának munkatársai, *Soltész Erzsébet* vezetésével, hogy azt a 12 989 művet, amely az OSZK-ban található, leírják és közreadják. Már ebből a számból is látható, mennyivel nagyobb anyagról van itt szó, mint a 15. századi (ősnymtatványok) esetében. Míg annak országos katalógusát két kisebb kötetben közre lehetett adni (*Sajó Géza–Soltész Zoltánné: Catalogus incubulorum... 1970*), hiszen mindössze 56 gyűjtemény 7107 ősnymtatványáról ad számot, addig a 16. századi nyomtatványok országos katalógusát egyhamar nem lehetett volna elkészíteni. Itt már az anyag közel tízszereséről van szó, ráadásul 16. századi külföldi könyv több száz hazai gyűjteményben található.

Az OSZK most megjelent 16. századi katalógusa nem az első a korszakot feltáró hazai katalógusok sorában, mert az utóbbi években megjelent a Szegedi Egyetemi Könyvtár (1986), majd a Debreceni Egyetemi Könyvtár (1989) és a kecskeméti Piarista Könyvtár 16. századi katalógusa (1990). Néhány egyéb je-

lentős egyházi és világi gyűjtemény feldolgozása pedig folyamatosan halad, illetve befejezés előtt áll (pl. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtáré, a Központi Szeminárium „Pálos Könyvtár”-é, az Országos Evangélikus Könyvtáré, a Magyar Ferences Könyvtáré). E munkálatokat az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tára és Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztősége fogja össze, ezzel elősegítve, hogy egységes irányelvek alapján történjék a feldolgozás és leírás, valamint lehetővé váljék a számítógépes nyilvántartás.

Mindazok számára, akik ezután fognak hozzá 16. századi katalógusuk összeállításához, nagy könnyebbséget fog jelenteni, hogy az OSZK most megjelent katalógusával a hazai 16. századi könyvvállomány mintegy egynegyede már bibliográfiailag fel van tárva, könyvészetileg nem ismeretlen többé. Az ország legnagyobb ilyen jellegű gyűjteménye lévén, hatalmas támaszt jelent, hiszen a többi hazai könyvtárban őrzött régi nyomtatványok jelentős százaléka az OSZK-ban is megtalálható. Ezért a most publikált adatok rendkívül hasznos kiindulópontot jelentenek az országszerte folyó munkálatokhoz.

A 12 989 mű bibliográfiai feltárása – a példányok száma ennél jóval több, meghaladja a 15 000-et – rendkívül igényes és színvonalas, nemzetközi mércével mérve is. Különösen, ha arra gondolunk, hogy ilyen nagyságú gyűjteményt a maga teljességében még külföldön sem publikáltak, a British Library rövidített leírásokat tartalmazó, 16. századi katalógusán kívül. Erre is méltán lehetnek büszkéek a katalógus összeállítói, hiszen nem nehéz megjósolni, milyen érdeklődést fog kelteni a három vaskos kötet azokban a külföldi könyvtárakban, amelyeknek ugyancsak gazdag régi anyaguk van, vagy ahol hasonló katalógus megjelentetésén dolgoznak.

Hazai szemmel nézve elsődleges haszna természetesen az, hogy arról tájékoztat, milyen 16. századi, külföldi anyaga van az OSZK-nak. De a számos utaló, a címekben elrejtett személy- és földrajzi nevek kivetítése révén hatalmas kultúrtörténeti és tudománytörténeti, földrajzi és általában történeti ismeretanyagot is tartalmaz, hiszen ez a csaknem 13 ezer mű az egész korabeli európai irodalmat és tudományosságot reprezentálja. Külön érdeme a katalógusnak, hogy az egyes szerzők különböző címen megjelentetett, de azonos munkáit (ez régi könyvek esetében állandóan visszatérő gond) utalások segítségével egyetlen, elfogadott cím alá gyűjti össze, és így sok klasszikus szerző munkássága válik áttekinthetővé. Ez pedig nem csak azoknak a könyvtárosoknak

címleírási gondja, akik 16. századi anyaggal foglalkoznak; vonatkozik ez a 17–18. századi kiadásokra is, amelyekkel már gyakrabban találkozunk a könyvtáros.

A katalógus alfabetikus felépítésű: az egyes tételek betűjelet és sorszámot kaptak. A harmadik kötetben található a mutatók, amelyek közül a régi könyvekkel foglalkozók elsősorban a nyomdahelyek, nyomdászok, kiadók mutatóját fogják értékelni, az érdeklődő, tájékozódni vágyó olvasók pedig a földrajzi és névmutatót. (*Országos Széchényi Könyvtár 16. századi nyomtatványok katalógusa. Nem magyar nyelvű, külföldi nyomtatványok. Összeáll.: Soltész Erzsébet, Velencei Katalin, W. Salgó Ágnes. I–III. köt. 1990. 3257 l.*)

V. Ecsedy Judit

A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1971–1975

Az MTA Irodalomtudományi Intézetében készülő és az Akadémiai Kiadó gondozásában napvilágot látó retrospektív magyar irodalomtörténeti szakbibliográfia az 1970-ig megjelent publikációkat regisztrálja. Az OSZK 1976-os kezdőévvvel indította meg éves irodalmi szakbibliográfiáját, lényegében a *Kozocsa Sándor* szerkesztésében készült kurrens könyvészet mélyebb gyűjtőkörből merítő, korszerűbb szerkezetű folytatásaként. Már az induló kötet bevezetésében olvasható volt az ígérlet, hogy az OSZK később kiadja a kétféle bibliográfia összekapcsolására az 1971–1975-ös évkör irodalmát feltáró könyvészetet.

A most megjelent kötettel fordulóponthoz közeledik a humaniorák területén a magyar szakbibliográfia története. Alig akad példa arra, hogy retrospektív bibliográfiai szintézishez hézagmentesen kapcsolódjon azonos gyűjtőkörű, szerkezetű kurrens könyvészet. Ha elkészülnek a még hiányzó kötetek az akadémiai vállalkozásból, bekövetkezik ez az ideális állapot. Hogy szakkutatónak, tájékoztató könyvtárosnak vagy csak az irodalom iránt mélyebben érdeklődő olvasónak milyen nagy segítséget jelent ez, fölösleges részletezni.

Pajkossy György összeállítása – az anyag jellegének és vállalt céljának megfelelően – egy-

szerre alkalmazza azokat a megoldásokat, amelyek jónak bizonyultak mind a kurrens, mind a retrospektív bibliográfiában. Némileg szűkült a feldolgozott időszaki kiadványok köre: a vidéki napilapokban megjelent cikkek regisztrálása elmaradt. A használt természetesen azt szeretné, ha minden szóba jöhető publikáció adatát megtalálná egy szakbibliográfiában; amilyen magától értetődő kutatói igény ez, annyira természetes, hogy a bibliográfus józan önmérséklettel próbálja elkerülni az anyag túlburjánzását. A 19 megyei lap öt évfolyamának feldolgozása több ezerrel növelte volna a tételek számát, olyan cikkekkel, amelyek elsősorban megjelenésük idején tarthattak számot nagyobb érdeklődésre. Ezzel együtt érdemes lenne vállalkozó kedvű könyvtárosokkal, esetleg szakdolgozati témát kereső végzősökkal elkészíttetni a megyei lapokban 1971 és 1975 között megjelent irodalmi vonatkozású cikkek repertóriumát, így – ha korlátozott körben is – ez az anyag szintén bekerülhetne a szellemi élet vérkeringésébe. Teljes egészében kimaradt az egyetemes irodalomtudományi műveket regisztráló rész; annak feltárása, hogy Magyarország határain belül mi jelent meg az egyetemes irodalomból, nyilván későbbi feladat lesz.

A bibliográfia tételeinek elrendezése a retrospektív könyvészet szakrendjéhez közelít, vagyis sokkal tagoltabb, mint a kurrens összeállításé. Öt tematikus fejezet (*Az irodalomtudomány általában; Az irodalom története; Az irodalmi élet és keretei; A magyar irodalom és világirodalom kapcsolata; Magyar irodalom külföldön*) mellett a legterjedelmesebb hatodik tartalmazza az írókra vonatkozó irodalmat. Az egyes fejezeteken belüli további bontást a tartalomjegyzék alapján lehet megismerni; a személyi rész irodalmának tételeit pedig 1-től 7-ig jelölt – jelentésüket az előszó adja meg – alcsoportra osztotta *Pajkossy György*. Kivéve 24 író (Adytól Weöres Sándorig); a rájuk vonatkozó publikációk mennyisége szükségessé tette a szakrend finomítását. A névmutató a folyamatos lapszámozású két kötet oldalszámaira utal.

Az előszóban olvasható, hogy hasonló összeállítás készül az 1966 és 1970 közötti évekről

is, hiszen *Kozocsa Sándor* kurrens bibliográfiai vállalkozásának 11 kötete 1965-tel zárul. Egy pillanatig sem akarom vitatni a tervezett kiadvány fontosságát, ha *Kozocsa Sándornak* sikerült volna közreadnia, nagy hasznára lenne mindenkinek. De kérdéses, érdemes-e néhány év múlva egyszerre két, azonos korszak irodalmát feltáró, lényegében azonos szerkezetű és funkciójú szakkibliográfiát kiadni. Hiszen azt az előnyt – vagyis a tárgyalt időszakhoz közeli megjelenést –, amit az ötéves ciklusbibliográfia jelentene, az idő már bizony jócskán elemész-tette. Ha a magyar bibliográfiarés történetéből egyáltalán levonható valamilyen tanulság a jelenre, az mindenképpen, hogy a rendelkezésre álló, véges szellemi és anyagi erőforrások nem célszerű párhuzamos vállalkozások között megosztani. (*A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1971–1975. Szerk. Pajkossy György. 1989. (1990), Országos Széchényi Könyvtár. 2 db. 600 Ft.*)

Pogány György

A számítógéppel készült Magyar Orvosi Bibliográfia

A *Magyar Orvosi Bibliográfia* 1990. évi I. füzetének előszava arról tájékoztat, hogy ezt a 34. évfolyamába lépett kurrens bibliográfiát 1990-től számítógéppel állítják elő.

Aligha kell bővebben hangsúlyozni, hogy a számítógépes összeállítás nem lehet öncél. Ezért célszerű megvizsgálnunk, hogy a számítógépes előállítással bekövetkezett változások mennyire válnak a kiadvány hasznára, illetve kárára.

Mindenekelőtt hangsúlyozni kell: a számítógépes előállítás „melléktermékeként” létrejövő adatbázis mindenképpen nagy hasznot jelent, különösen akkor, ha ez az adatbázis közvetlenül, illetve közvetve információkeresési célra rendelkezésre áll. Erről az említett előszó nem tájékoztat, de a közreadók minden bizonnyal e cél elérésére is törekszenek.

Ami magát a bibliográfiát, vagyis a megjelent füzeteket illeti, a felhasználót nyilván kevéssé érdekli az, hogy a kiadvány számítógéppel vagy hagyományos módszerrel készült. Érdeklődése – és ezt nem lehet tőle rossz néven

venni – a kiadvány tartalmára és használhatóságára korlátozódik.

Ami a kiadvány tartalmát illeti, egyértelműen dicséretre méltó, hogy a dokumentumfajták tekintetében korábban is komplex *Magyar Orvosi Bibliográfia* e komplexitásban még tovább lépett a számítógépes előállításra való áttéréssel, amikor is a korábban külön supplementumban közölt kongresszusi közleményeket is egyetlen egységes szerkezetben dolgozza fel más típusú dokumentumokkal együtt. Egyéb, szorosabban vett tartalmi változás nem történt.

A kiadvány használhatóságát egyrészt a használatáról szóló tájékoztatás, másrészt a kiadvány szerkezete határozza meg. Jószerivel a *Magyar Orvosi Bibliográfia* leggyengébb pontja a kiadványról szóló tájékoztatás. Az előszón kívül – amely természetesen megmarad az általánosságok szintjén – semmiféle további tájékoztatás a kiadvány részéről, elrendezéséről, a bibliográfiai adatközlésről, az utalókról, a felhasznált jelekről és tipográfiáról stb. nem

található a kiadványban, amelynek még tartalomjegyzéke sincs.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a használók tájékoztatása tekintetében a kiadvány minden más hasonló magyar kiadványt „alulmúl”. Ez annál is sajnálatosabb, mert az adatközlés szerkezete szokatlan és sokrétű, következőképpen a tájékoztatás még az átlagosnál is fontosabb lett volna. Természetesen elképzelhető lenne, hogy évfolyamonként csak az első füzet közölne részletesebb tájékoztatást és a további füzetek csak vázlatosabbat, de esetünkben éppen az első füzetrel van dolgunk. A tájékoztatás annál is fontosabb lenne, mert a feldolgozott dokumentumfajták sokfélesége és a tárgyszavas (deszkriptoros) elrendezés, valamint a sok utaló miatt a használó elvész a kiadvány anyagában, vagy csak hosszabb öntevékeny kísérletezéssel képes azt megfelelően használni. Mindezeknek példaként való alátámasztása helyett az érdeklődőnek azt javasoljuk, hogy kísérje meg a kiadvány használatát.

A kiadvány bibliográfiai részéből és szerzői névmutatóból áll. Propagandaanyaga ugyan a tárgyszavak szisztematikusság rendjét követő szakmutató is ígér, ez azonban valahogy elmaradt (lásd még utóbb). A bibliográfiai rész elrendezése sajátos. A *Medical Subject Headings* (MeSH) magyar nyelvre lefordított változatát alkalmazza a kiadvány a rendezés alapjául, oly módon, hogy a teljes bibliográfiai részt a deszkriptorok betűrendjében közli. Az MeSH deszkriptorokhoz modifikátorok (a deszkriptort kiegészítő „alosztó” kifejezések) járulnak, az egyes deszkriptorokon belül a modifikátorok betűrendjében. Maguk a bibliográfiai téte-

lek azt a deszkriptort (és modifikátort) követik, amellyel az indexelés során a bibliográfiai tételt jellemezték. Mivel egy-egy bibliográfiai tételt általában nem egy deszkriptor jellemez, az összes többi olyan deszkriptornál, amelyet az adott tétel indexeléséhez felhasználtak, utaló jelenik meg, amely a folyamatosan sorszámozott bibliográfiai tételekre hivatkozik.

A fenti eljárás kétségtelen haszna, hogy a deszkriptorok (tárgyszavak) szerinti információkeresés nem igényli külön a tárgymutató és a bibliográfiai rész használatát; többfokozatú keresésre csak akkor van szükség, ha az adott deszkriptort (és modifikátort) nem bibliográfiai tétel(ek) követi(k), hanem utaló(k).

A deszkriptorok betűrendjében elrendezett bibliográfiai résznek ugyanakkor kétségtelen hiányossága, hogy a nagyobb szakterületet áttekinteni kívánó felhasználót nem elégíti ki. Ez a megoldás ellenkezik a referáló folyóiratok és a kurrens bibliográfiák többségének gyakorlattával, hiszen ezek a bibliográfiai tételeket általában fejezetekben és alfejezetekben (szakcsoportokban) közlik, és a speciálisabb fogalmak szerinti keresést többnyire tárgymutatókkal (indexekkel) teszik lehetővé. Az alkalmazott megoldás mindezek ellenére legalábbis elfogadható, vagy éppenséggel hasznos lenne a speciálisabb információkeresés gyorsasága, egyszerűsége miatt, ha kiegészítené a kiadványt az az instrumentum, amely lehetővé tenné bővebb szakterületenként az előforduló tárgyszavak áttekintését. Az erre szolgáló „szakmutató” azonban elmaradt, ami megint súlyosan rontja a kiadvány használhatóságát.

A fent elmondottak alapján attól tartok, hogy a *Magyar Orvosi Bibliográfia* első számítógépes füzeté megbukik azon a vizsgán, amelyet minden tájékoztató kiadványnak ki kell állnia a felhasználót segítő tulajdonságainak vizsgálata során. Másfelől viszont e hibák könnyen kijavíthatók, hasonlíthatatlanul kisebb erőfeszítéssel, mint amit a számítógépes füzet előállításáért elismerésre méltón áldoztak.

Nem tartom indokoltnak, hogy e rövid ismertetésben és bírálatban sorra vegyem a próbafüzet számos rendezési, javítási és egyéb hibáját. E hibák jelentős része nyilvánvalóan a számítógépes feldolgozás és a gépi output előállítása utáni kézi javítások, méghozzá nem következetes kézi javítások következménye. Előfordulnak sorszámok (tételszámok) tétel nélkül, deszkriptorok tétel nélkül, hiányzó tételek stb. Példaként hadd említsem meg a ki-

advány egészére rossz fényt vető első tételt, amelyik a deskriptoronként elrendezett kiadvány első, terjedelmes, analitikus feldolgozást tartalmazó konferenciatételét mindennemű deskriptor, illetve modifikátor nélkül közli. Másutt a gépi rendezés tréfálja meg a szerkesztőket, így például az idézőjelnek a betűk és számok előtti figyelembevételével a rendezés során.

Nagyobb problémának érzem azonban a – hangsúlyozom, túlságosan gyakori – technikai hibáknál az adatközlés következetlenségeit. Példaként a konferenciák kiadványainak feldolgozását említeném. Magyarázat híján úgy tűnik, hogy a kiadványban a konferenciaköteket egészükben és analitikusan kívánják feldolgozni. Erre utal a már említett (tárgyszó nélküli) 1. tétel, de a tengeri kígyónyi hosszúságú 424. tétel is. Az analitikus feldolgozás önmagában üdvözlendő. Nem sokat ér azonban ez a feldolgozás – különösen az 1. tétel alatti, erősen politematikus konferencia esetében –, ha az előadásonkénti (analitikus) tételek önmagukban nem kerülnek be a deskriptoros bibliográfiái részbe. A terjedelmes felsorolás helyett sokkal hasznosabb lenne a konferenciakötet tételének közlése a maga helyén (deskriptoránál) és az analitikus tételek közlése a megfelelő deskriptoroknál, olyan adatközléssel (utalással), amely kapcsolatot teremt az analitikusan leírt cikk, előadás és a „gazdadookumentum” (host-document) leírása között. Meglehetősen érthetetlen módon e megoldás csirái is megtalálhatók a füzetben, jellehet utalás nélkül: például a 295. tétel láthatóan analitikus feldolgozást tartalmaz, és a 137. tételből kiderül, hogy itt korántsem a szokásos „időszaki kiadvány-analitikáról”, vagyis folyóirat-cikk-leírásról van szó, hanem egy – ezúttal saját tételénél analitikusan fel nem dolgozott – konferenciakötet cikkének leírásáról. A konferenciák „állatorvosi lova” kapcsán még megemlítem, hogy ezeknek az analitikus tételeknek – feltételezhetően – valamilyen sorrendben kellene elhelyezkedniük, amely sorrend definiálására valószínűleg a tétel elején található, zárójelben közölt háromjegyű sorszám szolgál. Annál meglepőbb, hogy a 424. tételben az analitikus tételek felsorolása enyhén szólva fittyet hány ennek a sorszámnak.

Az olvasó türelmével nem kívánván visszaélni, már csak egyetlen bíráló megjegyzésre szorítkozom. Természetszerűen – mint arra már utaltam – a több deskriptorral jellemzett bibliográfiái tételek csak egyszer jelennek meg,

és minden további deskriptornál utaló található. Valószínűnek látszik azonban, hogy az a deskriptor, amelynél a tétel megjelenik, nem a – szubjektíven vagy valamely instrukció alapján – meghatározott legfontosabb deskriptor, hanem a deskriptorok közül a betűrendben első. Ebből következik, hogy a kiadvány „elején”, vagyis a betűrend kezdeténél található deskriptorok szinte kizárólag bibliográfiái tételeket, leírásokat sorolnak fel, utalás csak elvétve található köztük. Ugyanakkor előre haladván a deskriptorok betűrendjében, a kiadvány második felében alig lehet bibliográfiái tételekkel találkozni, annál több az utaló tétel. Ez a megoldás így nyilván helytelen, valamilyen módon meg kell határozni a deskriptorok sorrendjét, rangsorát, betűrendi helyüktől függetlenül.

Összefoglalva: a *Magyar Orvosi Bibliográfia* számítógépes előállítása tiszteletre méltó vállalkozás, mindenekelőtt az ehhez kapcsolódó adatbázis-előállítás miatt. Sajnálatos, hogy eddig még nem eredményezett a vállalkozáshoz méltó kiadványt. Itt mindenekelőtt a felhasznált segítő tájékoztatás és megoldások hiányára, valamint a szerkezeti hiányosságokra utalunk, de nem hallgathatók el a megvalósítás kisebb-nagyobb elvi vagy véletlenszerű hibái sem.

Vajda Erik

ÚJ INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIÁK – NIT '91

címmel Budapesten 1991. augusztus 26–28-án

nemzetközi tudományos konferenciát szervez

dr. Ching-chih Chen, a Massachusettsi Graduate School of Library and Information Science professzora és dékánja, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Neumann János Számítógéptudományi Társaság

A NIT '91 negyedik nemzetközi konferencia támogatói:

az Egyesült Államok Külügyminisztériuma (US State Department); az Egyesült Államok Könyvtárügyi és Információtudományi Nemzeti Bizottsága (US Nat'l Commission of Libraries and Inform. Science, NCLIS); az ENSZ Iparfejlesztési Szervezete (UN Industrial Development Organization UNIDO); a Nemzetközi Információs és Dokumentációs Szövetség (FID); a Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Library Associations Institutions, IFLA); az Amerikai Könyvtárak Egyesületének Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága (American Library Association/Internat'l Relations Comm., ALA/IRC); az Amerikai Információtudományi Társaság (American Society for Information Science, ASIS); a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK)

A konferencia témakörei:

információs rendszerek és szolgáltatások; adatbázisok építése, struktúrája és a visszakeresés; integrált könyvtári és információs rendszerek; a mikroszámítógépek alkalmazása a könyvtárakban és információs központokban; információtovábbító rendszerek; információs szolgáltatások fejlesztése és piaca; optikai technológiák alkalmazása, termékek és szolgáltatások; országos, helyi hálózatok; felhasználói igények.

A programbizottság tagjai:

Balogh Margit, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, tel.: 138-2300 – *Bárdosi Mária*, Közgazdasági Egyetem Központi Könyvtár, tel.: 118-5827 – *Haraszti Pálné*, Országgyűlési Könyvtár Információs és Dokumentációs Osztály, tel.: 131-4199 – *dr. Koltai Tibor*, Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, tel.: 138-4133 – *Lukátsné Takács Zsuzsa*, Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, tel.: 175-9984 – *Szántó Péter*, Országos Műszaki Könyvtár, tel.: 138-4837 – *dr. Telcs András*, MTA Könyvtár, tel.: 138-2344/492 – *Teveli Mihályné*, Konjunktúra-, Piackutató és Informatikai Intézet Könyvtár és Dokumentációs Osztály, tel.: 117-0850

Az előadással jelentkező résztvevőket kérjük, legfeljebb 1 oldal terjedelmű (angol nyelvű) kivonatot juttassanak el *Izsák Andrea* nevére, az *NfSZT Titkárságára*. A konferencia angol nyelvű lesz.

A konferencia színhelyén egyidejűleg rendezendő kiállításra várjuk a bemutatkozni szándékozó könyvtárak és információs központok jelentkezését

Neumann János Számítógéptudományi Társaság
1054 Budapest, Báthori u. 16. Tel.: 132-9349, 132-9390; Fax: 1318140

Kuriózumok a magyar művelődés történetéből

Legendárium, tudománytörténeti kresztomátia inkább *Gazda István* új kötete, mintsem „kuriózumok” gyűjteménye, még akkor is, ha a tudós szerző a kuriozitást szélesebben értelmezi, mint az a köznyelvben használatos. Mert az esztendő 365 napjára többé-kevésbé egységes mértékkel elosztott anyagban valóban található – még az átlagosnál műveltebb – olvasó is újdonságot, fel nem tárt vagy elfeledett „érdekességet”, de azért *Gazda* könyve végeredményben egyvégtében is olvasható, tanulságos és szórakoztató olvasmány. Kitűnő segédkönyve lehet tanárnak, könyvtárosnak egyaránt az oktató- vagy információs munkában, élvezetes művelődéstörténeti kézikönyv a felnőtt vagy iskoláskorú olvasónak. Csak a rendkívül értékes anyagnak naptári napokra történő felosztását tartjuk tévedésnek, félrevezetőnek.

Ha ugyanis az érdeklődő olvasó egy-egy adott dátumnál üti fel a könyvet (és nem egyhuzamban olvassa végig), gyakran bosszankodhat vagy ámulhat el azon, hogy miért került például március 21-re a magyar nevezék-tannal ellátott debreceni fűvészkönyv – egyébként érdekes és megismerni érdemes – idézete. (A sort gazdagon folytathatnánk.) Néha talált ugyan *Gazda* egy-egy pontosan „ülő” naptári azonosítási alkalmat, máskor csak a szövegben szinte elrejtve fedezhetjük fel a harmadnegyedrangú „azonosítási pontot”. Igaz, sehol sem állítja, hogy „évfordulónaptárt” kívánt volna közrebocsátani, de a napi felosztás mégiscsak félrevezető, félreérthető. Ez a megállapítás azonban inkább formai, mint lényegi: nem érinti a kötet tartalmi gazdagságát, tudományos és ismeretterjesztő értékeit, stílárius telitalálatait.

A szerző, aki művelődés- és tudománytörténeti sokoldalúságáról már számos könyvében,

tanulmányában, rádiós és televíziós sorozatában tett tanúbizonyságot, így foglalja össze új kötete tartalmát: „...szó esik itt egyháztörténetről, iskolatörténetről és oktatástörténetről éppúgy, mint a természettudományokról, az orvoslásról, a technika történetéről, az intézmény- és hivataltörténetről, no meg a kapcsolattörténetről, a családtörténetről, a címertanról, éremtanról, kronológiáról és a történelem többi segédtudományáról. A nyomdászattörténet, gazdaságtörténet is része ennek a művelődéstörténet-írásnak. E kötet a széles alapon nyugvó kultúrhistóriához kíván tehát adalékokkal szolgálni, kiemelve a magyarság gondolkodástörténetéből néhány száz olyan momentumot, amely akár pozitív, akár negatív volta miatt – figyelmeztető példaként – megőrzésre méltó.” Mindenképpen talál *Gazda* fel fogására az a néhány sor, amelyet – nyilván nem véletlenül – idézett a „lelkes lelkész”, *Molnár János* 1783-ban indított periodikája, a *Magyar Könyv-Ház* előszavából: „Én a sokból keveset úgy igyekszem eleméltatni, hogy a történetek, külső-belső tartománybeli népek, szokások, találmányok, mesterségek, a természet sokféle tulajdonaival... megismertessenek.” És példaképe lehetett az az immár szintén feledésbe merült (pedig igencsak időszerű) *Németh László*-i tankönyv, amelyről 1945 őszén megjelent, *A tanügy rendezése* című kis könyvecskéjében azt írta, hogy az „... negyvenoldalas »térkép«, amely eligazít, s egy antológia, amely százfelől csillantja meg az anyagot, s kívánatosá teszi az írókat – biológiában, fizikában: a kutatást. A jó iskola ma: bevezetés a könyvtárba vagy a laboratóriumba.”

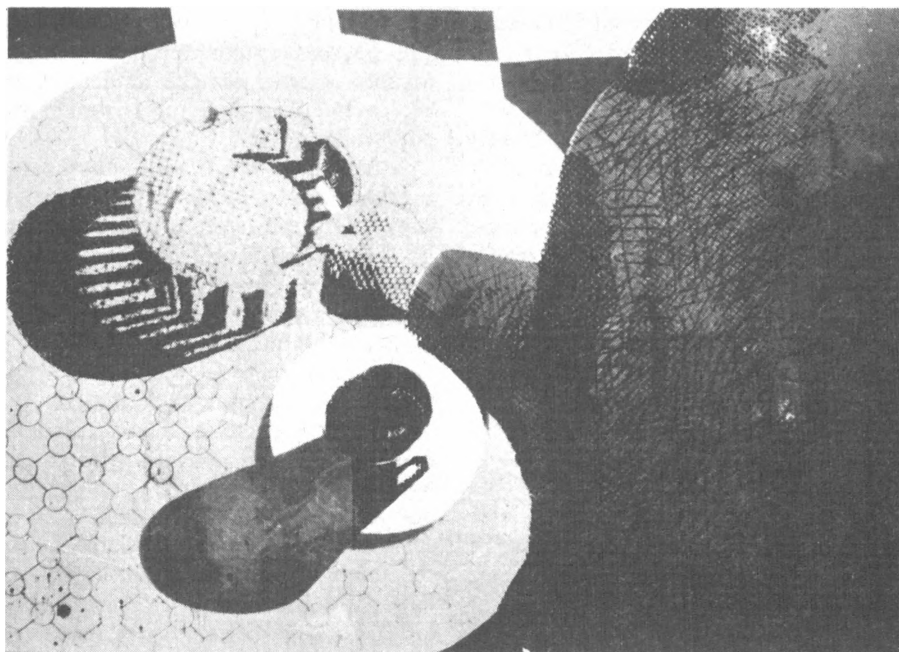
Gazda István „térképe” a némethinek tízszeres terjedelmű változata, igaz, antológia is egyben. Közben macacs tudománytörténeti tévedéseket igazít ki, így például a – helytele-

nül, indokolatlanul – magyarnak tartott magyar(os) nevű tudósokról (*Róbert Baranyról* vagy *Richard Zsigmondyról*), a Bach-rendszer egyoldalúan negatív értékeléséről. Méltatlanul elfelejtett, jelentős személyiségeket hoz közel olvasóihoz, így például azt a *Gruby Dávidot*, aki Párizsban praktizáló orvosként, bőrgyógyászként nem kisebb emberek gyógyítója volt, mint Heine és Chopin, Gounod és Balzac, Lamartine és Liszt, Munkácsy, Zichy vagy Paál László... Akik azon vitatkoznak, hogy az egykor Patakon tanító híres pedagógus nevét helyesen Comeniusnak vagy Komenskynek kell-e írni, vajon tudják, hogy édesapját Szegesnek hívták? (Ettől persze nem lesz magyarrá a kiváló tudós nevelő!)

Rendkívül érdekesek azok a tömör, egy oldalra zsúfolt „olvasmányok”, amelyekben Gazda a hazai nyomda- és könyvkiadástörténet, a hazai könyvtárak keletkezésének, fejlődésének és, sajnos, nem egy esetben hanyatlásának okait és eseményeit tárgyalja. Történeti könyvtárainkon kívül egyéb köz- és magánkönyvtárak gyűjteményeiről is szól. Iskolákat mutat be, iskola- és egyetemalapítási kísérleteket ismertet. Méltatja a mind ez ideig legmegbízhatóbb adatokkal szolgáló Pallas-lexikont (és kiigazítja az újabbak számos téves adatát). A magyar tudomány kiemelkedő alakjairól árul el alig ismert adatokat (többek között a

sok megaláztatást eltűrni kénytelen *Goldziher Ignácról*, a jeles orientalistáról). Idéz az újságíró *Nagy Ignác* 1849-ben igencsak merésznek tűnt „életképeiből”. Történelmi nevű magyar családokról szól, beavatva az olvasót a bárói, grófi és hercegi rangok és címek történetébe. És – bár az előszóban szerényen elhárítja – számtalan esetben saját kutatásainak eredményeit közli: történeti levelek (*Bolyai János*) eredete vagy családi kapcsolatok (*Bródy Sándor* író és *Bródy Imre*, a kriptonizzó feltalálója, fizikus) kiderítése esetén. Az egyes napi olvasmányok nem egyenlő súlyúak. Előfordul, hogy lényeges cikket marginális követ: ez a kötet műfajából következik, így válik valóban olvasmányossá a gyűjtemény, mondhatni: izgalmassá, mert az olvasót napról napra új és új meglepetés fogadja.

Fogadja, fogadná, ha *Gazda Istvánt* a 365 nap kényszere (és a maga választotta terjedelm korlátja) nem állította volna szinte megoldhatatlan feladat elé. Ha egy témáról sok mondanivalója volt, azt több olvasmányra osztva írta meg, a kötet különböző részein, és így óhatatlanul átfedések mutatkoznak a szövegekben. (Túl sok szerintünk a család- és rangtörténet, olykor azonos szereplőkkel). Másutt pedig mintha „takarékoskodott” volna a tudnivalókkal: ezért hiányolhat az olvasó egy cikkből olyan adatot, amelyre egy másikban

később rábukkan (a kassai egyetemalapítási tervek közt nem, csak később szerepel a második magyar műegyetem lehetősége, terve). Egy-egy (kultur)történeti személynél az olvasók talán hiányolhatnak néhány adatot (pl. *Petzval József* esetében azt, hogy az Institutum Geometricum tanára is volt). Apróbb tévedéseket is találhatunk az adattengerben (pl. a váci piarista gimnáziumot nem 1717-ben, hanem 1714-ben alapították). Ezek azonban csak szeplők a kitűnő könyvön, amelyek egy későbbi kiadásban „kozmetikázhatók” lesznek.

Szólnunk kell a szerző stílusáról is. A tudománytörténet-írásról általánosan elterjedt vélemény az olvasók körében, hogy annak eredménye adatokkal zsúfolt, száraz, unalmas közlemény. *Gazda István* rációfolt erre a tévhitre. Cikkeit mindvégig lendületes stílus jellemzi,

írónia és humor hatja át, nemegyszer bravúros fordulatokkal él, kitűnő csattanókkal fejezi be kis írásait. (Némi gondossággal elkerülhette volna a többször előforduló és a régebbi korokról szóló cikkek esetén nem is helyénvaló „sláger” kifejezést.)

A kötetet a főbb témakörök mutatója zárja. Ez azonban nem helyettesítheti a névmutatót, ami – különösen a könyvtári tájékoztatás szempontjából – nagyon hiányzik! Ugyancsak helyes lett volna, ha kellő mértékletességgel, de irányt mutató bibliográfiát is csatol a kötethez. Feltűnő, hogy ezt éppen az a *Gazda István* hagyta el (vagy kényszerült elhagyni?), aki pedig oly sokszor hangsúlyozta már a bibliográfiák szükséges voltát... (*Gazda István: Kuriózumok a magyar művelődés történetéből. 1990. Kossuth K., 412 l.*)

Végh Ferenc

Kérdezz – felelek

Egy könyvtár igazgatója kérdezi a gyerekek után járó pótszabadság legmagasabb mértékéről.

A Munka Törvénykönyve végrehajtási rendeletének (Mt. V.) 47. paragrafus (2) és (3) bekezdése tartalmazza a gyerekek után járó pótszabadság mértékére vonatkozó szabályokat. A (3) bekezdés kimondja, hogy ezen a címen évenként legfeljebb tizenkét munkanap pótszabadság jár. Mire vonatkozik ez a korlátozás? A (2) és (3) bekezdésben foglaltakra együttesen, vagy csak a (3) bekezdésben meghatározott pótszabadságra? Egy négygyermekes anya, akinek három tizennégy éven aluli és egy tizenhat éves gyermeke van, megkaphatja-e a $9+2+2=13$ munkanap pótszabadságot vagy csak tizenkettőt?

Válasz:

A kérdést a levélben hivatkozott rendelet szövege dönti el. Az Mt. V. 47. paragrafusának (2) bekezdése szerint a dolgozó nőt a tizennégy évesnél fiatalabb egy gyermeke után kettő, két gyermeke után öt, legalább három gyereke

után kilenc munkanap pótszabadság illeti meg. E szakasz (3) bekezdése pedig úgy szól, hogy a dolgozó nőnek az általa gondozott tizennyolc éven aluli, munkaviszonyban nem álló három gyereke után – a (2) bekezdésben meghatározott pótszabadságon felül – évi két, minden további ilyen gyermeke után ugyancsak két-két, de évenként legfeljebb tizenkét munkanap pótszabadság jár.

A tizenkét munkanapra vonatkozó korlátozás tehát csak a (3) bekezdés szerinti, a három vagy több, tizennyolc éven aluli gyermek után járó pótszabadságot érinti.

A levélíró példájában említett anya ezek szerint jogosult a 13 munkanap pótszabadságra, feltéve, hogy mind a négy gyermekét gondozza, és egyik sem áll munkaviszonyban. Egy olyan anya viszont, akinek hét tizennyolc éven aluli, az említett feltételeknek megfelelő gyermeke van, a (3) bekezdés alapján (az abban foglalt korlátozás miatt) csak 12 munkanap pótszabadságra lenne jogosult. Természetesen ezen felül kapná – a (2) bekezdés alapján – a tizennégy évesnél fiatalabb gyermekek után járó pótszabadságot (egy ilyen gyermek után kettő, két gyermek után öt napot stb.).

A **Könyvtári Figyelő** tavalyi 3–4-es, összevont száma a tartalomjegyzékbe akár csak felületesen bepillantót is azonnal megvigasztalja a meglehetősen késésért, azért a sajnálatos körülményért, hogy a Figyelő még mindig 1990-et ír, pedig idestova vége a nagybőjtnek, jön a húsvét és a feltámadás. A tartalomjegyzék ugyanis arról árulkodik, hogy tematikus lap-összeállítás nélkül is lehet kitűnő, széles körben kitekintő, mégis összetartó, szinte tanulmánykötetként olvasható számot szerkeszteni, valamint arról is, hogy egészen kiváló, a könyvtári gyakorlatban abszolút elfoglalt, vezetési, menedzselési, innovációs munkákkal nyakig elborított személyiségektől is lehet cikket kérni és kapni. A lap élén *Hegedüs Péter*, *Jeszzenszky Edit* és *Szücs Erzsébet* közös, paradés nagytanulmánya áll: *Az Országos Széchényi Könyvtár számítógépesítéséről* címmel. A szerzőktől távol áll minden esszéizmus, metafora, ihletettséggel és szépirodalmi velleitás. Szárazon, szükséztávan, csak a tárgyra koncentráva ismertetik, mire törekedett a hetvenes évek óta a Széchényi Könyvtár, hogyan alakultak ki az alapfeladatok gépesítésének koncepciói, hogyan kezdődött meg a gyakorlati gépesítési munka először a Magyar Nemzeti Bibliográfiával, majd a Nemzeti Periodika Adatbázis kialakításával stb. A legfontosabb tényeket ugyan a szakma eddig is ismerte, hiszenki számára nem volt, nem lehetett közömbös az OSZK gépesítése (még hozzá nem nemzeti lelkesültségből, hanem jól felfogott, értelmes önzésből, hisz köztudalom, *igazi* gépesítésre vidéken, a közművelődési könyvtári hálózatokban csak nemzeti könyvtári bázison kerülhet sor, még akkor is, ha másutt, nem is kevés helyen nem így alakult a könyvtári számítógépesítés). Ám hiába tudtuk a legfontosabb faktografikus információkat, azok maguktól ugyan nem álltak össze értelmes egészé, nemigen lehetett tudni, hogyan függ össze

az online információáramlással, az országot át-meg áthálózó gépi információnyalábokkal pl. az NPA. Nos, a szerzőhármas épp azt teszi lehetővé, hogy mindenki át- és beláthassa, ami a Széchényiben a hetvenes évek óta folyik, az egyetlen, egységes, szigorúan célra irányuló folyamat, amely egyre egyértelműbben mutat a Paradicsom felé. Igaz, mindez náluk ilyen „laposan” hangzik: „A NEKTÁR szolgáltatásait igénybe vevő felhasználók, a nemzeti könyvtári alapfunkcióknak megfelelően: az OSZK olvasói, az automatizált, különböző formákban jelentkező központi szolgáltatásokat igénybe vevő hazai és külföldi könyvtárak, illetve azok olvasói, egyéb, az adathálózathoz kapcsolódó felhasználók és természetesen az OSZK munkafolyamatokban résztvevő irányító, feldolgozó, tájékoztató szakemberek lehetnek”. Ám mondhatják ők ezt így, mi tudjuk, mit jelent mindez. Tudjuk és örülünk neki. A cikket pedig – remélhetőleg – mindenki el fogja olvasni. Tán tíz év is eltelik, amíg újra érdemes lesz hasonló témájú tanulmányt fellapozni. Addig kitartanak Hegedüs–Jeszzenszky–Szücs információi.

A távlatokat felvillantó első cikktanulmányt *Gerő Péter* elsőre nagyon is matter of fact-nek tűnő írása követi: *TEXTAR. Egy hazai fejlesztésű szöveges adatbáziskezelő rendszer*. Ám akik a lapot összeállították, jól tudták, hogy épp ennek a cikknek kell az OSZK számítógépesítését bemutató tanulmányt követnie. Ilyen esetekben véli úgy az ember, hogy a sorrend is informál, hogy a cikkek egymásutánja érdemi üzenetet közvetít. *Gerő Péter* ugyanis lényegében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gépesítési elképzeléseibe ágyazza adatbáziskezelő rendszerének ismertetését-bemutatóját. Az OSZK gépesítése, valamint az FSZEK-é, nemcsak tágabb értelemben függ össze egymással, mint az ország könyvtárgépesítési infrastruktúrájának két kiemelkedő pozícióérték-

kel rendelkező pontjáié. Másként is „rimelnek” egymásra, ahol persze a rimelésbe az össze-
csengés éppúgy belefér, mint a feleselés.
A nyertes azonban nemcsak a két nagy, hanem,
tán náluk is inkább a sok kicsi. Akik mind-
mind vastagon profitálnak majd a bővülő in-
frastruktúrából. Addig is vigaszukra szolgálhat
Gerő Péter egy mélyenszántó megjegyzése,
amit az FSZEK fejlesztési elképzeléseivel kap-
csolatban, mintegy mellesleg vetett papírra:
„Mivel anyagi lehetőségeink csak professzio-
nális személyi számítógépek megvételét tették
lehetővé, ezért olyan rendszer kialakítására
kell törekednünk, amely lépcsőzetesen lép
üzembe, s a egyes lépcsők nem vezetnek zsák-
utcába, s a folyamatos fejlesztés mellett a rend-
szer részei képesek lesznek önállóan is funk-
cionálni. Terveink szerint a rendszer létreho-
zásának állomásai – a sorrend megjelölése nél-
kül – a következők lennének: a bibliográfiai és
a tartalmi feldolgozó munkák gépesítése, a köl-
csönzés gépesítése, online katalógus kialakítá-
sa, a szerzeményezés gépesítése.” Hic Rodus,
hic salta! E megállapítás paradigmátikus jelle-
gű: így kell ezt csinálni másutt is. Aki kicsit is
messziről, „sunnyorított szemmel” nézi a dol-
gokat, csodás látvány birtokába juthat. Szem-
lélheti, amint az OSZK nagygépe egyre job-
ban nyomul előre, eszkalációja megállíthatat-
lan. Eközben, máshonnan indítva 10–15 éves
programok lépegetnek, szökellgetnek látszólag
egymásra ügyet sem vetve, szinte mindent
megcsinálva, amit nagygép nélkül lehet. Végül
a sokféle, csak látszólag koordinálatlan mozgás
összrendeződik, és megint ott tartunk a Para-
dicsomnál. Ahogy a Hegedüs–Jeszenszky–
Szücs trió írta: „Mindezek alapján a nemzeti
könyvtár gazdag tradícióira épülő szolgáltatá-
sai a modern információs és telekommunikáci-
ós technika célszerű és tudatos alkalmazásával
valóban európai szintre emelhetők”. Vagy
ahogy *Gerő Péter* zárja írását: „A TEXTAR
rendszert és a vele készített adatbázist sok te-
kintetben érheti kritika, de az nem tagadható,
hogy jó példája a hazai fejlesztésű, az itthon
megfogalmazódott igényekhez igazodó, módosí-
tható programokkal dolgozó adatbáziskezelő
rendszernek, amely az első olyan nagyszabású
könyvtári vállalkozás, mely valóban működik
is, régóta hiányzó *központi szolgáltatást* valósít
meg és amely képes a különféle típusú könyv-
tárak igényeinek a kielégítésére”.

Fekete Gábor viszonylag ritkán publikál a
szaksajtóban, megszólalásai azonban minden-
kor kiemelt figyelemre méltóak. Ezúttal is

olyan alapvető dolgokat fogalmazott meg,
amelyek kivétel nélkül minden könyvtáros ér-
deklődését fel kell hogy csigázzák. Már cikké-
nek címe is evokatív erejű: *A közkönyvtár szociális-piaci modellje*. A szerző kitűnően ért ah-
hoz, hogy a társadalomtudományok, mind a
hard, mind a soft társadalomtudományok be-
vált kategóriáit a könyvtár és vidéke oly ingo-
ványos területére alkalmazza. Aki nem teljesen
járatlan a szociologizáló történettudomány,
vagy a történeti alapozású szociológia terüle-
tén, azt egyik reveláció a másik után éri cikkét
olvasván. A kitűnő megállapítások (mint pél-
dával az, hogy „Az állami fenntartású közmű-
velődési könyvtárak szolgáltatásai szociálpoli-
tikai oldalról természetbeni juttatásnak minősül-
sülnek”) nemcsak azért telitalálatok, mert fog-
almi hálóba fogják a könyvtáros mindennap-
jait jellemző összevisszaságot, „kolloid kateg-
oriális állapotot”, hanem azért is, mert részletes
kifejtésükkor szinte minden könyvtári kérdés
sajátos háttérrel kap, más megvilágításban áll
előttünk, ismert kollíziók speciális megvalósu-
lásának tűnik. Érthetővé, világossá válik nem-
csak a közkönyvtárak jelen (közelműlt) helyzete,
de – innen és csak innen nézve – megvilági-
tódnak az alternatívák, a lehetséges és a kívá-
natos fejlődési alternatívák is. Sajnos. A szem-
lélő számára sajnálatos dolog az, hogy *Fekete
Gábor* roppant koherensen fogalmaz. Nehéz,
sőt lehetetlen egy-egy megállapítását kiragadni,
hisz a fogalmi háló jelentősége éppen abban
van, hogy egy-egy szeme (mondata) önmagá-
ban „semmi”. Az összefüggések a fontosak és
revelálók. Szóval, el kell olvasni az egész ta-
nulmányt. Mindenképpen el kell olvasni.
Mindenkinek (talán csak a magánkönyvtárak
birtokosai lehetnek kivételek, aki közkönyvtár-
ban szolgál, nem lehet el *Fekete* okfejtései nél-
kül).

*

Sok-sok jó, sőt kiváló tanulmány van még a
Figyelőnek ebben a számában. *Jurcsik Erzsé-
bet* kiválóan tájékoztat az országgyűlési képviselők
tájékoztatásának mikéntjéről; *Baranyai
György* az IIF-ről értekezik (egyszer már meg-
ígértük, hogy ezt a kötelezően tudni illő rövi-
dítést a *Könyvtárosban* soha nem fogjuk felol-
dani), méghozzá a felhasználók oldaláról,
szempontjaiból. És még mennyi jó van e számban.
De hát eddig is elég „kötelező” olvas-
mányt soroltunk fel. Az egész számot muszáj
elolvasni.

Balról jobbra: Kicsiny Balázs,
Gábor Imre, Koltay Ákos,
Palkó Tibor, Lázár András,
Gerber Pál

**Képek
az Osztrák–Magyar
Kultúrintézet
kiállításáról
Cikkünket lásd
a 301. oldalon
(Révész András
felvételei)**

**A potzneusiedli
Batthyány-kastély**

